

การศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่าง ประเพณี ศิลปกรรม
กับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

สง่า นามวิชัย

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

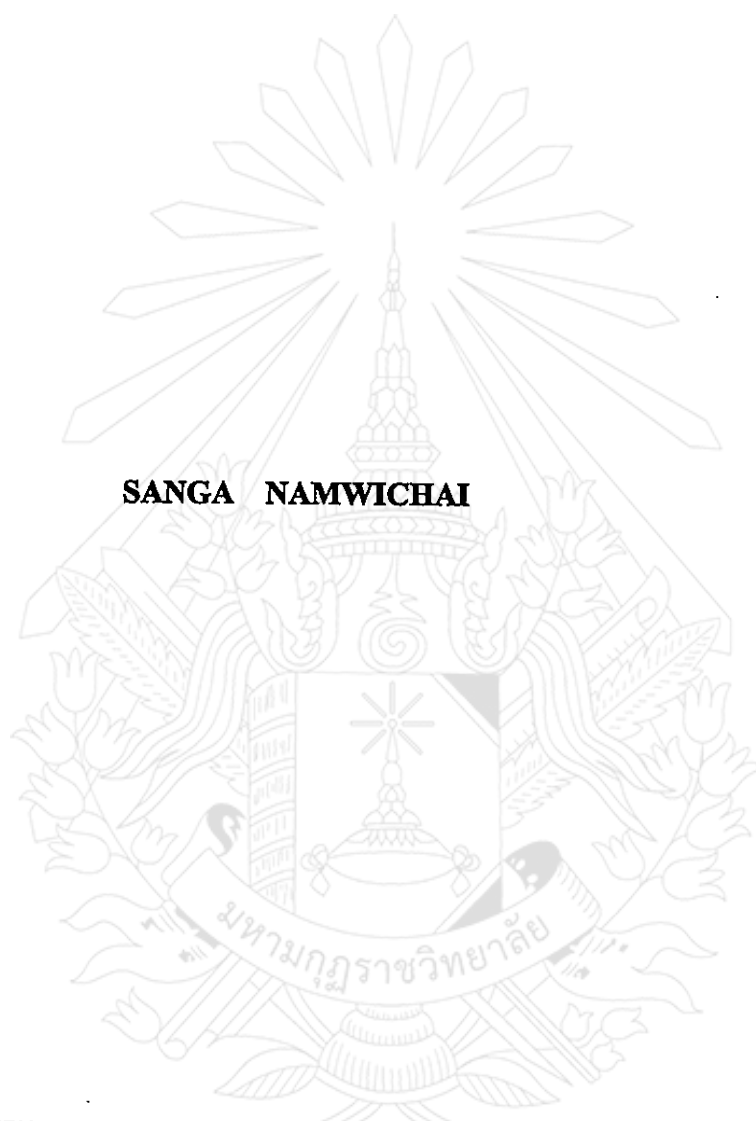
การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสอง
กับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

B 9301

**A STUDY OF THE RELATIONS BETWEEN TWELVE LOCAL
TRADITIONS AND ROI-ET MUNICIPALITY COMMUNITY**

SANGA NAMWICHAI

A THEMATIC PAPER SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS

DEPARTMENT OF GOVERNMENT

GRADUATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

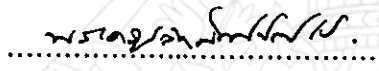
B.E. 2550 (2007)

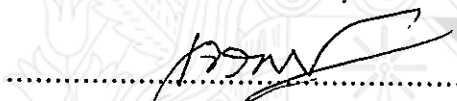
หัวข้อสารนิพนธ์ : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาล
เมืองร้อยเอ็ด
ชื่อนักศึกษา : สง่า นามวิชัย
สาขาวิชา : รัฐศาสตร์การปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษา : ผศ. ดร. เจริญชัย ชนไพโรจน์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : พระมหาอำนาจ มหาวีโร

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

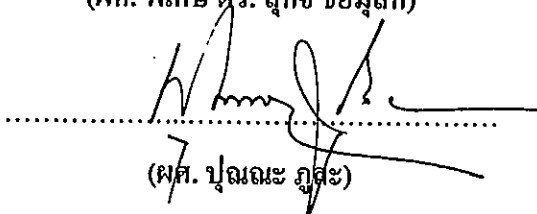
คณะกรรมการสอบสารนิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผศ. ดร. เจริญชัย ชนไพโรจน์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(พระมหาอำนาจ มหาวีโร)

..... กรรมการ
(ผศ. พิเศษ ดร. สุกิจ ชัยมุสิก)

..... กรรมการ
(ผศ. ปุณณะ ภูตะ)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thematic Title : A Study of The Relations Between Twelve Local Traditions and Roi-Et Municipality Community
Student's Name : Sanga Namwichai
Department : Government
Advisor : Asst. Prof. Dr. Jarernchai Chonpairot
Co-Advisor : Pramaha Amnuay Mahaveero

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

P. Sangsupattanaingojon
.....

Dean of Graduate School

(Phragrupaladsampipattanaviriyajarn)

Thematic Committee

P. Sangsupattanaingojon
.....

Chairman

(Phragrupaladsampipattanaviriyajarn)

Jarernchai Chonpairot
.....

Advisor

(Asst. Prof. Dr. Jarernchai Chonpairot)

P. Amnuay Mahaveero
.....

Co-Advisor

(Pramaha Amnuay Mahaveero)

S. Chaimusik
.....

Member

(Asst. Emeritus Prof. Dr. Sukit Chaimusik)

P. Poonna Pula
.....

Member

(Asst. Prof. Poonna Pula)

หัวข้อสารนิพนธ์	: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด
ชื่อนักศึกษา	: สง่า นามวิชัย
สาขาวิชา	: รัฐศาสตร์การปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษา	: ผศ. ดร. เจริญชัย หนไฟโรจน์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: พระมหาอำนาจ มหาวีโร
ปีการศึกษา	: ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเพณีฮีตสิบสองและการศึกษาภาคสนาม เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างและมีโครงสร้างแล้ว นำมาวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมาย และนำเสนอผลการวิจัย โดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ประเพณีฮีตสิบสองถือเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการทำบุญ เป็นการประสมประสานระหว่างแนวคิดของพุทธ พราหมณ์ และผี เริ่มตั้งแต่ เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม คือ พิธีทำบุญ โดยให้พระภิกษุผู้ต้องอาบัติ สังฆาทิเสส เป็นอาบัติหนักรองลงจากอาบัติปาราชิก เดือนยี่บุญคุณลาน เป็นการทำบุญข้าวที่นวดเสร็จ เดือนสามบุญข้าวจี่ กำหนดประกอบพิธีกรรมในกลางเดือน ๓ เป็นการ เปิด โอกาสแก่ผู้คน ในการทำบุญให้ทาน หลังจากนวดข้าวเสร็จแล้วจะนำข้าวเหนียวมาทำข้าวจี่ถวายพระ เดือนสี่บุญเผาหรือบุญมหาชาติ ถือเป็นงานสำคัญประจำปีของจังหวัดร้อยเอ็ด เดือนห้าบุญสงกรานต์ ตามประเพณีไทยอีสาน ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดทำบุญสงกรานต์ในวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน เป็นประจำทุกปี เดือนหกบุญบั้งไฟ ถือเป็นจารีตประเพณีสำคัญของชาวอีสานนิยมทำบุญบั้งไฟก่อนลงมือไถหว่าน เพื่อบูชาพญาแถนให้บันดาลฝนตกต้องตามฤดูกาล เดือนเจ็ดบุญซำชะะ จัดทำเพื่อชำระจิตใจ พร้อมทั้งมีการทำความสะอาดที่อยู่อาศัย เดือนแปดบุญเข้าพรรษา เป็นการทำบุญให้ทานถวายจตุปัจจัยเครื่องไทยทาน ผ้าไตรจีวร ผ้าจ่านำพรรษา เครื่องสังฆทาน ฟิงเทศน์ เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน ตามคติความเชื่อ เพื่ออุทิศผลบุญแก่เปรตวิญญูณบรรพบุรุษ และผีไม่มีญาติโดยนำกระต๊อบใบตองใบบัวห่อใบกล้วยบรรจุอาหาร นำไปวางไว้บริเวณพื้นดินใต้ต้นไม้ หรือบริเวณโบสถ์ลานวัด เดือนสิบบุญข้าวสาก เป็นการทำบุญถวายทานแด่พระสงฆ์ นำอาหาร ตามคติความเชื่อถวายพระสงฆ์ เพื่ออุทิศผลบุญกุศลแก่ผีบรรพบุรุษ เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา ทำบุญถวายทาน สมาทาน

ศีล ฟังเทศน์ ถวายผ้าอาบน้ำฝน ทำวัตรเจริญพรพุทธมนต์เวียนเทียนจุดประทีป เดือนสิบสองบุญกฐิน เป็นการทำบุญถวายผ้าแด่พระสงฆ์ซึ่งจำพรรษาแล้ว ตลอดจนเครื่องบริวารต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุป ฮีตสิบสองเป็นประเพณีที่ชาวอีสานปฏิบัติสืบต่อกันมาในรอบสิบสองเดือนของแต่ละปี และมีความสัมพันธ์ตามคติความเชื่อทางศาสนาถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ในการกำหนดแนวคิด ค่านิยม จริยธรรม ตลอดจนโลกทัศน์ของชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด และถือปฏิบัติกันมาจนถึงทุกวันนี้

Thematic Title : A Study of the Relation between Twelve Local Traditions and Roi-Et Municipality Community

Student's Name : Sanga Namwichai

Department : Government

Advisor : Asst. Prof. Dr. Jarernchai Chonpairot

Co-Advisor : Phramaha Aumnuy Mahaweero

Academic Year : B.E. 2549 (2006)

ABSTRACT

Objectives of the research are to study relations between twelve local traditions and Roi-Et Municipality community. The study is conducted through documents and texts on twelve traditions of North Eastern people of Thailand and field studies. Tools used in the study are structured and unstructured interviews. Data obtained are analyzed and presented by descriptive analysis.

Results of the study are found that twelve local traditions have to do with ceremonies of making merit in Buddhism. As a result, Buddhist monks are invited to participate in a religious ceremony of a tradition. Those twelve traditions are combinations of faiths and beliefs in Buddhism, Hinduism and Animism. Each ceremony of a tradition takes place monthly. The date of a ceremony depends on the time frame of the lunar month. The time frame of a tradition is dubbed 'festival.' The first tradition begins in the first lunar month, falling on the second half of November. To put it in a nutshell, there are twelve traditions in all as follows:

1. Festival of merit making for Buddhist monks on probation.
2. Festival of merit making for boosting morale of new rice crop
3. Festival of merit making for offering grilled rice to Buddhist monks
4. Festival of merit making for listening to Tales of the Buddha in the last incarnation
5. Festival of merit making in Water Festival
6. Festival of merit making in Sky Rocket Show Case
7. Festival of merit making for purifying one's mind
8. Festival of merit making for Buddhist Lent
9. Festival of merit making for the deceased with no relative and cousins
10. Festival of merit making for the soul of ancestors

11. Festival of merit making for marking the end of the of Buddhist Lent.

12. Festival of merit making for offering Kathin robes to Buddhist monks

To sum up, twelve local traditions are cultural heritages that people of North Eastern Thailand have been practised from the beginning to the end of each year, creating relations following ways of religious faith and beliefs. They are also regarded as mental refuges in fixing up ideas, social values, ethics as well as global visions of Roi-Et Municipality community.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์เรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้รับความเมตตา กรุณาจากหลายฝ่ายด้วยกันที่ให้โอกาสและให้คำปรึกษาชี้แนะ และให้กำลังใจในการจัดทำด้วยดีตลอดมาจนประสบผลสำเร็จลงได้

ขอกราบขอบพระคุณ ผศ. ดร. เจริญชัย ชนไพโรจน์ ที่ได้รับเป็นที่ปรึกษาสารนิพนธ์ และกราบนมัสการขอบพระคุณ พระมหาอำนาจ มหาวิโร ที่รับเป็นที่ปรึกษาสารนิพนธ์ร่วม

ขอกราบนมัสการขอบพระคุณ พระสุทธิสาร โสภณ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ขอกราบนมัสการขอบพระคุณ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่เมตตาเป็นประธานกรรมการในการสอบ กราบขอบพระคุณ ผศ.พิเศษ ดร.สุกิจ ชัยมุสิก กรรมการ และคณาจารย์ทุกท่านที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องในการทำวิจัยและให้ความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านด้วยดีตลอดมา

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมารดาบิดา รวมทั้งครอบครัว ญาติมิตร และเพื่อนๆ พี่ ๆ ราษฎรศาสตร์การปกครอง ที่ให้คำปรึกษาและเป็นแรงใจแก่ผู้ศึกษาวิจัยมา โดยตลอด

นายสง่า นามวิชัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๒
๑.๔ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๓
๑.๖ คำนียามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๓
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์	๕
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับประเพณี	๖
๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความเชื่อ	๑๒
๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับทฤษฎีสีตสิบสอง	๒๑
๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับชุมชน	๔๒
๒.๖ สภาพพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย	๔๔
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๖
๒.๘ กรอบแนวคิด	๕๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๕๖
๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๕๖
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๖
๓.๓ วิธีการสร้างเครื่องมือ	๕๖

	๗
๓.๔ การจัดกระทำข้อมูล	๕๗
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๕๗
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชน	๕๗
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๖๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๖๕
๕.๒ อภิปรายผล	๖๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๗๓
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๗๓
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๗๔
บรรณานุกรม	๗๕
ภาคผนวก	๗๗
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสอบถาม	๗๕
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญ	๗๑
ภาคผนวก ค หนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล	๗๕
ภาคผนวก ง แบบสอบถาม	๗๖
ภาคผนวก จ รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	๗๖
ประวัติผู้วิจัย	๗๗

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

ความเป็นมาของชาวไทยอีสานอพยพเคลื่อนย้ายลงมาจากแถบภูเขาอัลไตตอนใต้ของประเทศจีน ในหลายนามด้วยกันดังที่หมอดอคอดด์ กล่าวไว้ในจดหมายเหตุของจีนว่า “ไทยมีชื่ออย่างน้อย ๓ ชื่อที่เหลื่อสืบมาจนถึงปัจจุบัน คือ ปา ลุง และลาว เข้าใจว่าชื่อใดชื่อหนึ่งในชื่อทั้งสามนี้คงเป็นชื่อที่เรียกไทยมาแต่โบราณ จีนแยกไทยเป็นหลายพวกด้วยกัน เช่น โท่ จุง ซอง ฯลฯ และพม่าเรียกว่า ซาน ส่วนใหญ่แม้จะไม่ทั้งหมดเรียกตนเองว่า ไทย” ชาวไทยอีสานในนามชนเผ่าดังกล่าวได้อพยพเคลื่อนย้ายมาทางใต้เรื่อยๆ นักประวัติศาสตร์ กล่าวว่าเพราะเหตุการรุกรานเบียดเบียนของชนเผ่าที่มีกำลังอำนาจพลเมืองมากและแข็งแรงกว่า ด้วยความเป็นชนเผ่าที่รักอิสระ สงบ สมถะ จึงอพยพกันมาอย่างเป็นกลุ่มก้อน หากจะศึกษาเฉพาะอาณาจักรล้านช้าง (อาณาจักรลาว) ก็จะเห็นได้ว่าเป็นอาณาจักรที่เคยรุ่งเรืองมาอย่างมากในอดีต นักประวัติศาสตร์ กล่าวว่า ก่อนนั้นอาณาจักรนี้เคยแผ่ขยายอาณาเขตมาปกครองแถบดินแดนอีสาน ตั้งแต่ถิ่นนครเวียงจันทร์ หลวงพระบางมาจนถึงเมืองนครราชสีมาในปัจจุบัน นับเป็นอาณาจักรที่กว้างขวางมาก หากกล่าวจำเพาะดินแดนอาณาจักรล้านช้างอันแบ่งมาอยู่ภายใต้การปกครองของไทย ในนาม ไทยอีสาน หรือภาคอีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบัน จะเห็นว่าดินแดนนี้เป็นดินแดนที่กว้างใหญ่มาก ก่อนนั้นแบ่งการปกครองออกเป็นมณฑลถึง ๓ มณฑล (พ.ศ. ๒๔๗๕) คือ มณฑลอีสานหรือมณฑลลาวท้าว ๑ มณฑลอุดรหรือมณฑลลาวพวน ๑ มณฑลนครราชสีมา หรือมณฑลลาวกลาง ๑ โดยมณฑลลาวท้าวตั้งอยู่ที่อุบลราชธานี มณฑลลาวพวน ๑ ตั้งอยู่ที่อุดรธานี และมณฑลลาวกลาง ๑ ตั้งอยู่ที่นครราชสีมา

ชาวไทยอีสานนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองมาแล้วแต่โบราณกาล หลายอย่างล้วนเป็นเอกลักษณ์ มีความเป็นตัวของตัวเองอันแสดงถึงความเป็นมาอย่างน่าภูมิใจ เช่น มีภาษาพูดและภาษาเขียน ตัวอักษร (อักษรไทยน้อยและอักษรธรรม) เป็นของตนเอง มีศิลปปะด้านต่างๆ เป็นของตนเอง มีวรรณคดี ศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณีเป็นของตนเอง แต่สิ่งที่มีการกล่าวถึงมากที่สุดในการเป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสาน คือ “ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่” คำว่า “ฮีต” เป็นภาษาไทยอีสาน หมายถึง จารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นมาเวลายาวนาน ซึ่งฮีตนี้จะต้องปฏิบัติเหมือนกันตั้งแต่ประชาชนธรรมดาจนถึงเจ้าฟ้า

^๑คำลี รักสุทธี, ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

พระมหากษัตริย์เมื่อถึงคราว วาระ และเดือนที่จะต้องประกอบพิธีกรรมตามฮีตแต่ละแห่ง แต่ละชุมชน จะต้องปฏิบัติเหมือนกัน ซึ่งมีทั้งหมด ๑๒ ฮีตด้วยกัน

ชาวอีสานมีความเป็นอยู่ที่สงบร่มเย็น โดยตลอด เพราะต่างยึดมั่นในฮีตสิบสองคองสิบสี่ นั้นเอง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าฮีตและคองเปรียบเหมือนธรรมเนียมวิถีชีวิตของชาวอีสานที่นำมาซึ่ง ความสุขสงบ ร่มเย็น ครอบคลุมงานปัจจุบัน (บางส่วน) แต่สังคมอีสานหลายแห่งที่วิ่งตามโลกวัตถุ หันหลังให้ฮีตเก่าคองเดิม เห็นความศิวิไลซ์ของวัฒนธรรมต่างชาติ และรับมาอย่างง่ายดายโดยไม่พิจารณาจึงทำให้ สังคมส่วนนั้นมีความวุ่นวาย ไร้สาระายเป็นครอบครัวมีปัญหาแตกแยก ลูกไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ คนแก่ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี พระ ครู ข้าราชการ ผู้นำระดับต่างๆ ซึ้งแต่จะเอาโรคเอาเปรียบกัน คติต่างๆ มิให้เห็น ไม่เว้นแต่ละวัน ส่วนหนึ่งเกิดจากคนห่างเหินฮีตเก่าคองเดิม ไม่สนใจนำพาคำสอนของบรรพบุรุษ

ขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างของชาวอีสานเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยรักษาสภาพสังคม และสถานภาพทางสังคมในชุมชนให้คงอยู่และเป็นเครื่องเสริมสร้างความรู้ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ชาวอีสานเมื่อมีโอกาสประกอบกิจตามประเพณีในแต่ละเดือนร่วมกันประเพณีฮีตสิบสอง^๒ หรือ จารีตประเพณี ๑๒ ประการ อันเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่บรรพบุรุษ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เพราะเชื่อว่าชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด หากไม่มีความสัมพันธ์กับประเพณีฮีตสิบสอง และประเพณีสำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ดแล้ว ความสุข ความสามัคคี และการพัฒนาท้องถิ่นย่อมเกิดขึ้นน้อยลงทุกปี

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการวิจัย ดังนี้

๑) ตัวแปรอิสระ ได้แก่ เพศ อายุ

๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด โดยแบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ ด้านความเชื่อ ด้านพิธีกรรม

^๒จารุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้านอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ พระภิกษุ จำนวน ๑๐ รูป และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๒๐ คน ผู้สูงอายุ ๒๐ คน รวมทั้งสิ้นจำนวน ๕๐ รูป/คน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

๑.๔ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

๑.๕ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ความสัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ด้าน คือ ด้านความเชื่อ ด้านพิธีกรรม

ฮีต หมายถึง จารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นมาเวลายาวนาน

ฮีตสิบสอง หมายถึง ประเพณี ๑๒ เดือนของชาวอีสาน

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันโดยมีความผูกพันทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา หรือการดำรงชีวิตที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเขตพื้นที่โดยรอบหรือใกล้เคียงสถานที่ตั้ง ในที่นี้ หมายถึง

เทศบาล หมายถึง เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

เมืองร้อยเอ็ด หมายถึง จังหวัดร้อยเอ็ด

ประเพณี หมายถึง สิ่งที่นิยมถือประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผน หรือตามแบบอย่างที่ได้กำหนดขึ้น

ประเพณีฮีตสิบสอง หมายถึง ประเพณีทั้งสิบสองเดือนในรอบปีที่เหมือนกัน ประชาชนปฏิบัติร่วมกัน และประเพณีที่แตกต่างผิดแผกกันหรือสูญหายล้มเลิกไม่ปฏิบัติเลย ได้แก่

ฮีตที่ ๑ บุญเข้ากรรม (บุญเดือนห้า) หมายถึง การจัดพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อฝึกปฏิบัติตามระเบียบวินัยสงฆ์อย่างเคร่งครัด โดยหวังผลการกระทำเพื่อชดใช้ความผิดพลาดทางวินัยที่อาจเกิดขึ้น โดยมีได้ตั้งใจในช่วงเวลาที่ผ่านมา และมีความสัมพันธ์กับชีวิตในเรื่องของการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมบำเพ็ญกุศล เสริมความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

ฮีตที่ ๒ บุญคูณลาน (บุญเดือนยี่) หมายถึง เป็นบุญที่ทำขึ้นเกี่ยวกับการแสดงออกถึงความเคารพบูชา ในสิ่งที่เป็นปัจจัยยังชีพอันสำคัญของผู้คนคือ ข้าว

ฮีตที่ ๓ บุญข้าวจี่ (บุญเดือนสาม) หมายถึง ประเพณีที่สืบทอดมานาน เนื่องจากเป็นเวลาที่ชาวนาหมดภาระในการทำนาและข้าวขึ้นยุ้งฉางใหม่ จึงอยากร่วมกันทำบุญข้าวจี่ถวายพระสงฆ์

ฮีตที่ ๔ บุญเผวด หรือบุญมหาชาติ (บุญเดือนสี่) หมายถึง บุญที่ทำเกี่ยวกับเรื่องราวของพระเวสสันดรนิมทำกันในวันใดวันหนึ่งของเดือน

ฮิตที่ ๕ บุญสงกรานต์ (บุญเดือนห้า) หมายถึง เทศกาลเนื่องในวันขึ้นปีใหม่อย่างเก่า ซึ่งกำหนดตามสุริยคติตก วันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายน

ฮิตที่ ๖ บุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) หมายถึง เป็นจารีตประเพณีสำคัญของชาวอีสานทั่วไป ทุกแห่งหนที่จะต้องทำบุญบั้งไฟ ก่อนลงมือไถหว่านตามคตดั้งเดิม เพื่อจุดบั้งไฟบูชาพญาแถน (เทวดา) บนฟ้ากฟฟ้าให้ช่วยบันดาลฝนตกต้องตามฤดูกาล เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณ

ฮิตที่ ๗ บุญซำฮะ (บุญเดือนเจ็ด) หมายถึง จัดทำได้ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม เป็นบุญขับไล่เสนียดจัญไร อันทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่บ้านเมือง

ฮิตที่ ๘ บุญเข้าพรรษา หมายถึง เป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนา ชาวอีสานจึงให้ความสำคัญมากดังจะเห็นจากลูกหลานแม้ไปทำงานอยู่ต่างถิ่นห่างไกล เมื่อถึงฤดูทำบุญนี้ก็ต้องกลับบ้าน เพื่อร่วมพิธีทำบุญเป็นการมาปวารณาตนเองต่อพระและญาติพี่น้อง โดยไปร่วมทำบุญที่วัดและตั้งปวารณาปวารณาในสถานที่เป็นบุญ คือ วัด

ฮิตที่ ๙ บุญข้าวประดับดิน หมายถึง เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแด่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ตรงกับวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙

ฮิตที่ ๑๐ บุญข้าวสาก หมายถึง มีความเชื่อทำบุญตักบาตร ถวายทานแด่พระสงฆ์ และนำอาหารเป็นห่อไปทำบุญให้ผีตาแสด ผีบรรพบุรุษรักษาไร่นา เพื่อให้รักษาข้าวกล้าในนาเจริญงอกงาม มีความอุดมสมบูรณ์บรรลุผลทางการเกษตร เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เช่นเดียวกับบุญข้าวประดับดิน

ฮิตที่ ๑๑ บุญออกพรรษา หมายถึง เป็นการส่งเสริมคติความเชื่อถือทางพระพุทธศาสนา ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑

ฮิตที่ ๑๒ บุญกฐิน หมายถึง บุญที่เชื่อกันว่าจะให้อานิสงส์แก่ผู้ทำบุญอย่างมาก เพราะมีความเชื่อว่าจะได้ทำบุญกับพระที่อยู่จำพรรษาจนครบไตรมาสถือว่าจะได้ถวายจีวรหรือกฐินให้พระที่มีความเพียรอดทนอยู่จำตลอดพรรษา

บทที่ ๒

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ลำดับไว้เป็นหัวข้อดังต่อไปนี้ คือ

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับประเพณี
- ๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความเชื่อ
- ๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับประเพณีฮีตสิบสอง
- ๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับชุมชน
- ๒.๖ สภาพพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิด

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์

ความสัมพันธ์ ในความหมายของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ หมายถึง ผูกพัน เกี่ยวข้อง^๑

ความสัมพันธ์ (Relationship) หมายถึง ความเกี่ยวข้องความผูกพันที่เกิดขึ้น ได้ทั้งจากความรู้สึกภายในจิตใจและหน้าที่การงานหรือกิจกรรมต่างๆ ขององค์กรกับชุมชน ซึ่งปรากฏทั้งด้านความร่วมมือ (Cooperation) และการมีส่วนร่วม (Participation) ในการร่วมค้นหาปัญหาทั้งสาเหตุที่เกิดขึ้นและวิธีแก้ไข ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือปฏิบัติ ร่วมลงทุน ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมสั่งสอนอบรมฝึกฝนร่วมแสวงหาความร่วมมือจากภายนอก มีการแลกเปลี่ยนความรับผิดชอบ ประมวลเข้าด้วยกันจนเป็นเอกภาพ และร่วมประเมิณผล^๒

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๖.

^๒นงลักษณ์ สุทธิวัฒนพันธ์, พัฒนาบุคลิกผู้นำและนักบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๓๕, หน้า ๑๓.

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเพณี

๒.๒.๑ ความหมาย ลักษณะ และประเภทของประเพณีและพิธีกรรม

๑. ความหมายของประเพณี และพิธีกรรม

ประเพณี หมายถึง สิ่งที่นิยมถือประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผน หรือตามแบบอย่างที่ได้กำหนดขึ้น^๑

พิธีกรรม หมายถึง วิธีการที่กระทำเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ หรือมีผลสำเร็จตามความต้องการ เป็นการกระทำของบุคคล^๒

ประเพณีและพิธีกรรมเป็นรูปแบบการประพฤติปฏิบัติหรือการกระทำของบุคคลหรือส่วนรวม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ความรู้สึกนึกคิดและความเชื่อของคนไทย สะสมเป็นความรู้และประพฤติปฏิบัติ มีการถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นมรดกของสังคมไทยแก่คนรุ่นต่อๆ มา

๒. ลักษณะของประเพณีและพิธีกรรม ประกอบด้วย

- ๒.๑) แนวคิด คือ หลักการหรือความเชื่อที่แสดงออกปรากฏเป็นประเพณี
- ๒.๒) พิธีกรรม คือ วิธีการกระทำ มีขั้นตอน รูปแบบ กรรมวิธีที่กำหนดไว้
- ๒.๓) สมาชิก คือ ผู้เข้าร่วมอยู่ในประเพณี ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป
- ๒.๔) การเฉลิมฉลอง คือ การจัดกิจกรรมการเล่นที่สนุกสนานรื่นเริง

๓. ประเภทของประเพณีและพิธีกรรม จำแนกได้ ๔ ประเภท

- ๓.๑) ประเพณีปรัมปรา เป็นประเพณีดั้งเดิมที่สืบต่อมาจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต
- ๓.๒) จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่นำมาจากข้อกำหนดทางศีลธรรม มีชั่วหรือผิดถูก
- ๓.๓) ขนบประเพณี เป็นประเพณีที่กำหนดวิธีประพฤติปฏิบัติตามคติความเชื่อ
- ๓.๔) ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติตามความนิยมของสังคม^๓

พิธีกรรม มีการแบ่งประเภทตามแนวคิดในการกระทำ เช่น พิธีกรรมตามปฏิทินหรือพิธีกรรมในเทศกาลต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นและหมุนเวียนกันเป็นประจำ

๔. ประเพณี และพิธีกรรมกับคติความเชื่อ

ประเพณี พิธีกรรมกับความเชื่อดั้งเดิมมนุษย์มีความเชื่อในพลังอำนาจ เหนือธรรมชาติว่าเป็นสิ่งลึกลับ มีอำนาจปกป้องคุ้มครองมนุษย์ให้พ้นจากอันตรายหรือสิ่งไม่ดีต่างๆ ได้

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๒๔๓.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๔.

^๓พิชญ์ สมพอง, สังคมชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒),

๑) ประเพณีพิธีกรรมกับความเชื่อทางศาสนา

๑.๑) ศาสนาพุทธ มีการสมาทานศีล การขอศีล ๕ หรือ ศีล ๘

๑.๒) ศาสนาคริสต์ มีการนมัสการ เป็นพิธีสวดภาวนาอธิษฐาน ต่อพระเจ้า

๑.๓) ศาสนาอิสลาม มีหลักปฏิบัติบัญญัติของพระอัลเลาะห์

๒) การศึกษาประเพณีและพิธีกรรมกับคติความเชื่อ

๒.๑) ประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน ได้แก่ ประเพณีบุญบั้งไฟ

๒.๒) ประเพณีงานศพ เป็นประเพณีเกี่ยวเนื่องกับศาสนา^๖

๕. บทบาทของประเพณีและพิธีกรรม

๑) บทบาทของประเพณีและพิธีกรรมต่อบุคคล

คนเราทำตามประเพณีและพิธีกรรมเพื่อให้เกิดสิ่งที่ดีงามต่อตนเองหรือครอบครัว ประเพณี พิธีกรรม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ในการดำเนินชีวิต และในการทำงาน ประเพณี และพิธีกรรมยังมี บทบาทต่อบุคคลในด้านอื่นทำให้เข้าใจสาระของชีวิตว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรืออาจจะเกิดเหตุการณ์ต่างๆ ที่ไม่คาดคิด

๒) บทบาทของประเพณีและพิธีกรรมต่อชุมชนและสังคม

ประเพณีและพิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่เสริมสร้างความผูกพัน ความเป็นพวกเดียวกัน ประเพณีปฏิบัติหรือกระทำในสิ่งที่เป็นแบบแผนเดียวกัน ประเพณี พิธีกรรมบางอย่างมีบทบาทเป็น เครื่องมือควบคุมการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมทำให้เกิดความสงบ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่ กระทำผิดหรือประพฤติดน “แหวกประเพณี”^๗

๒.๒.๒ ลักษณะและแนวคิดของประเพณี และพิธีกรรม

ประเพณี และพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับศาสนา

๑) ประเพณี และพิธีกรรมในศาสนาพุทธ

ศาสนาพุทธมีประเพณีและพิธีกรรมเพื่อรำลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าเป็นประเพณี และ พิธีกรรมที่แสดงถึงมูลเหตุของการกระทำ ซึ่งสืบต่อมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล และกำหนดเป็นวันสำคัญทาง ศาสนา การนับถือศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน จะมีพิธีกรรมเพิ่มเติมในวัตรปฏิบัติของชาวพุทธ ผสมผสาน ตามความเชื่อดั้งเดิมดั้งที่พบเห็นในปัจจุบัน

^๖ พระยาอนุมารราชชน, การศึกษาเรื่องประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๐๕), หน้า ๑๖.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

๒) ประเพณีและพิธีกรรมในศาสนาคริสต์

ชาวคริสต์มีพิธีกรรมนมัสการหรือการสวดภาวนาและอธิษฐานร่วมกันในครอบครัวก่อนและหลังรับประทานอาหารเช้าและค่ำ วันคริสต์มาส (๒๕ ธันวาคม) ชาวคริสต์จะทำพิธีมิสซาเป็นพิเศษ โดยการบูชาพระบุตร

๑) ประเพณีและพิธีกรรมในศาสนาอิสลาม

ชาวไทยมุสลิมมีประเพณีและพิธีกรรมที่แสดงความศรัทธาอย่างแน่นแฟ้น มีความเชื่อมั่นด้วยจิตใจต่อพระเจ้า (อัลเลาะห์) จะกล่าวเป็นคำพูดและปฏิบัติตามบัญญัติของพระเจ้า (เรียกว่าอัลอิสลาม)

๔) ประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทยจีน

๔.๑) การบูชา “เสียนเทียนช่างตี”

๔.๒) การบูชาบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วและมีชีวิตในสวรรค์

๔.๓) การบูชาเทพเจ้าอื่น ๆ

๔.๔) การบูชาพระโพธิสัตว์กวนอิม^๕

๒.๒.๓ ประเพณี และพิธีกรรมในเทศกาลต่าง ๆ

๑. วันตรุษสงกรานต์ เป็นเทศกาลงานทำบุญสืบปีเพื่อส่งท้ายปีเก่า และเฉลิมฉลองรับวันปีใหม่ มีกำหนด ๓ วัน คือ “วันมหาสงกรานต์”

๒. วันเข้าพรรษา เป็นเทศกาลที่พระสงฆ์จะจำพรรษาที่วัด

๓. วันสารท เป็นเทศกาลงานบุญกลางปี หรือทำบุญเดือนสิบ

๔. วันออกพรรษา เป็นงานบุญที่เป็นประเพณีสนุกสนานรื่นเริง ท้องถิ่นชาวบางพลี จ.สมุทรปราการ มีประเพณีรับบัว^๖ บางท้องถิ่นมี “ประเพณีตักบาตรเทโว”

๕. วันลอยกระทง เป็นประเพณีที่มีตั้งแต่สมัยโบราณ สันนิษฐานว่ารับอิทธิพลจากอินเดียซึ่งมีแนวคิดในการบูชาพระแม่คงคาและพระนารายณ์

๖. ประเพณีเทศน์มหาชาติ เป็นพิธีที่ชาวพุทธฝั่งเทศน์เรื่องพระเวสสันดร (เรียกว่าเทศน์มหาชาติ) ให้จบในวันเดียว

สำหรับคนไทยที่นับถือศาสนาอื่น ๆ มีเทศกาลงานบุญเช่นกัน

๑. วันวาเลนไทน์ (๑๔ กุมภาพันธ์)

๒. วันฮาโลวีน (๓๑ ตุลาคม)

ชาวไทยมุสลิมมีเทศกาลสำคัญ คือ

๑. วันอีดิ้ลฟิตรี^๗

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

๒. วันอีศัลยัฎฐา

ชาวไทยจีนมีประเพณี พิธีกรรมในเทศกาลต่าง ๆ

๑. วันตรุษจีน เป็นวันสำคัญที่สุด เป็นวันขึ้นปีใหม่ของจีน

๒. วันสารทจีน เป็นเทศกาลทำบุญครั้งปี

๓. วันสารทอื่น ๆ^๕

ประเพณีและพิธีกรรมในเทศกาลต่าง ๆ ของคนไทย มีแบบแผนปฏิบัติที่แตกต่างกันไป ตามความเชื่อ และการนับถือศาสนา

๒.๒.๔ ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับชีวิต

ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการเปลี่ยนสภาพแวดล้อม

เมื่อเปลี่ยนถิ่นที่อยู่ไปอยู่ที่ใหม่เป็นเขตแดนที่ไม่ได้อยู่ประจำ เป็นที่ที่ไม่ค่อยเคยอยู่รู้สึกไม่คุ้นเคยแปลกที่ รู้สึกว่าไม่มั่นใจ เกรงว่าจะเป็นอันตราย หรือวิตกกังวลจะได้รับอันตรายจากวิญญาณ จึงทำพิธีเพื่อขอความคุ้มครองหรือแสดงถึงการผสมผสานกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมใหม่นั้น^๖

ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการพบปะ และการประชุม

มนุษย์จะต้องติดต่อสัมพันธ์กัน ในฐานะ และ โอกาสต่าง ๆ เมื่อพบปะกับบุคคลที่ไม่ได้สนิทสนมคุ้นเคยก็จะหาวิธีการแสดงมิตรไมตรี สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน^๗

ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด-การตาย

ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับชีวิตทำตามคติความเชื่อของบุคคล และ หมู่คณะมีแบบแผนการปฏิบัติตั้งแต่การตั้งครรภ์ การคลอดบุตร วิทยารก และเด็ก การบวช การหมั้นและแต่งงาน และงานศพ

ศาสนาคริสต์

- ๑) ศีลล้างบาป เป็นพิธีปฏิบัติกับเด็กเกิดใหม่
- ๒) ศีลกำถัง เป็นพิธีปฏิญาณความเชื่อในพระเจ้า
- ๓) ศีลอภัยบาป เป็นพิธีสารภาพบาปกับพระนักบวช
- ๔) ศีลสมรส หรือพิธีแต่งงาน
- ๕) ศีลบวช เป็นพิธีแต่งตั้งคริสตชนสามัญ

^๕ พิษณุ สมพงษ์, สังคมชาวบ้าน, อ่างแล้ว, หน้า ๕๔.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๙.

ศาสนาอิสลาม

- ๑) การทักทาย เมื่อพบปะกัน
- ๒) การแต่งกาย ศาสนากำหนดให้การแต่งกายปกปิดอวัยวะมิดชิด
- ๓) การรับประทานอาหาร งดเว้นการบริโภคเนื้อสุกร และสัตว์ต้องห้าม
- ๔) การแต่งงาน มีพิธีกรรม ๒ ช่วง พิธีนิกะห์ และพิธีเลี้ยงอาหาร
- ๕) การตาย เชื่อว่าการตายคือการกลับไปหาพระเจ้าผู้สร้าง ผีงภายใน ๒๔ ชั่วโมง

ประเพณี พิธีกรรมของชาวไทยจีน

- ๑) พิธีแต่งงาน ชาวจีนถือเป็นวันสำคัญที่เป็นความภูมิใจและความสุขที่แท้จริงของมนุษย์
- ๒) พิธีศพ ประกอบด้วยพิธีรดน้ำศพ และการฝังศพ^{๑๒}

๒.๒.๕ ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับการทำมาหากิน

๑. ประเพณีและพิธีกรรมในการทำนา

สำหรับพิธีราษฎร์ มีกรณีศึกษา คือ ฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสาน ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนา ได้แก่

- ๑.๑ พิธีบุญคูณลาน ทำในเดือนยี่ เป็นพิธีกรรมทำบุญและทำขวัญข้าวเปลือก
- ๑.๒ พิธีบุญบังไฟ ทำในเดือนหก เพื่อขอฝนจากเทวดา

๒. ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับเครื่องมือทำมาหากิน

ในช่วงที่ฤดูกาลใหม่เพื่อเพาะปลูก ชาวนาไม่ได้ใช้เครื่องมือทำนา เช่น คาค ไร่ เป็นต้น แต่จะใช้สอยเครื่องใช้อื่นๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น ครก สาก กระด้ง^{๑๓}

๒.๒.๖ ประเพณีและพิธีกรรมในบางโอกาส

๑. การรักษาโรค

พิธีกรรมการรักษาโรคเกิดจากความเชื่อว่าการเจ็บป่วยมีสาเหตุมาจากการกระทำของบุคคลหรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ

๒. การทำบุญอายุ

พิธีทำบุญอายุเป็นการทำบุญเมื่อเข้าสู่อายุที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ได้แก่ เมื่ออายุเข้าวัยเบญจเพศ คือ ๒๕ ปี เมื่ออายุ ๕๐ หรือ ๖๐ ปี การทำบุญอายุมีพิธีกรรมแตกต่างกันไปตามบุคคลและโอกาส บางคนเน้นการเลี้ยงฉลอง บางคนเน้นการทำบุญ

^{๑๒} พระยาอนุมารราชชน, การศึกษาเรื่องประเพณีไทย, อ่างแล้ว, หน้า ๓๑.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

๓. การเลี้ยงเซียมซี

คนจีนมีพิธีเลี้ยงเซียมซีเพื่อให้รู้โชคเคราะห์ล่วงหน้า คือ การเลี้ยงเซียมซีตามศาลเจ้า ซึ่งแพร่หลายเป็นที่ยอมรับของคนไทยด้วย

๔. การกินเจ

พิธีกินเจเป็นประเพณีการทำบุญกุศลที่มีมานานนับพันปี

๕. การสังเวชพระภูมิ

คนไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและดินที่อยู่อาศัย กล่าวคือ เชื่อว่ามีพระภูมิ หรือผู้เป็นเจ้าของแผ่นดิน เป็นความเชื่อที่รับคติทางศาสนาพราหมณ์ ผสมผสานกับคติความเชื่อของชาวบ้าน^{๑๔}

๒.๒.๖ การเปลี่ยนแปลงของประเพณี และพิธีกรรม

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณี และพิธีกรรมไทย

๑. สภาพสังคม

ลักษณะของวิถีชีวิตหรือชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยเป็นไปตามลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ สภาพภูมิอากาศและพื้นที่ ปัจจุบันวิถีชีวิตเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมสมัยใหม่ที่มีการประกอบอาชีพต่าง ๆ หลากหลาย มีการติดต่อกับต่างชาติ และเปิดรับความเจริญทางวิทยาการและวัฒนธรรมตะวันตกอย่างกว้างขวาง

๒. ความเชื่อและศาสนา

ประเพณีและพิธีกรรมหลายอย่างมีที่มาจากความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย ยังคงมีประเพณีและพิธีกรรมบูชาดวงสวรรค์ผีวิญญาณและเทพดาที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาในหมู่บ้านหรือชุมชนท้องถิ่น

๓. การรับอิทธิพลต่างชาติ

คนไทยรับอารยธรรมจากต่างชาติอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่สมัยอยุธยาและทวีความสำคัญมากขึ้น สมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา การติดต่อกับต่างชาติทำให้คนไทยรับประเพณีและพิธีกรรมบางอย่างและนำมาผสมผสานกับของไทยได้อย่างกลมกลืน กลายเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย

๔. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของประเพณี พิธีกรรมไทย

ประเพณีและพิธีกรรมไทยเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาด้วยอิทธิพลของปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวแล้วในลักษณะของการลดทอน ดัดแปลงแก้ไข ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง การเปลี่ยนแปลงประเพณีและพิธีกรรมไทยทั้งของเก่าและการรับมาปฏิบัติใหม่เป็นสิ่งที่ปกติธรรมดาเช่นเดียวกับวัฒนธรรมไทยในด้านอื่นๆ

กรณีศึกษาประเพณี และพิธีกรรมไทยที่เปลี่ยนแปลง

๑. ประเพณีรดน้ำแต่งงาน มีความนิยมที่พุ่งเฟื้อยและเป็นธุรกิจมากขึ้น

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

๒. ประเพณีบวช เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีเต็ม เป็นวัยเข้าสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่ต้องรับผิดชอบชีวิตของตน และเป็นหลักฐานโดยลำพังตนเองได้ จึงควรมีความรู้หลักแห่งความจริงในโลกด้วยการเล่าเรียนพระธรรมในพุทธศาสนา มีพิธีกรรมแบบประหยัด

๓. ประเพณีทำบุญบังสุกุล ปัจจุบันยังมีประเพณีการบังสุกุลในพิธีงานศพ และบังสุกุลอัฐิในวันสงกรานต์การบังสุกุลอัฐิในปัจจุบัน มีธรรมเนียมทำพิธีที่วัด^{๕๕}

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ

๒.๓.๑ ลัทธิความเชื่อ

ความหมายของลัทธิความเชื่อ

ความเชื่อ (Faith) หมายถึง ความเลื่อมใสศรัทธายอมรับ ยอมทำตาม เช่น เราเชื่อว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นคำสอนที่เป็นจริงถ้าปฏิบัติตามจะเห็นจริงตามนั้น ยิ่งเชื่อมากยิ่งแสดงถึงความจงรักภักดีและมั่นคงใจเวลาปฏิบัติตามซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อเชื่อแล้วก็ต้องไว้วางใจจนบางครั้งไม่จำเป็นต้องมีเหตุผล ขอให้มาจากผู้ที่เราเชื่อถือนั่นก็พอแล้ว บางกลุ่มบางศาสนา เชื่อว่าถ้าตายในสนามรบจะได้อัปเกิดบนสวรรค์ กับพระเจ้าก็เกิดความฮึกเหิมอยากทำสงคราม ความเชื่อชนิดนี้ทำให้เกิดความวุ่นวายในโลกมนุษย์ บางคนเชื่อว่าเมื่อทำบาปแล้วมาสารภาพบาปแล้วมีหลวงพ่อดีไปบวชแล้วก็หมดไป สามารถไปสร้างบาปต่อไปใหม่ได้ ความเชื่อแบบนี้เป็นสิ่งไม่ดี บางกลุ่มเชื่อว่าเมื่อบาปแล้วต้องได้รับกรรมคือทุกข์ทรมานเมื่อทำดีแล้วจะได้รับสุข ความเชื่อแบบนี้เป็นความเชื่อที่ดี^{๕๖}

กลุ่มความเชื่อต่างๆ

ผู้เรียนประวัติศาสตร์มักจะทราบได้คือว่าแต่ละท้องถิ่น ต่างก็มีความเชื่อและแนวปฏิบัติแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น สภาพภูมิประเทศ สภาพอากาศ เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นขณะนั้นรวมไปถึงภูมิปัญญาของคนด้วย ต่อจากนี้ไปจะยกตัวอย่างกลุ่มความเชื่อต่างๆ มาให้ทราบพอสังเขป

เผ่าอินคา เป็นชนเผ่ากินคนที่อยู่ในประเทศเปรู ทวีปอเมริกาใต้ เคยมีผู้นำมาสร้างเป็นภพยนตร์ ออกฉายไปทั่วโลก เผ่าอินคาเขาถือว่าเป็นกษัตริย์ที่สืบเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์ลงมาปกครองชาวพื้นเมืองในแถบนั้น ในเมื่อเขาเป็นวรรณะสูงจึงไม่สามารถลดตัวเองลงมาแต่งงานกับเผ่าอื่นหรือวรรณะอื่น ถือว่าเป็นเผ่าที่มีระบบครอบครัวดีมาก มีการคัดเลือกตัวแทนขึ้นปกครอง เมื่อผู้ปกครองตายคนรับใช้ก็จะถูกบูชายันต์ส่วนผู้เป็นเมียหรือมเหสีก็จะถูกฝังทั้งเป็นให้ตายตามกันไปด้วย เพื่อที่จะได้ไปอยู่บนสวรรค์กับพ่อคือพระอาทิตย์ คือจะเอาคนรับใช้ และเมียไปด้วยส่วนลูกๆ จะต้องมีชีวิตอยู่สืบทอดเผ่าของตัวเอง

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

^{๕๖} รูปนี้, พิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

ต่อไปพร้อมกับญาติๆ คนอื่นๆ ด้วยในเรื่องการสมรสกันเองเพื่อรักษาเผ่าพันธุ์หรือตระกูลของตัวเองนั้นจะปฏิบัติเช่นเดียวกันกับพระเจ้าโอการาษตันตระกูลศากยวงศ์พระพุทธเจ้า (สัทธัตถะ) ในอินเดีย

ในอเมริกากลางสมัยโบราณ นับถือเทพเจ้าผู้ส่องสว่าง คือพระอาทิตย์ มีการบูชาขันธ์โดยฆ่าคนแล้วควักเอาหัวใจออกมาถวายพระอาทิตย์ จึงมีการรุกรานญาติอื่นๆ เพื่อจับมาบูชาขันธ์ ผู้ที่ตายในสนามรบถือว่ามิเกียรติสูงสุดจะได้ไปอยู่กับพระอาทิตย์บนสวรรค์ ผู้ใดอ่อนแอจะถูกจับมาบูชาขันธ์ ฟังดูแล้วค่อนข้างจะโหดร้ายทารุณอยู่ไม่น้อย

กรีกโบราณ ความเชื่อของกรีกโบราณนั้น ได้เป็นแบบอย่างมาถึงปัจจุบันหลายอย่าง ถ้าอ่านบทละครของกวีเอกอย่าง โสเมอร์ แล้วเราจะทราบถึงความเชื่อหลายๆ อย่าง ของชาวกรีก (ตำนานกรุงทอยเป็นนิทานเรื่องเอกของโสเมอร์) ในสมัยนี้จะมีการนับถือเทพเจ้ากันอย่างมากมายจะขอยกมาให้ทราบเพียงเล็กน้อย เช่น

- ซีอุส	เป็นประมุขของเทพทั้งปวง
- เฮรา	เทพแห่งท้องฟ้าเป็นมเหสีของพระเทพซีอุส
- อะพอลโล	เทพเจ้าแห่งดวงอาทิตย์
- โพรเซตอน	เทพเจ้าแห่งท้องทะเล
- อาเรส	เทพเจ้าแห่งการรบ
- อโพโรไดท์	เทพเจ้าแห่งความงามความรักเทียบกับเทพวินัสของโรมันโบราณ ^{๑๑}

ในสมัยกรีกโบราณนั้น นับถือเทพเจ้าเป็นจำนวนหมื่นๆ องค์ พิธีกรรมที่บูชาเทพเจ้าจึงดูวุ่นวายไปหมด ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามเทพเจ้าเป็นผู้กำหนดทั้งสิ้นจึงเกิดมีนักพยากรณ์เหตุการณ์ขึ้นเรียกว่า Prophet ใครอยากจะได้อยากเป็นอะไรก็ตามต้องบูชาเทพเจ้าชนิดนั้น บรรพบุรุษที่ตายไปแล้วก็เป็นเทพเจ้าด้วย

โรมันโบราณ ชาวโรมันนั้นเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ในอดีตมีอาณาจักรกว้างขวางมากมีนักรบที่เข้มแข็ง ในด้านความเชื่อ ชาวโรมันโบราณนับถือเทพเจ้าหลายองค์ เช่น

- จานูส	เทพผู้รักษาบ้านเรือน
- ลาร์และพีเนท	เทพเจ้าแห่งการทำนา และเทพเจ้ารักษาทรัพย์
- จูปีเตอร์	เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ของเทพทั้งหมดเป็นต้นกำหนดวันพฤหัสบดี
- มาร์ส	เทพเจ้าแห่งสงครามต้นกำเนิดวันอังคาร
- เมอคิวรี่	เทพผู้สื่อสาร ต้นกำเนิดวันพุธ
- วินัส	เทพเจ้าแห่งความงามความรัก ต้นกำเนิดวันศุกร์ ^{๑๒}

^{๑๑} ประมวล พิมพ์เสน, ความเชื่อเรื่องผี เล่ม ๔, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์พระธรรมขันธ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

ชาวโรมันโบราณเชื่อว่าทุกคนมีวิญญาณ เมื่อตายแล้วจึงมีการสร้างรูปปั้นไว้เพื่อให้วิญญาณสิงสถิตอยู่ แล้วมีการเคารพบูชา คนที่เป็นวีรบุรุษก็ถือว่าเป็นเทพเจ้าจากแดนสวรรค์ลงมาช่วยเหลือชาวประชาเมื่อตายแล้วก็จะเป็นที่เขาต้องเคารพบูชา

กลุ่มยุโรปตอนเหนือ ชาวยุโรปตอนเหนือนับถือเทพเจ้าหลายองค์ เช่น เดียวกันกับชาวกรีกและโรมัน อยากรจะยกตัวอย่างให้ลูกหลาน ได้ทราบบ้างเล็กน้อย

- Thor (Thursday) เทพเจ้าแห่งท้องฟ้า พายุ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า พายุทอร์นาโด
- Wotan (Wednesday) เทพผู้ยิ่งใหญ่เป็นประมุขของเทพเจ้าทั้งปวง
- Freyja (Friday) เทพเจ้าแห่งความรักเป็นเมียของเทพ โวทัน
- Tue (Tuesday) เทพเจ้าแห่งความเข้มแข็ง

นอกจากนี้ยังแบ่งความดีชั่ว (ความไม่ดี) ความดียกให้เทพ และคน ความชั่วเป็นยักษ์ ประเด็นนี้ในอินเดียก็เช่นเดียวกัน เช่น เรื่องรามเกียรติ์^{๕๕}

อียิปต์โบราณ ในสมัยก่อนพุทธศาสนา ประมาณ ๒๕๐๐ ปี จนมาถึงสมัยพระพุทธรศาสนาเกิดแรกเริ่ม ชาวอียิปต์จะมีศาสนาของตัวเอง แต่ละเมืองแต่ละท้องถิ่น ก็จะมีเทพเจ้าเป็นของตัวเองตลอดลงไปถึงตำบล-หมู่บ้านก็จะมีเทพเจ้าของตัวเองในสมัยนั้น จะเคารพนับถือเทพแห่งธรรมชาติอย่างมาก สัตว์ต่างๆ ถูกยกขึ้นมาเป็นเทพ เทพที่มนุษย์แต่หน้าเป็นสัตว์ก็มีเป็นจำนวนมาก เช่น

- เทพเซเรต มีศัรษะเป็นสิงโตตัวเมีย
- เซต มีศัรษะเป็นหมู
- เซเมก มีศัรษะเป็นจระเข้
- ฮาธอร์ มีศัรษะเป็นโค
- รา (RA) เป็นเทพแห่งดวงอาทิตย์
- โอสิริส (Osiris) ประธานเทพทั้งปวง

นอกจากนี้ ยังมีเทพอีกจำนวนเป็นหมื่นๆ องค์ พวกนักบวช ได้จัดประเภทของเทพเป็นชุดๆ จัดเป็นครอบครัวบ้าง จัดเป็นกลุ่มเป็นสายบ้างแล้ว ได้มีพิธีกรรมบูชา ต่างกันออกไปหลายรูปแบบจนสุดที่จะยกมาเล่าสู่ฟัง ได้ในที่นี้การเมืองของอียิปต์ก็มีส่วนในการสร้างเทพ คือ เมืองไหนได้อำนาจในการปกครองเทพเมืองนั้นก็จะยิ่งใหญ่ มีความสำคัญจนทุกคนต้องบูชา^{๕๖}

ตะวันออกกลาง ประเทศอิรัก อิหร่าน ซีเรีย และประเทศอื่นอีกหลายประเทศสมัยโบราณก็มีศาสนาเป็นของตัวเอง แต่สรุปแล้วก็นับถือเทพเจ้า เช่นเดียวกันกับกลุ่มอื่นๆ ที่กล่าวไว้แล้วในกลุ่มตะวันออกกลางนี้จะเชื่อว่ามีอดีต ปัจจุบัน และอนาคตในธรรมชาติต่างๆ จะมีเทพประจำอยู่ ความเชื่อที่

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

ตกทอดมาถึงศาสนาคริสต์ก็มีคือมีการล้างบาปมีการกินเหล้าองุ่นกับขนมปัง ถึงวันอาทิตย์เป็นวันสำคัญ (ศาสนาคริสต์) นอกจากนี้วันเกิดยังตรงกันอีกด้วยคือวันที่ ๒๕ ธันวาคม

อินเดียโบราณ ในอินเดียสมัยก่อนพุทธกาลประมาณ ๑๐๐๐-๑๕๐๐ ปี จะเป็นช่วงของอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ทุกคนเชื่อว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างขึ้น ชาวอินเดียจึงเคารพบูชาพระพรหมในที่นี้จะยกตัวอย่างเทพเจ้าของอินเดีย

- พระศิวะหรือพระอิศวรเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่เช่นเดียวกับพระพรหม พระอิศวรมีชื่อเรียกมากมายหลายชื่อ เช่น พระศรี โรจนะ พระวิศวานถ พระปรเมศวร พระอิศวรมี ๓ ตา โดยตาที่ ๓ อยู่ตรงหน้าผาก ถ้าลืมตาที่ ๓ ขึ้นเมื่อไหร่จะเกิดไฟไหม้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ข้างหน้า ตามความเชื่อของชาวอินเดียว่าเป็นเทพผู้สร้างที่ดูแลการที่เดียว พาหะเป็น โคเผือก สถิตย์อยู่ที่เขาไกรลาสมีมเหสีชื่อ พระอุมามีโอสรชื่อวิฆเนศ ชันธกุมาร อาวุธของพระอิศวรคือตรี เครื่องหมายบูชาคือ ศิวลिंग

- พระพรหม เกิดขึ้นจากไข่ของสวรรค์ เรียกอีกอย่างว่าพระสยมภูมิ ๔ เศียร ๔ หน้า มีมเหสีชื่อพระสุรัสวดี พาหะ คือหงษ์ พระพรหมเป็นผู้สร้างแผ่นดิน สร้างท้องน้ำ และทะเลมหาสมุทร

- พระนารายณ์หรือพระวิษณุ เป็นเทพผู้ทรงคุณธรรมดูแลรักษาโลกเมื่อเวลาเกิดภัยต่างๆ แก่ชาวโลก พระนารายณ์แบ่งภาคลงมาเกิดเพื่อช่วยแก้ไขสิ่งเหล่านั้น เช่น พระรามในเรื่องรามเกียรติ์ พระนารายณ์มีชื่อเรียกตั้งพันชื่อชาวอินเดียเชื่อว่ามนุษย์ผู้ใดเป็นคนดีสามารถแก้ไขปัญหาของชาวโลกได้ คนนั้นเป็นพระนารายณ์ลงมาเกิดเพื่อให้ความช่วยเหลือ พระนารายณ์มีมเหสีชื่อลักษมี ซึ่งปกติจะอวตารลงมาเกิดพร้อมกับพระนารายณ์เสมอ^{๒๐}

ชาวอินเดียนอกจากจะถือเทพเจ้าดังกล่าวแล้วยัง เชื่อว่าในทั่วทุกมุมโลกจะมีอำนาจลึกลับสถิตย์อยู่เสมอ การบนบานศาลกล่าว การบูชาขันต์เทพเจ้าชอบจะช่วยให้เทพเจ้าลงมาให้การช่วยเหลือจนบรรลुวัตถุประสงค์ การบูชาขันต์ด้วยคนด้วยสัตว์ จะมีมาจนถึงสมัยของพระพุทธเจ้า เช่น นักบวช ๓ พี่น้อง คือ มหากัสสปะ นทีกัสสปะ และคยากัสสปะ ภายหลังเลิกบูชาไฟก็เข้ามาเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาที่ส่งเสริมเรื่องเวทมนต์คาถา เรื่องไสยศาสตร์ ต่างๆ ถ้าถูกหลานต้องการทราบรายละเอียดของเวทมนต์ต่างๆ นั้นต้องไปศึกษาในไตรเวท หรือจตุรเวท จะมีคาถาต่างๆ พร้อมทั้งพิธีกรรมด้วย

ความเชื่อของสังคมไทย ในด้านความเชื่อของสังคมไทย เรานั้นไม่สามารถย้อนกลับไปสมัยก่อนพุทธกาลได้ เนื่องจากขาดหลักฐานทางประวัติศาสตร์ บางส่วนอาจจะรับเอาศาสนาพราหมณ์ เข้ามาก่อน เช่น ปราสาทหิน และหลักฐานอื่นๆ อีกบ้างแต่ก็ได้สร้างก่อนพุทธกาลจึงพอที่จะเชื่อได้ว่าเมื่อก่อนพุทธและพราหมณ์เข้ามานั้น ชาวบ้านก็คงจะเชื่อผีต่างๆ ตามธรรมชาติของมนุษย์ ผู้ซึ่งมีความกลัวเป็นเบื้องต้น จากนั้นก็จะเป็นการอ้อนวอนต่ออำนาจลึกลับให้เข้ามาช่วย พออิทธิพลของศาสนาเข้ามาถึงจึงพากันรับ

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

เอามาประพฤติปฏิบัติแต่ความคิดเก่าๆ ที่มีภูตผีปีศาจ นั้นก็ยังเหลืออยู่ ดังนั้นความเชื่อของสังคมไทยจึงมีที่มา ๓ ทางคือ ๑) จากศาสนาพราหมณ์ ๒) จากศาสนาพุทธ ๓) จากความเชื่อเก่าๆ ที่คิดตามมา^{๒๒}

ความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์

๑. เชื่อเรื่องเวทมนต์คาถาที่เรียกว่า ไสยศาสตร์ เชื่อว่าจะสามารถเกิดอำนาจลึกลับบันดาลให้ เป็นไปต่างๆ นานาน แม้แต่เรื่องเสกปา เรื่องเหาะเหินเดินอากาศหรือแปลงร่างได้ เป็นต้น

๒. เชื่อเรื่องพระพรหมเป็นผู้สร้าง การบูชาพระพรหมจะทำให้ทำพอใจแล้วประทานพรให้แก่ เราทำให้ได้สิ่งที่ประสงค์มา ถึงแม้จะขัดกับหลักการพระพุทธศาสนา ก็ยังมีคนนับถืออยู่ในปัจจุบัน

๓. เชื่อเรื่องวัตถุที่เป็นเครื่องกลางของขลัง ถึงแม้จะจัดต่อหลักการของพระพุทธศาสนาแต่ยัง มีการสร้างเครื่องกลางของขลังกันอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะพระเกจิอาจารย์ชื่อดังทั้งหลาย มีหลวงพ่อดูณ ปาริสุทฺธ หรือ พระราชวิทยาคม เป็นต้น ทางกรรมศาสตร์ก็ไม่รู้ว่าจะห้ามอย่างไร เพราะเป็นความพอใจ ของประชาชน

๔. เชื่อเรื่องโชคชะตา หมอคู่จะเป็นผู้รู้เรื่องโชคชะตา โดยดูจากฤกษ์ยาม วัน เดือน ปีเกิด ปลายมือเป็นอีกหนึ่งที่เชื่อว่าเป็นเส้นกำหนดชะตาชีวิต

๕. เชื่อเรื่องโชคกลาง โชคดี โชคไม่ดี มีเคล็ดลับต่างๆ ปฏิบัติเพื่อไม่ให้เกิดโชคร้าย^{๒๓}

ความเชื่อที่เกิดจากศาสนาพุทธ

๑. ความเชื่อกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๒. เชื่อในเรื่องของวิญญูณ เชื่อว่ามีชาติภพ มีนรก มีสวรรค์ วิญญูณ จะเป็นผู้รับกรรม นำไปสู่ชาติภพอื่นอีก

๓. เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในสภาวะ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๔. เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีเหตุมีผลมีที่มา มีที่ไป สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเกิดจากกรรม คือการ กระทำของคนทั้งสิ้น คนเท่านั้นเป็นที่พึ่งแห่งตน ฯลฯ^{๒๔}

ความเชื่อเก่าๆ ของสังคมไทย

๑. เชื่อว่าปรากฏการณ์ธรรมชาติ มีผี หรือเทพเป็นผู้กระทำ

๒. เชื่อกลางสังหรณ์หรือนิมิตต่างๆ เช่น จะออกจากบ้านไปทำธุระเจอจิ้งจกก็ต้องหยุดคิด ไคร่ครวญใหม่ หรือเกิดจากความฝันมาจริงกับเหตุการณ์ต่างๆ ก็ถือเป็นนิมิต

๓. เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีผีประจำอยู่ ผีเป็นผู้ดูแลรักษา

^{๒๒} จารุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้านอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๓.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๔.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

๔. เชื่อว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์ มีอิทธิฤทธิ์ มีปาฏิหาริย์ ในสมัยอดีตวิชาการวิทยาการต่างๆ ยังไม่ก้าวหน้ามากมายจนสับสนวุ่นวายไปหมด พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นจุดนี้ จึงได้วางแนวทางแห่งความเชื่อเอาไว้ ๑๐ ประการคือ

๑) อย่าปลงใจเชื่อโดยบอกเล่าต่อๆ กันมา

๒) อย่าปลงใจเชื่อโดยทำตามกันมา

๓) อย่าปลงใจเชื่อโดยข่าวเล่าลือ

๔) อย่าปลงใจเชื่อโดยอ้างว่ามีอยู่ในคัมภีร์

๕) อย่าปลงใจเชื่อโดยเคาเอาเอง

๖) อย่าปลงใจเชื่อโดยการคาดคะเน

๗) อย่าปลงใจเชื่อโดยตรึกตรองเอาตามอาการ

๘) อย่าปลงใจเชื่อโดยคิดว่าเข้ากันได้กับความคิดของตน

๙) อย่าปลงใจเชื่อโดยถือว่ามีผู้สอนพอจะเชื่อได้

๑๐) อย่าปลงใจเชื่อโดยถือว่ามีผู้สอนเป็นครูของเรา จงเชื่อเมื่อได้พิจารณาถี่ถ้วนแล้วว่าดีหรือไม่ดี มีโทษหรือไม่มีโทษ ผู้รู้ดีเทียบ หรือสรรเสริญ ทำแล้วเกิดประโยชน์สุขแก่เรา เห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์ต่อลูกหลานจึงยกเอามาใส่ไว้ในนี้^{๒๕}

ลัทธิ หมายถึง คติความเชื่อถือหรือความคิดเห็น เช่น ลัทธิศาสนา ลัทธิการเมือง ลัทธิประเพณี ลัทธิตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Doctrine ตามรากศัพท์เดิมแปลว่าการสั่งสอนหรือคำสั่งสอน อันหมายถึงความเชื่อในความรู้ และประเพณีที่ได้รับสืบทอดกันมา^{๒๖}

ลัทธิแม้มีคำสั่งสอนเรื่องจุดหมายสูงสุด แต่เป็นเรื่องคติโลก มิใช่คติธรรม เป็นเรื่องของความสงบสุขและความไพเราะของชีวิตในโลกปัจจุบัน อันเป็นเรื่องรูปธรรม เช่น ลัทธิการเมืองแบบประชาธิปไตย สิทธิเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม เป็นต้น ทุกลัทธิมุ่งแก้ปัญหาของมนุษย์ และสังคม โดยมีจุดหมายเพื่อความสงบสุขในโลก แต่ลัทธิต่างๆเหล่านั้นคนคิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะถิ่น เฉพาะสมัย และเฉพาะสังคม^{๒๗}

^{๒๕} ฟื้นฟูศรีตึก, วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๕.

^{๒๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๗๑๗.

^{๒๗} จารุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้านอีสาน, อ้างแล้ว, หน้า ๒๖.

๒.๓.๒ ระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น

ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ มนุษย์ต่างสัมพันธ์กับความเชื่อ การกระทำสิ่งใดย่อมมีความเชื่อปะปนอยู่ด้วยเสมอ เพราะความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติย่อมมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ ความเชื่อในลักษณะเช่นนี้ หมายถึงเชื่อในพลังอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ควบคุมสรรพสิ่งในจักรวาลนั่นเอง และแล้วจะทำให้เกิดสิ่งที่เป็นระบบความเชื่อ อย่างน้อย ๒ ประการ ได้แก่ ศาสนา และไสยศาสตร์ ศาสนาเป็นความเชื่อที่มนุษย์สยบต่อสิ่งเหนือธรรมชาติต่างๆ เป็นต้นว่า การกราบไหว้ ความเคารพนับถือ และการอ้อนวอนให้ช่วยคุ้มครอง ส่วน ไสยศาสตร์เป็นความเชื่อที่มนุษย์พยายามควบคุมอำนาจ สิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อให้ประโยชน์แก่ตนเอง ดังนั้น ศาสนาจึงเป็นความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติและเป็นสิ่งควบคุมไม่ได้ แต่ไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่ควบคุมได้

ระบบความเชื่อทั้ง ๒ ประการ ดังกล่าวข้างต้น สัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ในสังคมเรื่อยมา แต่สมัยโบราณ เป็นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ มีบทบาทควบคุมและกระตุ้นให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีแบบแผน เกิดเป็นจารีตประเพณีในการที่จะได้อยู่ร่วมกัน นั้นแสดงว่า ระบบความเชื่อทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นที่มาของอำนาจในการควบคุมให้มนุษย์อยู่ร่วมกัน^{๒๔}

๑. พิธีจุดบั้งไฟขอฝนจากแถน พิธีจุดบั้งไฟเป็นประเพณีในระบบความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติ ไทย-ลาว เวลาต่อมาเป็นการนับถือพระพุทธศาสนา พิธีขอฝนจึงไม่กลายเป็นพิธีเดือนหก ที่รวมอยู่กับพิธีทำบุญในวันวิสาขบูชา พวกคนลาวในเขตจังหวัดปราจีนบุรี จุดบั้งไฟกันในวันวิสาขบูชา

๒. พิธีแห่นางแมว พิธีนี้ทำกันตามหมู่บ้านในท้องถิ่นชนบทเวลาเกิดฝนแล้งจัด ชาวบ้านทั้งชายและหญิงร่วมกลุ่มกันเอาแมวใส่ข้องเอาน้ำสาด แล้วตีฆ้องแห่นางแมวขอฝนไปตามบ้านเรือน และร้านค้าขอเงินบริจาค ไปทำบุญข้างกินเหล้าบ้าง เพื่อให้เกิดความครึกครื้นเป็นการระบายความเครียด ในบางแห่งมีการกล่าวคำหยาบและสัพคนโดยกลุ่มผู้ชาย เพื่อยั่วยุให้เห็นว่าเป็นความวิปริต ฟ้าจะได้ผ่าและฝนจะได้ตกลงมาจากพิธีจุดบั้งไฟและ พิธีแห่นางแมวนี้แล้ว ยังมีพิธีกรรมและการรำมนต์คาถาอีกมากเป็นต้นว่า การสวดคาถาปลาร้อนของพระภิกษุสงฆ์ ดังนั้น การจุดบั้งไฟ พิธีแห่นางแมว และการสวดคาถาปลาร้อน ต่างก็เป็น พิธีกรรมทั้งที่เป็นศาสนาและไสยศาสตร์ผสมกัน นั่นคือ มีทั้งการอ้อนวอน และการบังคับสิ่งเหนือธรรมชาติ^{๒๕}

^{๒๔} คณีย์ ไชโยธา, ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๑๘), หน้า ๑๘.

^{๒๕} จารุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้านอีสาน, อ่างแก้ว, หน้า ๗.

๒.๓.๓ พื้นฐานความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา

ความดี ความชั่ว

ความดี คือ บุญ ส่วนความชั่วที่ตรงกันข้ามคือบาป คำว่า บุญ แปลตามศัพท์ว่า ชำระ ฟอก ล้าง ได้แบ่งบุญเป็น ๒ ส่วน คือบุญเป็นส่วนเหตุ ได้แก่ความดีต่างๆ เรียกว่า เป็นบุญเพราะเป็นเครื่องชำระ ฟอก ล้าง ความชั่ว ส่วนบุญที่เป็นส่วนผล คือ ความสุข ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ แปลความว่า “ท่านทั้งหลายอย่ากลัวต่อบุญเลย เพราะคำว่าบุญนี้เป็นชื่อของความสุข” ดังนี้ บุญที่เป็นส่วนเหตุคือความดีนั้น เกิดจากการกระทำ ถ้าอยู่เฉย ๆ ไม่ทำก็เกิดเป็นบุญขึ้น การกระทำบุญเรียกว่า บุญกิริยา จำเป็นต้องมีวัตถุ คือ สิ่งเป็นที่ตั้งหรือเรื่องของการกระทำซึ่ง เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ แปลว่า สิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการกระทำบุญ หรือเรื่องแห่งการกระทำบุญ ทางพระพุทธศาสนาท่านแสดงไว้โดยย่อ ๓ อย่าง คือ

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

บุญคือความดี ทั้ง ๓ ข้อนี้ เรียกว่า เป็นบุญ เพราะเป็นเครื่องชำระล้างความชั่ว ตลอดถึงรากเหง้าของความชั่ว รากเหง้าของความช่วนั้นเรียกว่า อกุศลมูล (รากเหง้าของอกุศล) มี ๓ อย่าง คือ โภคะ อยากได้ของเขา ๑ โทสะ คิดประทุษร้ายเขา ๑ โมหะ หลงไม่รู้จริง ๑ ชำระล้างได้อย่างไร จักแสดงต่อไปโดยย่อ^{๑๑}

หลวงปู่เทศก์ เทศรังสี ท่านอุปมาอกุศลมูล เหมือนกิเลส ๓ กองว่า ความโลภะ เมื่อเกิดขึ้นกับใครข่มท่อมหัวใจ เหมือนน้ำท่วมสิ่งสารพัดวัตถุทั้งปวง ได้ไม่หลงเหลือ โทสะ เปรียบเหมือนไฟที่เผาผลาญเชื้อที่อยู่รอบๆ จนหมดแล้วก็ดับไป โมหะเปรียบเหมือนปลาอยู่ในอวน คั่นวนเวียนไปมาสุดท้ายก็เป็นอาหารคน^{๑๒}

ทานมัย

ทาน แปลว่า เจตนาเป็นเหตุให้ก็ได้ การให้ก็ได้ สิ่งของที่ให้ก็ได้ การให้ทานนั้นทางพระพุทธศาสนาประสงค์ให้รู้จักเลือกให้ คือเลือกบุคคลผู้รับว่า เป็นผู้สมควร เลือกวัตถุสิ่งของให้เหมาะสมและตั้งเจตนาให้ดีว่าเพื่อบูชาหรือเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์และให้รู้จักประมาณให้เกิดความสุขทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ มิใช่ว่าเมื่อให้แล้วผู้ให้เองกลับขาดแคลนเป็นทุกข์หรือให้สิ่งที่มีโทษไปผู้รับไปใช้

^{๑๑} สมเด็จพระญาณสังวร, หลักระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๑๖), หน้า ๔๓.

^{๑๒} วรยุทธ พิชัยศรีพิศ, สูดยอดธรรมะฉบับพินัยกรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทไทยยูเนียนกราฟฟิกส์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓-๒๔.

เป็นทุกข์ เคี้ยวนี้พูดกันว่า ให้ทานมักเข้าใจกันว่า คือ ให้แก่คนขอทานต่างๆ เมื่อให้แก่พระหรือทางศาสนาหรือแก่วัดเรียกว่าทำบุญความจริงก็เป็นการให้ทานทั้งนั้น

การให้ทานมีความหมายอย่างกว้างๆ ว่าการสละบริจาคสิ่งอะไรแก่ใครๆ หรือองค์การอะไรๆ ด้วยการให้เปล่ามิใช่เป็นการซื้อขายและแลกเปลี่ยนหรือให้เช่าและมีความหมายตลอดถึงการให้กำลังกาย กำลังวาจา กำลังใจ กำลังความคิดความรู้ ช่วยในทางต่างๆ สรุปแล้วก็มี ๒ อย่าง คือ อามิสทาน ให้พัสดุสิ่งของอันเป็นกำลังทรัพย์และกำลังภายนอกต่างๆ ๑ ธรรมทาน ให้ธรรมอย่างบอกศิลปวิทยาให้ บอกทางของความคิดความชั่วต่างๆ ให้ ๑ ตามความหมายนี้ ทาน จึงมีครอบคลุมอยู่โดยทั่วๆ ไปมารดา บิดาให้ชีวิต เลือดเนื้อและการให้อุปการะเลี้ยงดูบุตรธิดามาโดยตลอด ครูอาจารย์ ได้ให้ศิลปวิทยาแก่ศิษย์ พระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งรัฐบาลได้ให้การปกครองบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาราษฎร พระพุทธเจ้าได้ให้พระธรรมแก่โลก และในทางตอบสนองบุตรธิดาก็ให้แก่มารดาบิดา ด้วยการปฏิบัติตอบแทนพระคุณท่านต่างๆ ศิษย์ให้แก่ครูอาจารย์ด้วยการตั้งใจเรียนดีประพฤติดีและตอบแทนอย่างอื่นๆ ตามโอกาส ประชาราษฎรก็ให้ภาษีอากรถวายเป็นราชพลีและประพฤติตนให้ชอบด้วยหน้าที่ของพลเมืองดีความซื่อสัตย์สุจริต จงรักภักดีในพระมหากษัตริย์ และประเทศชาติ พุทธศาสนิกชนก็บริจาคอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และปฏิบัติพระพุทธศาสนาตามความสามารถ เมื่อทุกฝ่ายต่างให้แก่กันและกัน ในทางที่ชอบจึงเกิดความ สุขความเจริญการให้ทานนี้ขัดกับโลกะความอยากได้และมักจริยะความตระหนี่เหนียวแน่น เพราะความโลภเป็นเหตุให้รวบรวมเข้ามา ความตระหนี่เป็นเหตุให้หวงแหนไว้ถ้าทุกๆ ฝ่ายต่างรวบรวมเข้ามาและหวงแหนไว้ แต่อย่างเดียวก็น่าจะเกิดความขาดแคลนอย่างยิ่งแก่ผู้ที่ไม่สามารถซึ่งมีอยู่เป็นอันมาก แต่การขาดแคลนนั่นจักหายไปเมื่อทุกๆ ฝ่ายต่างให้ทานแก่กันและกันตามฐานะ และการให้ทานนั้นก็แสดงว่าเป็นการชนะใจ คือชนะความโลภ ความตระหนี่ ให้ทานออกไปคราวหนึ่งก็ชำระล้างความ โลภความตระหนี่ในสิ่งที่ให้นั้น ได้คราวหนึ่ง

ศีลมัย

ศีล เป็นความดีที่สูงกว่าทานขึ้นมามีอีกชั้นหนึ่งมีความหมายกว้างๆ ว่าความประพฤติงดเว้นจากการเบียดเบียนกันและกันให้เดือดร้อน เรียกว่า อภัยทาน แปลว่าให้อภัย คือ ให้ความไม่มีเวรมีภัยแก่ใครๆ เรียกว่า บุญ เพราะเป็นเครื่องชำระล้างโทษคือความคิดประทุษร้าย เพราะศีลคือความเว้นจากการประทุษร้ายเขา เมื่อรักษาศีลไว้ได้ก็เป็นอันชำระใจในข้อนี้

ภาวนามัย

คำว่า ภาวนา ไม่ใช่หมายถึงการท่องบ่นอะไรเบาๆ ในใจอย่างไม่รู้เรื่องดังที่เข้าใจอยู่โดยมากตามศัพท์แปลว่า การทำให้มีขึ้น จึงมีความหมายถึงการปฏิบัติให้บังเกิดผลได้อย่างจริงจัง เหมือนอย่างเรียนมาแล้วทำไม่ได้ไม่เรียกว่า ภาวนาต่อเมื่อมาปฏิบัติหรือทำให้มีขึ้นให้เป็นขึ้นจึงเรียกว่า ภาวนา คำว่าภาวนาจึงมีความหมายแข็งแรงเป็นภาคปฏิบัติโดยตรงในที่นี้หมายถึงการอบรมจิตใจที่ตั้ง

มัน จัดเป็นจิตตศึกษาหรือสมาธิอบรมความรู้ความเห็นที่ถูกชอบให้มีขึ้นจัดเป็นปัญญาสิกขารวมความว่าอบรมใจให้บริสุทธิ์สะอาดให้สว่างไสวด้วยสมาธิและปัญญาเรียกว่าบุญ คือความดีที่สูงกว่าศีลขึ้นมา เพราะเป็นเครื่องชำระล้างโมหะคือความหลงไม่รู้จริงให้หมดไป^{๑๒}

จากความเป็นมาของเรื่องทำให้ผู้ศึกษาได้ทราบพื้นฐาน ลัทธิ ศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่นรวมทั้ง การทำบุญ เรียกว่า บุญกิริยา จำต้องมีวัตถุประสงค์คือสิ่งเป็นที่ตั้งและการทำบุญทางพระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ ๓ อย่าง คือ ทานมัย สิลมัย ภวานามัยบุญเป็นเครื่องชำระล้างความชั่วรวมถึง รากเหง้าของความชั่วนั้นเรียกว่า อกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะและด้วยหลักธรรมของพุทธศาสนาดังกล่าว ทำให้ชาวพุทธในท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ดเกิดความเชื่อหรือศรัทธากับประเพณีนิยมในท้องถิ่น ฮีตสิบสอง (ประเพณี ๑๒ เดือน) จนสามารถหล่อหลอมในเดือนให้ยิ่งใหญ่ทุกครั้ง จนเป็นที่ประจักษ์สู่สายตาชาวโลกซึ่งจะได้ ศึกษาในบทต่อไป

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีฮีตสิบสอง

ท้าวทองพูน สิงจัก ได้อธิบายเกี่ยวกับตำนานโวหารของลาวสมัยโบราณที่แท้จริง โดยเฉพาะ คำกล่าวที่ว่า “บุคคล ไม่ปฏิบัติตามฮีตสิบสอง บุคคลผู้นั้นจะเศร้าสูญเสียหากแต่บุคคลใดได้ปฏิบัติตามฮีตสิบสอง ด้วยความตั้งใจแล้ว บุคคลผู้นั้นจะได้รับความสุขสวัสดิ์และรุ่งเรือง”^{๑๓}

สีลา วีระวงส์ ได้กล่าวว่า “เดือนห้าสงกรานต์ขึ้นฤดูปีฟ้าใหม่ มีคนสงสัยว่าเพราะสาเหตุใดวันขึ้นปีใหม่ของลาวจึงกำหนดเอาเดือน ๕ เหตุใดจึงไม่กำหนดเอาเดือน ๑ และเดือน ๕ นั้น วันขึ้นปีใหม่ (สงกรานต์) ก็ไม่ตรงกับวันคำ ๑ อันเป็นวันตั้งต้นของเดือน ๕ นับตั้งแต่เดือน ๕ ขึ้น ๖ คำ ไปหา เดือน ๖ ขึ้น ๕ คำ ในระยะเดือนหนึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ จะตรงกับวันใดขึ้นอยู่กับเวลาคำนวณเลข แต่ต้องไม่พ้นกำหนดระยะเดือนนี้ไปได้”^{๑๔}

อภิศักดิ์ โสมอินทร์ กล่าวไว้ว่า “สังคมอีสานรวมกัน โดยมีฮีต ทำหน้าที่เป็นกฎระเบียบ เพื่อเป็นบรรทัดฐาน (Social Norm) ให้สังคมประพฤติปฏิบัติตามอันจะนำไปสู่ความสงบสุขร่วมกันสังคมอีสานอบรมสั่งสอนและเน้นเรื่องฮีต โดยสอนกันทุกเพศ ทุกวัยทุกชั้นวรรณะ ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือผู้ถูกปกครองแม้กระทั่งพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่บริสุทธิ์ เพราะพร้อมด้วยศีลวินัยก็ไม่เว้น ฮีต จึงเหมือนกฎหมายของสังคมทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม เพราะกำหนดหน้าที่จริยธรรมของชน

^{๑๒} สมเด็จพระญาณสังวร, หลักระพุทธศาสนา, อ้างแล้ว, หน้า ๔๗.

^{๑๓} ทองพูน สิงจัก, ฮีตสิบสองกองสิบสี่, (เวียงจันทร์ : กระทรวงธรรมการ, ๒๔๗๕), หน้า ๒๑.

^{๑๔} สีลา วีระวงส์, ฮีตสิบสอง, (เวียงจันทร์ : ม.ป.ท., ๒๕๑๑), หน้า ๕๖.

ทุกชั้นไว้ตามสภาพของสังคมนั้นๆ สังคมใดปฏิบัติตามฮีต ก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าปฏิบัติขาดตกบกพร่องก็เกิดทุกข์

ในฮีตสิบสอง หรือประเพณีทำบุญ ๑๒ เดือน ของชาวอีสานนั้นได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับแกน โดยได้กล่าวว่าเดือนหรือที่ชาวอีสานเรียกว่า เดือนเจียงนั้นให้กระทำพิธีเลี้ยงผีแกน ดังความว่า เดือนเจียงมานั้น ให้เลี้ยงผีผดผีหมอบ ผีฟ้าผีแกน และนิมนต์พระสงฆ์เจ้าเข้าปริวาสกรรม”^{๕๕}

สวิง บุญเจิม ฮีตสิบสอง กล่าวไว้ว่า “เป็นจารีต ๑๒ รายการ คือ ประเพณีประจำเดือน ๑๒ เดือนนั่นเองเป็นจารีตที่จะให้สมาชิกในสังคมได้มีโอกาสร่วมชุมนุมกันทำบุญเป็นประจำเดือนทุกๆ เดือนของรอบปี ผลที่ได้รับคือ ทุกคนจะได้มีเวลาเข้าวัด ใกล้ชิดกับหลักการของธรรมทางพระพุทธศาสนา ยิ่งขึ้นทำให้ประชาชน ในด้านใกล้เคียง รู้จักมักคุ้นสามัคคีกันเป็นอย่างดี และมีผลทางอ้อม คือ เมื่อว่างจากการงานอาชีพแล้วก็มีจารีตบังคับให้ทุกๆ คนเสียสละทำงานร่วมกันเพื่อสังคมส่วนรวม ไม่ให้คนอยู่ว่าง ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็จะถูกสังคมลงโทษ ตั้งข้อรังเกียจอย่างจริงจังนี้ คือ เอกลักษณ์ของ ฮีตสิบสอง หรือประเพณี ๑๒ เดือนของชาวอีสานยังคงมีกลิ่นไอของศีลธรรมไปทั่วทุกถิ่นฐาน”^{๕๖}

พระสุวิทย์ โนนท่อน กล่าวว่า “ฮีตสิบสอง เป็นขนบธรรมเนียม ประเพณีของประชาชนชาวอีสาน ปฏิบัติสืบกันมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนับว่ามีความสำคัญต่อประชาชน และชาติบ้านเมืองเป็นอย่างมาก เนื่องจากว่าเป็นวัฒนธรรมแสดงความเป็นชาติเก่าแก่ เจริญรุ่งเรืองมานาน เป็นเอกลักษณ์ของชาติ หรือท้องถิ่น ก่อให้เกิดความภูมิใจในความเป็นชาติ หรือท้องถิ่น ของตน ทำให้คนมีความรักชาติ เป็นเครื่องช่วยให้คนในชาติมีความรักใคร่กลมเกลียวกัน และเป็นสิ่งหนึ่งที่จะมีส่วนช่วยให้ชาติดำรงความเป็นชาติของตนอยู่ตลอดไปด้วย

ฮีตสิบสองมาจากคำสองคำ คือ ฮีต คำหนึ่ง และสิบสอง คำหนึ่ง ฮีตมาจากคำว่า จารีต และสิบสอง มาจากคำว่าสิบสองเดือน ดังนั้น คำว่า ฮีตสิบสอง จึงหมายถึง ประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี

ฮีตสิบสองมีดังนี้

ฮีตที่หนึ่ง	เดือนเจียง คือเดือนอ้าย ให้พระเจ้าพระสงฆ์เข้ากรรมทุกวัดทุกวา
ฮีตที่สอง	เดือนยี่ออกใหม่ ให้พากันเก็บเอาหัวเอาฟืนมาไว้
ฮีตที่สาม	เดือนสาม ให้ทนายคักเตือนคนให้มาทำบุญข้าวจี่ทุกปี
ฮีตที่สี่	เดือนสี่ ให้เก็บดอกไม้ เช่น ดอกจาน ดอกจิกมาตากไว้

^{๕๕} อภิศักดิ์ โสมอินทร์, โลกทัศน์อีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (มหาสารคาม : อติศักดิ์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗.

^{๕๖} สวิง บุญเจิม, มรดกอีสาน, (อุบลราชธานี : อีสานการพิมพ์ออฟเซต, ๒๕๓๒), หน้า ๕๓๓.

ฮิตที่ห้า	เดือนห้า ตรุษสงกรานต์ ให้เอาพระประธานลงสรงน้ำอบ น้ำหอมทุกวัด
ฮิตที่หก	เดือนหก ให้ทำบุญวิสาขะระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าทุกปี
ฮิตที่เจ็ด	เดือนเจ็ด ให้พากันบานถุมิฐาน เลี้ยงปู้ตาอารักษ์
ฮิตที่แปด	เดือนแปด ให้ทำบุญเวลาพระสงฆ์ องค์พระเจ้าเข้าพรรษา
ฮิตที่เก้า	เดือนเก้า ให้พากันทำบุญข้าวประดับดินทุกปี
ฮิตที่สิบ	เดือนสิบ ให้พากันทำบุญข้าวสากทุกปี
ฮิตที่สิบเอ็ด	ให้ทำบุญเวลาพระเจ้า พระสงฆ์ออกพรรษาทุกปี
ฮิตที่สิบสอง	เดือนสิบสอง ให้ทำบุญบูชาไฟลอยกระทงทุกปี” ^{๓๖}

ฮิตสิบสองที่นิยมปฏิบัติกันโดยทั่วๆ ไป มีดังต่อไปนี้

๑. เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม นิยมทำในเดือนอ้าย มูลเหตุ เนื่องจากมีพระภิกษุรูปหนึ่ง ล่องเรือไปตามแม่น้ำคงคา ได้เอามือไปจับใบตะไคร่น้ำขาด เป็นอาบัติ แต่มิได้แสดงอาบัติ เพราะไม่มีพระภิกษุรับแสดง ครั้นมรณภาพ จึงไปเกิดเป็นนาค ชื่อ เอรณบัต ต่อมา พระภิกษุจึงมีพิธีกรรม เพื่อหาทางออกอาบัติ

พิธีทำบุญเข้ากรรม จัดทำโดยพระภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส คือ อาบัตินขนาดกลาง ต้องปฏิบัติวิภูฐานวิธี คือ ระเบียบเป็นเครื่องออกอาบัติ ให้พระสงฆ์เข้าไปอยู่ในเขตที่จำกัด ทรมานกาย และชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ถือเป็นกรรมแทนคุณมารดาที่ต้องอยู่กรรม (อยู่ไฟ) ด้วยการเข้ากรรม ทำอยู่เก้าราตรี คือ สามราตรีแรกเรียกว่า “อยู่ปริวาส” และหกราตรีถัดมา เรียกว่า “อยู่มานัต” เมื่อครบเก้าราตรีจึง “อัฟกาน” คือ ออกจากกรรม โดยมีพระสงฆ์ ๒๐ รูป เป็นผู้สวดอัฟกาน คือ สวดระงับอาบัติภิกษุที่ออกจากกรรมแล้ว ถือว่าเป็นผู้หมดมลทิน บริสุทธิ์ผุดผ่อง ชาวบ้านที่ทำบุญถวายแด่พระสงฆ์ระหว่างเข้ากรรมถือว่าได้กุศลแรง

ในหนังสือวินัยมุข กล่าวว่า “พระสงฆ์ผู้เข้ากรรมต้องประพฤติมานัตต์ แปลว่า “นับราตรี” ครบหกราตรี แล้วสงฆ์จึงจะสวดระงับอาบัติ เรียกว่า “อัฟกาน” แปลว่า “เรียกเจ้าหมู” แต่พระต้องอาบัติแล้วปกปิดไว้ลวงเลขนานวันเท่าใดต้องอยู่ปริวาส ซึ่งแปลว่า “อยู่ใช้ให้ครบวันเท่านั้น” ก่อนจึงควรประพฤติมานัตต์ได้ต่อไป ถ้าในระหว่างอยู่ปริวาสต้องครุอาบัติอีกจะต้องอยู่ปริวาส หรือประพฤติมานัตต์ใหม่ เรียกว่า “ปฏิกัสนา” แปลว่า กิริยาชักเข้าหาอาบัติเดิมสำหรับประเพณีนิยมกันในภาคอีสานเกี่ยวกับการเข้ากรรมนี้ปกคิอยู่เก้าราตรี คือ ตอนสามราตรีแรกเรียกว่า “อยู่ปริวาส”

เมื่อจะเข้าปริวาสให้กล่าวคำสมาทานต่อสงฆ์ โดยกราบพระภิกษุผู้แก่พรรษาว่า ซึ่งสามารถสวดให้ปริวาสได้รูปหนึ่งว่า “ปริวาสัง สมာทียามิ หรือ วัดตัง สมာทียามิ” สามหนก็ได้ และถ้าไม่อาจอยู่

^{๓๖} พระสุวิทย์ โนนทอน, ‘ศาสนานและความสำเร็จฮิตสิบสองคลองสิบสี่’, มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐, (อัคราณา).

ปริวาสต่อไปได้ก็กล่าวว่า “ปริวาสัง นิกขิปามิ หรือวัดตั้งนิกขิปามิ” ต่อหน้าภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง และ
 ตอนหกรাত্রีต่อมาเรียกว่า “อยู่มานัตต์” ซึ่งมีคาถาสวดเพื่อเข้ามานัตต์ต่อหน้าสงฆ์ โดยกราบพระภิกษุ
 รูปใดรูปหนึ่งผู้แก่พรรษา ซึ่งสามารถสวดให้มานัตต์ได้ โดยกล่าวขอสมาทานมานัตต์ก่อน แล้วจึงขอ
 สมาทานวัดตั้งดังนี้ “มานัตตั้ง สมาทียมิ” สามหนแล้วประพตฺติให้ครบหกรাত্রี แต่ถ้ามีเหตุอัน
 จำเป็นต้องพักเก็บมานัตต์ จะกล่าวคำเก็บมานัตต์ต่อหน้าพระภิกษุผู้แก่พรรษาโดยว่าวัดตั้งก่อน แล้วจึง
 ว่าเก็บมานัตต์ ดังนี้ “วัดตั้ง นิกขิปามิ มานัตตัว นิกขิปามิ” สามหน ถ้าต้องการเข้ามานัตต์ต่ออีก ก็ขอ
 สมาทานมานัตต์ดังกล่าวแล้ว เมื่อเข้าครบกำหนดคือ อยู่มานัตต์ครบหกรাত্রีแล้ว จึงอัphan คือออก
 จากกรรม ได้แก่ การออกจากอาบัติสังฆาติเสส หรืออาบัติหนักขนาดกลาง (ครุกาบัติ)

ระหว่างเข้ากรรม การสวดภาวนามิตถ้องมีพระสงฆ์ ๔ รูป เป็นผู้รับรู้ ส่วนการออกจาก
 กรรม ต้องมีพระสงฆ์ ๒๐ รูป ให้อัphan ในจำนวนนี้จะนับพระภิกษุผู้กำลังประพตฺติวุญฐานวิธีเข้า
 ด้วยไม่ได้ การรับพระภิกษุผู้ต้องอาบัติหนัก ได้ได้ถูกทำโทษ คือวิธีปริวาส หรือมานัตต์ แล้วให้กลับ
 เป็นผู้บริสุทธิ์ โดยพระสงฆ์สวดระงับอาบัตินี้เรียกว่า “สวดอัphan” ภิกษุที่ออกจากกรรมแล้วถือว่าเป็น
 เป็นผู้หมดมลทิน เป็นผู้บริสุทธิ์ผู้ค่อง^{๓๔}

๒. เดือนยี่ บุญคุณข้าว นิยมทำกันในเดือนยี่ เป็นการทำบุญขวัญข้าว เมื่อนวดข้าวเสร็จ และ
 กองไว้ในลาน มูลเหตุ เนื่องจากผู้ทำนาได้ข้าวมาก ก่อนขนข้าวใส่ยุ้งฉางก็จัดทำบุญเพื่อเป็นสิริมงคล
 มูลเหตุดั้งเดิม ครั้งพระพุทธศาสนาของพระกัสสปะ ชายสองคนพี่น้องต่างมีอาชีพทำนา คนน้องถวาย
 ทานแก่พระสงฆ์ ตั้งแต่ข้าวออกรวงเป็นน้านม จนถึงเก็บเกี่ยวขนใส่ยุ้งฉาง เป็นระยะๆ ถึง ๕ ครั้ง ได้
 เกิดมาเป็นพระอัญญาโกณฑัญญะ ปฐมสาวกสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ส่วนคนที่ได้ทำบุญเพียงครั้งเดียว
 เฉพาะทำนาวนวดข้าวเสร็จแล้ว จึงได้เกิดมาเป็นสุภทัพบริพาชก สำเร็จเป็นอนาคามีผล เป็นพระอริย
 สงฆ์องค์สุดท้ายในสมัยพุทธกาล เนื่องจากอานิสงส์การทำบุญดังกล่าว จึงนิยมทำบุญคุณข้าว

พิธีทำบุญคุณข้าว ในตอนเย็นนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ กลางคืนอาจมีการคบงัน
 บ้าง ตอนเช้าวันต่อมาถวายภัตตาหารบิณฑบาต เทศนาฉลองสู่ขวัญลาน เลี้ยงอาหารแก่ผู้ทั่วไปร่วมพิธี
 และนำน้ำพระพุทธมนต์ไปโปรยกองข้าว และท้องนา เชื่อว่าเจ้าของจะอยู่เย็นเป็นสุข ฝนจะตกต้องตาม
 ฤดูกาล ข้าวกล้าจะงอกงาม และได้ผลดีในปีต่อไป เมื่อเสร็จพิธีแล้วจึงขนข้าวใส่ยุ้ง และเชิญขวัญข้าว
 คือเจ้าแม่โพสพไปยังยุ้งข้าว นอกจากผู้มีได้ทำบุญคุณข้าวบางคนอาจมีพิธีสู่ขวัญแล้ว (ยุ้งข้าว) ด้วย^{๓๕}

^{๓๔} ลำลี รักสุทธิ, อีตลิวสอง คลองลิวสี่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๕),
 หน้า ๑๕.

^{๓๕} สาร สาระทศนานันท์, อีตลิวสอง คลองลิวสี่, (เลข : เมืองเลขการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๖-๗.

ปัจจุบันในบางหมู่บ้านของภาคอีสานอาจจะไม่ได้ทำในช่วงเดือนนี้ จะมารวมกันทำในวันบุญเผวด คือชาวบ้านนำข้าวเปลือกมากองรวมกันอยู่ที่วัด จะมากน้อยนั้นแล้วแต่ศรัทธา ชาวบ้านนอกจากจะได้ทำบุญเผวดแล้ว ยังได้รวมกันทำบุญกุ่มข้าวใหญ่อีกด้วย ซึ่งนับได้ว่าได้รับอานิสงส์มาก

๓. เดือนสาม บุญข้าวจี คือ ข้าวเหนียวหนึ่งให้สุก แล้วทำเป็นก้อนโตประมาณเท่าไข่เป็ดขนาดใหญ่ ทาเกลือ และนวดให้เหนียว เสียบไม้ย่างไฟให้เกรียม ทาไข่ไก่ หรือไข่เป็ด แล้วย่างให้สุกอีกครั้งหนึ่ง บางแห่งอาจใส่น้ำอ้อยปึกข้างในด้วย มูลเหตุ ครั้นพุทธกาลนางปุลณทาสี ทำขนมปังจีถวายแด่พระพุทธเจ้า และพระอานนท์ พร้อมทั้งพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง นางเกิดปีติยินดีได้บรรลुโศคาปัตติผล ด้วยอานิสงส์ดังกล่าว ชาวอีสานจึงทำข้าวจีถวายแด่พระสงฆ์หลังจากทำนาเสร็จ และนำข้าวขึ้นยึ่งเรียบร้อยแล้ว^{๑๐}

นอกจากข้าวจีแล้ว ปัจจุบันนี้เพิ่มการทำบุญมาฆะบูชาเข้ามาอีก เพราะมาฆะบูชาที่เป็นวันสำคัญอีกวันหนึ่ง มาฆะบูชาตรงกับวันเพ็ญเดือนสาม

บุญมาฆะบูชา มาฆะบูชาเป็นดาวฤกษ์เรียกง่าย ๆ ว่าฤกษ์สาม การทำบุญเกี่ยวกับการบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น โดยประสงค์จงใจต่อพระพุทธเจ้าเท่านั้น เรียกบุญมาฆะบูชา

มูลเหตุแห่งการทำ วันเพ็ญเดือนสาม เป็นวันพระพุทธศาสนาที่สำคัญวันหนึ่ง คือ วันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงหัวใจหลักพระพุทธศาสนาไว้โดยย่อคือ

๑. สัพพปาปีสส อกรณัง อย่าทำความชั่ว
๒. กุสลัสสูปสัมปทา . ทำแต่ความดี
๓. สจิตตปริยูปนัง ชำระใจให้สะอาด^{๑๑}

ทั้งสามนี้ เป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือเรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ การแสดงโอวาทปาติโมกข์พร้อมด้วยพระองค์สี่ คือ

๑. พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ มาประชุมพร้อมกัน ณ เวฬุวันมหาวิหาร
๒. ท่านเหล่านั้นอุปสมบทจากพระพุทธเจ้าโดยตรง
๓. ท่านเหล่านั้นมิได้นัดหมาย ต่างมาเอง
๔. วันนั้นเป็นวันเพ็ญเดือนสาม^{๑๒}

จากเหตุมหัศจรรย์ดังกล่าว จึงเรียกวันนี้ว่า จาตุรงคสันนิบาต คือวันประชุมใหญ่เมื่อถึงวันเช่นนี้ ชาวพุทธจึงพากันทำการบูชาด้วยอามิส และปฏิบัติบูชา

^{๑๐} สำลี รักสุทธี, ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่, อ้างแล้ว, หน้า ๒๖.

^{๑๑} พระสุวิทย์ โนนท่อน, “ศาสนาและความเชื่อฮีตสิบสองคลองสิบสี่”, อ้างแล้ว, (อัคราณา).

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน.

๕. เดือนสี่ บุญเผา หรือบุญมหาชาติ หรือพระเวสี นิยมทำกันระหว่างเดือนที่ออกพรรษา แต่ส่วนมากนิยมทำกันในเดือนสี่ มูลเหตุ เมื่อพระมาลัยขึ้นไปไหว้พระธาตุเขาสแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้พบพระศรีอริเมตไตรดำรัสสั่งกับพระมาลัยว่า ถ้าหากมนุษย์ประสงค์จะพบพระศาสดาของพระองค์ ให้เว้นทำบาปหนักต่างๆ และอุทิศทำสิ่งเรื่องราวพระเวสสันดรชาดกให้จบในวันเดียว และฟังแล้วให้นำมาปฏิบัติ มนุษย์ได้ทราบเรื่องราวดังกล่าวจึงทำบุญขึ้น^{๔๓}

บุญที่มีการเทศน์เผา หรือเทศน์มหาชาติ เรียกว่า บุญเผา หนังสือมหาชาติ เป็นหนังสือชาดกที่แสดงจริยวัตรของพระพุทธเจ้า คราวพระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร เป็นหนังสือที่ยาวมาก แบ่งเป็น ๑๓ กัณฑ์ บุญเผาในภาคอีสานมักนิยมทำกันในเดือนสี่ หลังการเก็บเกี่ยวแล้ว ดังนั้น บุญเผานี้จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญเดือนสี่

มูลเหตุแห่งการทำบุญเผา กล่าวกันว่า ครั้งหนึ่ง พระมาลัยเถระได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเขาสแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ท่านได้พบ และสนทนากับพระศรีอริเมตไตร พระองค์ทรงส่งความมากับพระมาลัยว่า ถ้ามนุษย์ประสงค์จะพบพระองค์ และศาสนาของพระองค์ จงอย่าคำทอ โบายตีพ่อแม่ และสมณพราหมณ์ ให้ตั้งใจฟังเทศน์มหาชาติให้จบภายในหนึ่งวันจึงจะมีอานิสงส์มาก ได้พบพระองค์ และศาสนาของพระองค์ อาศัยความเชื่อนี้ ประชาชนจึงนิยมทำบุญเผาเป็นประจำสืบมา

พิธีทำบุญเผา วัดใดจะทำบุญจะประชุมชาวบ้าน เพื่อกำหนดวันเวลาที่แน่นอน และกำหนดหมู่บ้านที่จะนิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์พร้อมทั้งจัดแบ่งหนังสือออกเป็นกัณฑ์ จะให้พอดีกับจำนวนพระเถระในวัด และพระสงฆ์ที่นิมนต์มาจากวัดหมู่บ้านต่างๆ ครั้นแบ่งหนังสือแล้ว จึงจัดการไปใส่หนังสือนิมนต์ เรียกว่า สลากนิมนต์ สลากนิมนต์ก็คือ จดหมายนัดวัน เวลาที่จะทำบุญ โดยเขียนใส่ในใบลาน แล้วจัดคนให้นำสลากนิมนต์ไปส่งตามหมู่บ้านใกล้เคียง มากน้อยแล้วแต่ความพอใจของเจ้าศรัทธา ในการเอาสลากนิมนต์ไปนั้นจะต้องนำหนังสือที่จะเทศน์ไปด้วย ครั้นถึงวันกำหนด พระสงฆ์จะพาญาติโยมของท่านมาตั้งแต่วันรวม การต้อนรับพระสงฆ์ และญาติโยมที่มาในงาน ให้เป็นหน้าที่ของเรือนที่จะตกลงกัน แบ่งกันเรียบร้อยแล้ว ถ้ากุฏิวิหาร ไม่พอก็จัดปลูกปะรำในบริเวณจัดแบ่งกันเป็นระยะ ส่วนหมู่บ้านที่เป็นเจ้าภาพจะตกแต่งบริเวณศาลาโรงธรรม

เมื่อถึงวันรวม ญาติโยมภายในบ้านจะมารวมกันที่ศาลาโรงธรรม เพื่อจัดเตรียมเครื่องสักการะ มีข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน อย่างละพัน ธงยาว ๘ อัน ปักไว้ทิศทั้ง ๘ รอบศาลาโรงธรรม ตั้งหมอน้ำมนต์ ๔ หม้อ แล้วปลูกหออุทิศขึ้นทางทิศตะวันออกของศาลาโรงธรรม

หออุทิศ ใช้เสาไม้ไผ่ ๔ เสา ปลูกไว้สูงเพียงตา เอาผ้าขัดแต่ละรอบสามด้าน เอาบาตร รั้วกระโถน กาน้ำ จีวร ไม้เท้าเหล็กใส่ไว้ในหอ เวลาบ่ายสามโมง ชาวบ้านจะจัดเครื่องสักการะไปเชิญเอา

^{๔๓} ลำสี รักสุทธิ, อีตลิบสอง คลองลือสิ, อ่างแล้ว, หน้า ๒๘.

พระอุปัชฌาย์มาอยู่หอฉัน การเชิญพระอุปัชฌาย์มาเพราะเชื่อว่าท่านมีฤทธิ์สามารถป้องกันมารที่จะมารังควานพิธี จึงเชิญท่านมาคุ้มครอง เมื่อท่านผู้เป็นพิธีกรกล่าวคำเชิญพระอุปัชฌาย์จนแล้ว จะมีการตีฆ้องร้องป่าว พากันถือบาตร ไตรจีวร แห่มาเวียนหอบอุปัชฌาย์สามรอบ แล้วเอาสิ่งของวางไว้ในห้องนั้น ถึงเวลาจึงหัน และเพลก็ต้องจัดอาหารคาวหวานไปไว้ในหอฉันด้วย

คำเชิญเชิญพระอุปัชฌาย์ โอกาสะ โอกาสะ ผูกข์ทั้งหลาย ภายในมีพระสงฆ์เป็นเค้า ภายนอกมีออกตบเป็นประธาน พากันจัดเครื่องสักการะมาขบไหว้แก่ยอดไต่อุปัชฌาย์ เถระตนมีฤทธิ์ธองอาจ นิรมิตผาสาทแก้วกุฎิกกลางนัทริน้ำใหญ่มีใครด้วยพรหมจารี อยู่สุขจีบ โศกเศร้า บัดนี้ผูกข์เจ้าทั้งหลายพร้อมกันฟังพระเวส ในเขตขามอาฮาม ขออัญเชิญเจ้าคุณทงคุณคามมาก เป็นอาชนแพ้แก่ผีในจักรวาลของงไปผาบบมารทั้งห้า อันจะมาเบียดเบียน ผูกข์ทั้งหลายให้หายโภภภัยอันตรายทุกคำ พร้อมพร้าถ้วนประการ ก็เข้าเทอญ

พิธีแห่พวกเข้าเมือง เมื่อได้เวลาบ่ายสี่โมงเศษ ทางวัดจะตีกลอง โหม พระสงฆ์ และญาติโยมมารวมกันที่วัด จัดฆ้องกลอง และฆรรฆมาสน์ พร้อมพระพุทธรูป แห่ไปตาม ณ ชายป่าใกล้บ้าน ซึ่งเป็นป่าที่มีดอกไม้ แล้วเก็บดอกไม้มาบูชา หัวหน้าจะพาไหว้พระรับศีล และฟังเทศน์ การเทศน์ในพิธีนี้เทศน์เชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง จบแล้วก็แห่แห่นตีกลองหามพระพุทธรูป และพระสงฆ์ออกก่อน ขบวนแห่ทำเป็นที่สนุกสนานครื้นครึกมาก เมื่อถึงศาลาโรงธรรมก็แห่รอบสามรอบ แล้วนำดอกไม้ไปบูชาวางไว้ข้างฆรรฆมาสน์^{๔๔}

พิธีลงวัด พอกินข้าวเย็นแล้ว ประมาณหนึ่งทุ่ม ทางวัดจะตีกลอง โหม ตอนนี้พระสงฆ์ และญาติโยมจะมาพร้อมกันที่ศาลาโรงธรรม ประชุมทำวัตรสวดมนต์ ฟังเทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสน ฉลองพระเวสปิดรายการด้วยการนิมนต์พระเสียดิให้เทศน์กัณฑ์มัทรี เมื่อได้เวลาพอสมควรแล้วก็เลิกกราแล้วก็กลับบ้านกัน

พิธีแห่ข้าวพันก้อน วันรุ่งขึ้นประมาณตีสี่ ชาวบ้านจะพากันมาแห่ข้าวพันก้อน คือเอาข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนเล็กๆ เสียบไม้ กะให้ได้พันก้อน เพื่อบูชาศาลาพัน การแห่ข้าวพันก้อนจะแห่รอบศาลาโรงธรรม มีผู้กล่าวนำบูชาเวียนรอบศาลาจนครบสามรอบ แล้วเอาข้าวพันก้อนไปวางไว้ที่กระหยวง ตามเสาธงชัย และหอบอุปัชฌาย์ ส่วนหนึ่งไว้ที่ข้างฆรรฆมาสน์ ศาลาโรงธรรม แล้วกล่าวคำถวาย จากนั้นก็พากันทำวัตรเช้า อาราธนาศีล อาราธนาเทศน์พระเวส พออาราธนาจบพระสงฆ์จะเริ่มเทศน์สังกาส คือพรรณนาอายุกาลของพระศาสนาเริ่มตั้งแต่ต้นไปจนถึงอันตรธาน

การเทศน์พวกไม่มีเวลาพักในระหว่างเทศน์ แม้จะเป็นเวลาฉันก็เทศน์ไปเรื่อยๆ พระที่จะมาเทศน์จะต้องซักซ้อมหนังสือ อ่านทำนองมาให้คล่อง เวลาจะขึ้นฆรรฆมาสน์ต้องกราบพระประธาน และพระเถระก่อน แล้วขึ้นนั่งเทศน์บนฆรรฆมาสน์ นั่งตัวตรง ยกคัมภีร์สูงเพียงราวนม จะนั่งพับเพียบ หรือ

^{๔๔} พระสุวิทย์ โนนท่อน, “ศาสนาและความเชื่อฮีดลึบสองคลองลึบตี”, อ้างแล้ว, (อัคราณา).

นั่งขัดสมาธิก็ได้ ครั้นจนถึงเวลาเพล ชาวบ้านจะจัดกัณฑ์เทศน์คนละกัณฑ์ออกมารวมกันที่วัด แล้วแห่รอบศาลาโรงธรรม นำไปถวายพระเณรในวัด และพระที่ตนรับเป็นเจ้าของกัณฑ์ ในตอนบ่ายจะมีกัณฑ์พิเศษแห่มาถวายพระเทศน์เป็นครั้งคราว เรียกว่า กัณฑ์หลอน กัณฑ์หลอนนี้ไม่เจาะจงพระรูปใด เมื่อแห่ถึงตรงเวลาพระรูปใดกำลังเทศน์อยู่ ก็นิมนต์พระรูปนั้นรับกัณฑ์หลอนนั้น เมื่อแห่เข้าไปในบริเวณวัดจะต้องหยุดตีฆ้อง กลอง และเสียงอึกทึกทุกอย่าง เพียงแต่แห่รอบโรงธรรม ๓ รอบ แล้วเอากัณฑ์หลอน ไปตั้งไว้ คอยถวายเมื่อพระรูปนั้นเทศน์จบ โดยมากจะนิมนต์ให้ท่านออกไปรับกัณฑ์หลอนนอกศาลาโรงธรรม เริ่มต้นด้วยการรับศีล แล้วจึงถวาย ถ้าพระรูปใดที่รับกัณฑ์หลอนท่านเทศน์แปลได้ เขาจะนิมนต์ท่านให้เทศน์แปลให้ฟัง ดูเป็นที่สนุกสนานยิ่ง การเทศน์แปลนี้จะไปจบเอาอย่างช้าประมาณสี่ทุ่ม เมื่อจบแล้วก็จะมีการจัดขันดอกไม้ กล่าวกำขอมมาโทษ เมื่อกล่าวจบจึงนำเครื่องสักการะไปถวายพระสงฆ์ พระสงฆ์ให้พร และสวดชยันโต พระเถระนำประพรมน้ำพระพุทธมนต์เสร็จแล้วชาวบ้านจะพากันแบ่งเอาด้ายสายสิญจน์ผูกแขนลูกหลาน ใช้น้ำมันตรคลุกหลานเพื่อความสวัสดิมีชัยต่อไป

๕. เดือนห้า บุญสงกรานต์ คำว่า “สงกรานต์” เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่า ผ่าน หรือเคลื่อนย้ายเข้าไป ซึ่งในที่นี้หมายถึง พระอาทิตย์ผ่าน หรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในจักรราศีหนึ่งๆ ที่เรียกว่า “สงกรานต์” ปีหนึ่งมี ๑๒ ราศี ราศีละเดือน ๓ วัน และเวลาที่พระอาทิตย์ยกขึ้นราศีเมษเราเรียกเป็นพิเศษว่ามหาสงกรานต์ เพราะถือว่าเป็นวัน และเวลาขึ้นปีใหม่ตามคติโบราณ แต่โดยทั่วไปเรียกว่าวันสงกรานต์เท่านั้น ก็เป็นที่เข้าใจกัน มูลเหตุที่จะมีบุญสงกรานต์ มีเรื่องเล่ากันว่า กบิลพรหมจากพรหมโลกถามปัญหาธรรมบาล ๓ ข้อ คือ คนเราในวันหนึ่งๆ เวลาเช้า เวลาเที่ยง และเวลาเย็นศรีอยู่ที่ไหน ถ้าธรรมบาลตอบได้จะตัดศีรษะคนบูชา แต่ถ้าธรรมบาลตอบไม่ได้จะตัดศีรษะธรรมบาลเสีย โดยผลัดให้เจ็ดวัน ในชั้นแรกธรรมบาลตอบไม่ได้ ในวันที่หกธรรมบาลเดินเข้าไปในป่า เผอิญแอบได้ยินนกอินทรียี่สองตัวเมียพูดคำตอบคู่กันฟังว่า ตอนเช้าศรีอยู่ที่หน้า คนจึงเอาน้ำล้างหน้า ตอนกลางวันศรีอยู่ที่อก คนจึงเอาเครื่องหอมประพรมหน้าอกตอนกลางวัน และตอนเย็นศรีอยู่ที่เท้า คนจึงเอาน้ำล้างเท้า ในตอนเย็น ธรรมบาลมีความสามารถรู้ภาษานกจึงจำคำตอบไว้ ถึงเจ็ดวันถ้วนกบิลพรหมมาทวงปัญหาธรรมบาลตอบได้ตามที่ได้ยินนกพูดกัน กบิลพรหมจึงตัดศีรษะคนบูชาตามสัญญา แต่ศีรษะกบิลพรหมศักดิ์สิทธิ์ หากตกใส่ดิน ไฟจะไหม้ ตกใส่อากาศฝนจะแล้ง และถ้าทิ้งใส่มหาสมุทรน้ำจะแห้ง กบิลพรหมจึงให้ธิดาทั้งเจ็ด ซึ่งมีชื่อว่า พุขย โคราค รากษส มัณฑา กิริณี กิมิทา และนางมโหธร เอาพานมารองศีรษะของตนไว้ แล้วยุ่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุเป็นเวลา ๖๐ นาที จึงนำศีรษะกบิลพรหมไปประดิษฐานไว้ที่มณฑปในถ้ำคันธุลี เขาไกรลาส ครบหนึ่งปีธิดาทั้งเจ็ดจะผลัดเปลี่ยนกันมาอัญเชิญ

ศิระของกบิลพรหมแห่รอบเขาพระสุเมรุครั้งหนึ่ง พิธีแห่เศียรกบิลพรหมนี้ทำให้เกิดพิธีตรุษสงกรานต์^{๔๕}

วันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ วันที่ ๑๔ เมษายน เป็นวันเนา และวันที่ ๑๕ เมษายน เป็นวันสุดท้ายเป็นวันเถลิงศก ชาวอีสาน โบราณถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ วันแรกมีพิธีสงฆ์พระพุทธรูปที่วัด โดยตอนเช้าทางวัดเตรียมจัดพระพุทธรูปไว้ ณ ที่ที่จะสงฆ์ ในตอนบ่าย อธิฐานขอสงฆ์ จึงทำการสงฆ์พระพุทธรูป โดยใช้ช่อดอกไม้จุ่มน้ำอบน้ำหอมสลัดใส่องค์พระพุทธรูป ภายหลังสงฆ์พระพุทธรูปแล้ว ตอนกลางคืนอาจมีการคบงันที่วัด ส่วนตามละแวกหมู่บ้านจะมีการละเล่นต่างๆและมีการสาดน้ำซึ่งกันและกันตลอด ๓ วัน คือวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายน ในวันที่ 15 เมษายน บางแห่งทำบุญตอนเช้าตักบาตร ตอนบ่ายมีการแขวนธงยาวและก่อพระเจดีย์ทรายที่วัด นอกนี้มีการสงฆ์พระสงฆ์และผู้หลักผู้ใหญ่หรือผู้เฒ่าผู้แก่ มีพิธีบายศรีสู่ขวัญพระพุทธรูปและพระสงฆ์ การแห่ข้าวพันก้อนและการแห่ดอกไม้ด้วยบางวัดยังอัญเชิญพระพุทธรูป ๔ องค์ ไปไว้ที่หอสงฆ์เพื่อให้ประชาชนสงฆ์น้ำ ในวันถัดไปจากวันสงกรานต์อีกด้วย โดยมีการสงฆ์น้ำทุกวันจนกว่าจะแห่ดอกไม้เสร็จ หรืออย่างช้าไม่เกินวันเพ็ญเดือนหก^{๔๖}

๖. เดือนหก บุญบั้งไฟ นิยมทำกันในเดือนหก คำว่า “บั้งไฟ” ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายว่า “บั้งไฟ” ซึ่งเป็นความหมายสั้นๆ แต่เป็นที่รู้กันว่าหมายถึงอะไร หากจะแยกคำอธิบายจะได้ความหมายว่า “บั้ง” คือ ไม้ไผ่ที่ถูกตัดเป็นท่อน หรือกระบอกไม้ไผ่นั้นเอง ส่วนคำว่า “ไฟ” มีความหมายชัดเจนในตัวอยู่แล้ว เมื่อนำคำสองคำนี้รวมกันเป็นบั้งไฟ หมายถึง กระบอกไม้ไผ่ที่ข้างในอัดแน่นด้วย “หมื่อ” (ดินปืน คือ ดินประสิวที่ผสมกับถ่านค้ำก่อนนำไปอัดให้แน่นในกระบอกไม้ไผ่)^{๔๗}

มูลเหตุจัดทำบั้งไฟขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์หลักเมือง เป็นประเพณีของฝนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เมื่อทำบุญบั้งไฟแล้วเชื่อว่าฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์ ข้าวปลาอาหารจะบริบูรณ์ และประชาชนในละแวกนั้นจะอยู่เย็นเป็นสุขเพราะมีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ และปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

เทศกาลระหว่างเดือน 6 ถึงเดือน 7 ชาวอีสานมีประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งคือ ประเพณีทำบุญบั้งไฟ คำว่า บั้งไฟ เป็นชื่อกอไม้ไฟชนิดหนึ่ง มีหางยาวมาก เขาเอาดินประสิว (ขี้เจีย) มาคั่วผสมกับถ่านไม้ คั่วให้เข้ากันจนแหลกละเอียด เรียกว่า หมื่อ แล้วเอาหมื่อนั้นใส่กระบอกไม้ไผ่คั่วให้แน่นแล้วเจาะรูตอนท้ายของบั้งไม้ไผ่ แล้วเอาไม้ไผ่ยาวท่อนอื่นมัดติดกับกระบอกที่ใส่หมื่อโดยรอบ เอาไม้ไผ่

^{๔๕} สาร สารสนเทศนันทน์, ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่, อ่างแล้ว, หน้า ๒๔.

^{๔๖} พระสุวิทย์ โนนท่อน, “ศาสนาและความเชื่อฮีตสิบสองคลองสิบสี่”, อ่างแล้ว, (อัดสำเนา).

^{๔๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ่างแล้ว, หน้า ๔๔๒.

ยาวลำหนึ่งมามีคัประกบต์ออกไปเป็นทางยาวสำหรับใช้ถ่วงส่วนหัวให้สมดุลกัน เรียกว่า บั้งไฟหรือ บั้งไฟ

ประเพณีบุญบั้งไฟนี้จะมีมานานเท่าไรไม่มีใครทราบ เข้าใจว่าประเพณีนี้คงจะมีมานานแล้ว นับเป็นพันปี ดังปรากฏหลักฐานอยู่ในวรรณคดีอีสานเรื่องผาแดงนางไอ่พระยาขอมได้จัดงานทำบุญบั้งไฟโดยเชิญเมืองโกสัฑ์เคียง มีเมืองเชียงเหียน เมืองสีแก้ว เมืองฟ้าแดด เป็นต้น มาร่วมในงานบุญครั้งนั้น ถ้าพระยาขอมในเรื่องนี้เป็นพวกขอมที่เคยมีอำนาจในดินแดนแถบนี้ ก็แสดงว่าประเพณีนี้ต้องมีมาก่อนตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี^{๔๔}

มูลเหตุการณืทำบุญบั้งไฟ มีเรื่องเล่ามาหลายทาง คือจากหนังสือประเพณีโบราณไทยอีสานของพระมหาปริชา ปริญา โน กล่าวว่ บนสวรรค์มีเทพบุตรนามว่า วัสสการ เป็นเทพเจ้าแห่งฝน ฟ้าฝนจะตกหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับเทพเจ้าองค์นี้ ใครทำถูกทำชอบท่านก็แต่งฝนฟ้าให้ การจุดบั้งไฟถือว่บูชาท่านแล้วท่านจะแต่งฟ้าฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล อาศัยมูลเหตุนี้คนจึงพากันบูชาไฟด้วยการทำบุญบั้งไฟแล้วถือเป็นประเพณีมาจนทุกวันนี้

แต่จากหนังสือดินสาร ปีที่ ๕ เล่มที่ ๘ พ. ศ. ๒๕๐๓ งานประเพณีบั้งไฟที่จังหวัดหนองคาย กล่าวว่

พระพรหมกับพระยานาคเป็นมิตรกัน และสัญญาว่ปีหนึ่งจะส่งข่าวกันครั้งหนึ่งถ้าปีใดพระยานาคสบายดีก็ให้ทำบั้งไฟจุดขึ้นไปบนสวรรค์ เมื่อพระพรหมเห็นบั้งไฟถ้าพระพรหมสบายดีก็จะส่งข่าวตอบมายังพระยานาค โดยสั่งให้พระพิรุณทำให้ฝนตกลงมา เมื่อพระยานาคเห็นฝนก็จะทราบเรื่องตามสัญญา อาศัยความเชื่อนี้คนจึงทำบุญบั้งไฟสืบมา

จะเห็นว่าแม้การเล่าเรื่องมูลเหตุต่างกันแต่ก็มีจุดประสงค์คล้ายคลึงกันคือ ทำบุญบั้งไฟเพื่อขอฝน ให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

พิธีทำ การทำบุญบั้งไฟ เมื่อชาวบ้านในหมู่บ้านประชุมตกลงวันเวลาแน่นอนแล้วเขาจะจัดหาซื้อขี้เถ้าขี้เถ้าขี้เถ้า ใครจะเป็นช่างก็แบ่งขี้เถ้าให้คนนั้นไปทำหม้อ และจัดหาไม้ไผ่มาทำบั้งเอง ถ้าทำขนาดใหญ่ น้ำหนักหลายสิบกิโลกรัมที่เรียกว่าบั้งไฟแสน ช่างมักจะขอแรงให้คนหนุ่มสาวมาช่วยดำบั้งไฟ โดยทางวัดเป็นเจ้าภาพและเป็นผู้ประสานงานให้ ส่วนใหญ่มักจะมาดำบริเวณวัดเวลากลางคืน เมื่อประกอบบั้งไฟเสร็จแล้วก็ประดับประดาบั้งไฟทำให้งดงาม

ประเพณีบุญบั้งไฟดั้งเดิมนั้น เมื่อชาวบ้านตกลงวันเวลาที่แน่นอนแล้วเขาจะเขียนหนังสือลงในใบลานแจกไปตามหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง ชั่วระยะทางเดินหนึ่งวันบ้างวันและคืนหนึ่งบ้าง แล้วแต่ความพอใจของหมู่บ้านที่จะทำบุญ หนังสือที่ทำแจกตามหมู่บ้านนั้นเป็นจดหมายนัดวันเดือนปีที่จะประชุมทำบุญเพื่อให้หมู่บ้านนั้นๆ รู้และมาทันตามกำหนดจดหมายนั้นเรียกว่าสลากใส่บุญ ส่วน

^{๔๔} พระสุวิทย์ โนนท่อน, “ศาสนาและความเชื่ออีสานสองคลองสิบสี่”, อ่างแล้ว, (อัครสำเนา).

หมู่บ้านที่เป็นเจ้าภาพจะมีการประชุมแบ่งบ้านให้ช่วยกันรับรองแขกที่จะมาร่วมทำบุญไว้เรียบร้อย คือ ๓ หรือ ๔ หลังคาเรือน เป็นเจ้าภาพรับรองหนึ่งหมู่บ้าน การนัดมาประชุมทำบุญนี้มักเชิญให้หมู่บ้านนั้นหากลองเส็งมาตีแข่งกันบ้านละ ๑ คู่ บั้งไฟบ้านละ ๑ บั้งด้วย^{๔๕}

เมื่อถึงวันรวม พระสงฆ์และญาติโยมจากหมู่บ้านที่ได้รับเชิญก็จะหลั่งไหลมารวมกันที่วัด พักตามสถานที่ที่เจ้าภาพเตรียมไว้ต้อนรับ ซึ่งเจ้าภาพที่ได้รับมอบหมายจะปลูกปะรำไว้ตามบริเวณวัด วางระยะติดกันยืดยาวเป็นแถวเรียกตามภาษาอีสานว่า ผาม บ้าง ตูบบุญ บ้าง ทำด้วยไม้จริง ยกพื้นให้สูงประมาณ ๑ ศอก สำหรับพระสงฆ์สามเณรนั่ง ชั้นล่างเป็นพื้นดิน แต่ใช้เสื่อปูหรือหญ้าฟางก็ได้ สำหรับหญิงแก่และสาวนั่ง

การทำบุญในวันรวมนั้น เมื่อพระสงฆ์และหญิงชายจากหมู่บ้านที่ได้รับเชิญมาถึงพร้อมแล้วหมู่บ้านเจ้าภาพเรือนใดมีขนาดที่จะบวชหรือมีศรัทธาที่จะหุด (สร่งน้ำพระ) ภิกษุรูปใดก็จะแห่นาคไปที่วัดโดยแห่พระที่จะได้รับการหุดน้ำหน้า นาค เมื่อถึงวัดก็ทำพิธีบวชหรือหุดพระตามธรรมเนียม หนึ่งในวันรวมนั้นนอกจากจะแห่นาคแล้วยังมีการแห่บั้งไฟของแต่ละหมู่บ้านไปรวมกันที่วัดด้วย ขณะแห่บั้งไฟไปวัดนั้นเพื่อทำให้ขบวนแห่กรึกครื้นยิ่งขึ้น เขาจะมีขบวนกลองยาวติดตามด้วยขบวนเซ็งบั้งไฟแห่หน้าบั้งไฟของตนไปด้วย ครั้นถึงตอนเย็นประมาณ ๑ ทุ่ม พวกหนุ่มๆ ก็จะชวนกันไปจับสาวตามปะรำ มีการพูดผลญาโต้ตอบกันอย่างสนุกสนาน ในหมู่ผู้หญิงหมู่หนึ่งๆ จะมีหญิงแก่คอยดูแลด้วย เพื่อมิให้ชายหนุ่มล่วงเกิน หญิงสาวในที่อื่นไม่สมควร

ครั้นเวลาประมาณ ๓-๔ ทุ่ม จะมีการแข่งกลองเส็งที่ลานวัด จนถึงประมาณ ๕-๖ ทุ่มจึงจะเลิก ต่อจากนั้นก็จะมีแต่พวกหนุ่มๆ เทียวจับสาวๆ บางคนก็รักใคร่อยู่ด้วยกันจนสว่าง จับกันเป็นคู่ๆ บางคนก็เทียวพูดจาตลกคะนองตามใจชอบ แต่มักจะไม่ค่อยมีเรื่องกันระหว่างชายหนุ่มต่อชายหนุ่ม นานๆ ที่จึงจะมีสักครั้ง

พิธีในวันรุ่งขึ้นญาติโยมจะทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ เสร็จแล้วก็เลี้ยงดูญาติโยมที่เป็นแขกมาจากหมู่บ้านอื่นที่เชิญมา ต่อจากนั้นเจ้าของบั้งไฟจะนำบั้งไฟของตนมาแห่รอบศาลาการเปรียญ แล้วเลยไปรวมกันที่ลานจุดบั้งไฟ ผู้คนจะหลั่งไหลออกมาดูการจุดบั้งไฟ ถ้าบั้งไฟของใครขึ้นก็ห้ามแห่เจ้าของ ถ้าบั้งไฟของใครแตกหรือไม่ขึ้นก็จะถูกห้ามลงโคลน เมื่อเสร็จการจุดบั้งไฟแล้วต่างก็เลิกพากันกลับบ้าน เป็นอันว่าเสร็จพิธีงานบุญบั้งไฟ^{๔๖}

๗. เดือนเจ็ด บุญช่าชะ บุญช่าชะนิยมทำกันในเดือนเจ็ด จัดทำขึ้นเพื่อชำระล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไรต่างๆ ออกจากหมู่บ้าน ตำบล เชื่อว่าจะทำให้ประชาชนหายจากเหตุเภทภัยต่างๆ และอยู่เย็นเป็นสุข

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๖} ถ้าตี รักสุทธิ, สีตลีสอง คสองสิบสี่, อ้างแล้ว, หน้า ๔๗-๔๘.

คำว่า “ซำชะ” เป็นภาษาไทยอีสาน ตรงกับคำไทยว่า “ซำระ” ซึ่งในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ซำระ หมายถึง ชะล้างให้สะอาด เช่น ซำระร่างกาย สะสาง ปรับปรุงให้ดีขึ้น เช่น ซำระพระไตรปิฎก พิจารณาตัดสิน เช่น ซำระความ ใช้ในคำว่า ซำระหนี้”^{๕๐}

มูลเหตุที่จะมีการทำบุญซำชะ มีเรื่องเล่าว่า ครั้งพุทธกาลที่เมืองไพศาลีเกิดอุทกภัยเพราะฝนแล้ง ผู้คนอดอยากล้มตายมากมาย ชาวเมืองจึงอาราธนาพระพุทธเจ้าให้ไประงับเหตุเภทภัย พระพุทธเจ้าจึงเสด็จไปโปรด โดยให้พระอานนท์เรียนคาถาแล้วไปสวดมนต์ในเมือง พร้อมนำบาตรน้ำมนต์ของพระองค์ไปประพรมจนทั่วเมืองทำให้ฝนตก ผู้คนอยู่เย็นเป็นสุข จึงทำให้เกิดประเพณีทำบุญซำชะตั้งแต่นั้นมา^{๕๑}

พิธีทำ เมื่อถึงเดือน ๗ ประชาชนพากันผูกผามขึ้นกลางบ้าน หรือจะเอามาศาลากลางบ้านก็ได้ ทุกเรือนจะต้องเตรียมดอกไม้ธูปเทียน ชันน้ำ ฝานใน ไหมหลอด

ฝ่ายผูกแขน หินแ่ ทราย มารวมกัน ณ ผาม เวลากลางคืนนิมนต์พระเจริญพระพุทธมนต์ ตอนเช้าถวายอาหารบิณฑบาต เวลาสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว ท่านจะให้พรและประพรมน้ำมนต์ให้ทุกคนจะเอาไปรดให้ลูกหลาน บ้านเรือน วัว ควาย ฝ่ายผูกแขนก็จะเอา ไปผูกแขนลูกหลานทรายเอาไปหว่านรอบบ้านเรือน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลตลอดปี

ในช่วงเดือนเจ็ดจะมีพิธีเกี่ยวกับผีหลายอย่าง เพราะผีฝ่ายดีที่ชาวบ้านนับถือมีมากมาย เช่น ผีอาฮัก (อาร์ักษ์) คือมเหศักดิ์หลักเมือง ผีปู่ตา หรือตาปู่ คือ ผีประจำหมู่บ้าน ผีตาแฮก คือ ผีประจำทุ่งนา ตลอดจนผีบ้านผีเรือน ผีต่างๆ ดังกล่าวมีอิทธิพลต่อชีวิต ความเชื่อของชาวอีสาน เพราะเกี่ยวกับความเป็นอยู่ สุขภาพ ความก้าวหน้า ดำทรมด้วยเกี่ยวกับผีเหล่านี้ทั้งนั้น ดังนั้นในช่วงนี้จึงมีการทำพิธีเลี้ยงผีให้ถูกต้องตามประเพณี ส่วนผีไม่ดีก็จะไม่ให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับภายในหมู่บ้าน ผีผ่านอาฮักก็จะได้รับการดูแลเลี้ยงดูอย่างดี เพราะเชื่อกันว่าจะช่วยคลอบคอบความอุดมสมบูรณ์ด้านฟ้าฝน ข้าวปลาอาหาร และความสงบสุขให้ผู้คน^{๕๒}

๘. เดือนแปด บุญเข้าพรรษา ถือเอาวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนแปดเป็นวันทำบุญการเข้าพรรษาได้แก่ พระภิกษุสามเณรอยู่ประจำวัดใดวัดหนึ่งตลอด ๓ เดือน ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือนแปด ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ

^{๕๐}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๕๗๓.

^{๕๑}บุญเกิด พิมพ์รวมธากุล, ฮิต คอง คละวี วิธีชีวิตของคนล้านนาและไทยอีสาน, (ขอนแก่น : บริษัทเพ้นพริ้นติ้ง, ๒๕๓๕), หน้า ๒๒.

^{๕๒}ลำลี รักสุทธิ, ฮิตสิบสอง คลองสิบสี่, อ้างแล้ว, หน้า ๗๓.

เดือนสิบเอ็ด ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณร ไปค้างคืนที่อื่นนอกจากไปด้วย สัตตทากรณียะ คือการไปค้างคืนนอกวัดในระหว่างจำพรรษาเมื่อมีเหตุจำเป็น ได้แก่

๑. สหธรรมิก (ผู้มีธรรมอันร่วมกัน) หรือมารดาบิดาป่วยไปเพื่อรักษาพยาบาล
๒. สหธรรมิกกระสันจะสึก ไปเพื่อระงับ
๓. มีกิจสงฆ์เกิดขึ้น เช่น วิหารชำรุด ไปเพื่อปฏิสังขรณ์
๔. ทายกบำเพ็ญบุญกุศล ส่งมานิมนต์ ไปเพื่อบำรุงศรัทธา^{๕๔}

แม้ธุระอื่นนอกจากนี้เป็นกิจจะลักษณะอนุโลมตามนี้ก็ไปค้างคืนที่อื่นได้ และการไปในกรณีดังกล่าวต้องกลับภายใน ๗ วัน หมายความว่า "ไปได้" ไม่เกิน ๗ วันนั่นเอง

มูลเหตุมีการเข้าพรรษา เนื่องจากสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่เวฬุวันกถกนิวาปะสถาน ณ เมืองราชคฤห์ มีพระภิกษุพวกหนึ่งเรียกว่า "ฉัพพัคคีย์" ได้เที่ยวไปทุกฤดูกาล ไม่หยุดพักเลย โดยเฉพาะฤดูฝนอาจไปเหยียบย่ำข้าวกล้าและหญ้าระบัดใบตลอดสัตว์เล็กเป็นอันตราย ประชาชนทั่วไปพากันติเตียน พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรจำพรรษาตามกำหนดเวลาดังกล่าว^{๕๕}

พิธีทำ ในเทศกาลเข้าพรรษาเป็นเวลาที่เราจะต้องบำเพ็ญไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา ให้บริบูรณ์ สวรรคตจะตั้งบำเพ็ญกิริยาวัตถุ คือทาน ศีล ภาวนา ให้เต็มเปี่ยมเมื่อถึงวันเพ็ญเดือนแปด ตอนเช้าญาติโยมจะนำอาหารบิณฑบาตมาอังคาสพระภิกษุ ตอนบ่ายนำดอกไม้ ธูปเทียน ข้าวสาร สบง จีวร ผ้าอาบน้ำฝน มารวมกันที่ศาลา โรงธรรมส่วนพระภิกษุสงฆ์ก็จัดทำความสะอาดสถานที่ สบง จีวร เมื่อพร้อมกันแล้วญาติโยมจะพากันทำวัตรค่ำ เสร็จแล้วอาราธนาศีลฟังเทศน์

ต่อจากนั้นพระสงฆ์จะพร้อมกันทำวัตรสวดมนต์ จบแล้วทำวัตรพระพุทธรูปด้วยถือว่าวันเพ็ญเดือนแปดเป็นวันพระพุทธรูปเข้าพรรษา พระสงฆ์จัดเครื่องสักการะมาแล้วเจ้าอาวาสเป็นตัวแทนพระพุทธรูปนั่งหันหน้าลงมาทางพระสงฆ์ พระสงฆ์นั่งคุกเข่ากราบ 3 หนยกขันดอกไม้ไปตั้งไว้ข้างหน้าแล้วว่าคำทำวัตรพระพุทธรูป

พระสงฆ์เข้าพรรษา ก่อนแต่จะเข้าพรรษาต้องทำวัตรพระสงฆ์เสียก่อนเริ่มทำตั้งแต่เจ้าอาวาสเป็นต้นลงมา คำทำวัตรพระสงฆ์เหมือนทำวัตรพระพุทธรูปทุกประการพอทำวัตรเสร็จแล้วว่า นโมสามจบพร้อมกัน แล้วอธิฐานเข้าพรรษา

ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าขาวหรือผ้าเหลืองยาว ๔ สอก กว้าง ๑ สอกคืบ ใช้สำหรับนุ่งอาบน้ำ เป็นบริวารที่จำเป็นสำหรับภิกษุ มีเรื่องเล่าไว้ว่า สมัยพระพุทธเจ้า พระภิกษุ แก่ผ้าอาบน้ำฝน วันหนึ่งนางวิสาขาใช้สาวใช้ไปวัดขณะฝนตก ได้เห็นภิกษุทำเช่นนั้นแล้วนำไปเล่าให้นางวิสาขาฟัง นางวิสาขาได้ไปกราบทูล

^{๕๔} พระสุวิทย์ โนนท่อน, "ศาสนาและความเชื่อฮินดูสิบสองคลองสิบสี่", อ่างแล้ว, (อัครสำเนา).

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน.

พระพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุมีผ้าอาบน้ำฝนตั้งแต่บัดนั้น นางวิสาขาได้นำผ้าอาบน้ำฝนไปถวายจึงถือเป็นประเพณีสืบมาจนทุกวันนี้เมื่อถึงวันเข้าพรรษาญาติโยมก็นำผ้าอาบน้ำฝนไปถวาย

ต้นเทียน เทียนที่ทำเป็นเล่มๆ กัณฑ์ ที่ทำเป็นเล่มแล้วมัดเป็นต้นกัณฑ์ หรือที่หล่อขี้ผึ้งทำเป็นต้นกัณฑ์ เรียกว่า เล่มหรือต้นเทียน

เป็นโอกาสที่พระสงฆ์จะได้บำเพ็ญไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้บริบูรณ์ ส่วนญาติโยมก็จะได้รับการศึกษาสั่งสอนให้เต็มที่ เทียบเป็นปัจจัยสำคัญที่พระสงฆ์จะอุปัชฌายาพระรัตนตรัยตลอดพรรษา ญาติโยมเห็นความจำเป็นของพระสงฆ์จึงพากันจัดหาเทียนถวายพระสงฆ์ การถวายทำเทียนได้วิวัฒนาการเป็นต้นเทียน ใช้ขี้ผึ้งต้นละหลายกิโลกรัม มีช่างฝีมือประณีตแกะสลักเป็นลวดลายวิจิตร ทำให้เสร็จก่อนพิธีเข้าพรรษา

พิธีทำ เมื่อถึงวันขึ้น ๑๕ เดือน ๓ ค่ำวัดต่างๆ จะนำต้นเทียนของตนมารวมกัน กลางคืนมีสวดมนต์และมิมหรสพคบขัน รุ่งเช้าถวายอาหาร บิณฑบาตแล้วแห่เทียนไปตามถนนสายต่างๆ มีการประกวดต้นเทียน การตกแต่งขบวนแห่เพื่อแข่งชิงรางวัลขบวนแห่จะแห่ไปถึงวัดของตนแล้วนำต้นเทียนถวายพรรษาเพื่ออุทิศถวายบูชาพระรัตนไตร ^{๕๖}

ทำวัตรพระอุปัชฌาย์อาจารย์ การทำวัตรพระอุปัชฌาย์อาจารย์ก็เหมือนกับทำวัตรพระพุทธรูป ถ้าอุปัชฌาย์อาจารย์อยู่ไกลจะทำก่อนเข้าพรรษาก็ได้ ถ้าอยู่ใกล้เข้าพรรษาแล้วไปทำก็ได้ การทำวัตรพระอุปัชฌาย์เป็นกิจที่ควรทำอย่างยิ่งด้วยว่าในเทศกาลเข้าพรรษาถือว่าเป็นเวลาที่จะต้องบำเพ็ญกุศลพิเศษกว่ากาลอื่น

กิจวัตรของคฤหัสถ์ ในเทศกาลเข้าพรรษาเป็นเวลาที่ยาติโยมต้องบำเพ็ญบุญกุศลริยาวัตร ๓ คือ ทาน ศีล ภavana ให้บริบูรณ์ การให้ทานเราจะทำบุญตักบาตร หรืออยู่ในอุปัชฌาย์พระภิกษุ หรือจะให้อะไรจำนวนเท่าใดเป็นทานก็ทำให้เต็มความสามารถ การรักษาศีลเราจะอยู่จำพรรษาในวัดตลอดไตรมาสหรือเดือนหนึ่งสองเดือนจะรักษาศูโบสถศีล ศีล ๘ ธรรมาหรือศีล ๕ ก็ให้รักษาได้ตามความสามารถ การอบรมภavanaจะตั้งใจภavanaทุกวัน วันละกี่ชั่วโมงจะเอาแบบสมณะหรือแบบวิปัสสนาก็ทำได้เต็มความสามารถ ^{๕๗}

^{๕๖} จารุวรรณ ธรรมวัตร, ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๕๑.

^{๕๗} เจริญ จันมหาวราน, เบื้องประเพณีบ้านข่อย, (กรุงเทพมหานคร : อักษรแก้ว, ๒๕๔๑), หน้า ๓๒.

อาสาพหุชา เนื่องด้วยวันเพ็ญ ๘ เป็นวันสำคัญอีกวันหนึ่ง คือเป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าประกาศและแสดงพระธรรมจักร โปรดปัญจวคีย์ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เกิดขึ้นในโลกครบครั่ง ณ วันนั้นพระพุทธานุศาสนิกชนจึงพากันมาทำการบูชา พิธีทำเหมือนวิสาขบูชา^{๔๔}

๕. เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน นิยมทำกันในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือนเก้า เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรต หรือญาติมิตรที่ตายไปแล้ว

คำว่า “ข้าวประดับดิน” ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ข้าวประดับดิน (ถิ่นอีสาน) หมายถึง ของเล็กๆ น้อยๆ ที่เอาไปบูชาตามดิน โปธิ และพระเจดีย์เวลาเข้ามีดเดือน ๙”^{๔๕}

ความหมายตามพจนานุกรมภาษาท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ข้าวประดับดิน หมายถึง ข้าวที่อุทิศส่วนกุศล ๙ บุญข้าวสากน้อยก็เรียก : ชื่ออาหารหวานคาว หมากรุก บูหรีที่จัดใส่กระทง หรือภาชนะอื่นๆ วางไว้ตามพื้นดิน หรือโคนต้นไม้เพื่อเป็นการเช่นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ”^{๔๖}

ข้าวประดับดิน ได้แก่ ข้าว อาหารหวานคาว พร้อมหมากรุก บูหรี ที่ห่อ หรือใส่กระทงไปวางไว้ตามลานวัด วาง หรือแขวน ไว้ตามต้นไม้บริเวณวัด เพื่ออุทิศแก่เปรต หรือญาติที่ล่วงลับไปแล้ว มารับเอาสิ่งของเหล่านั้น มูลเหตุที่ทำการทำบุญข้าวประดับดิน มีเรื่องเล่าว่า ครั้งพุทธกาล ญาติของพระเจ้าพิมพิสารกนิขของสงฆ์ ตายแล้วไปเกิดเป็นเปรต เมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแด่พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์แล้ว มิได้อุทิศส่วนกุศลไปให้ ถึงเวลากลางคืนจึงพากันมาส่งเสียงรบกวนเพื่อขอส่วนบุญ พระเจ้าพิมพิสารจึงไปทูลถามสาเหตุจากพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงแจ้งเหตุให้ทราบ เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบ จึงถวายสังฆทานแล้วอุทิศส่วนกุศลไปให้ ตั้งแต่นั้นมาเปรตมิได้มารบกวนอีก^{๔๗}

พิธีทำบุญข้าวประดับดิน พอถึงวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือนเก้า ชาวบ้านเตรียมอาหารหวานคาว ตลอดผลไม้ และหมากรุก บูหรี ห่อด้วยใบตอง หรือใส่กระทง รุ่งเช้าในวันแรม ๑๔ ค่ำ เวลาประมาณ ๔ ถึง ๖ นาฬิกา นำห่อ หรือกระทงที่เตรียมไว้ไปวาง หรือแขวน ไว้ที่ใดที่หนึ่งในบริเวณวัดดังกล่าว พร้อมจุดเทียน และบอกกล่าวให้โปรดมารับเอาอาหาร และผลบุญ ต่อจากนั้นก็นำอาหาร และสิ่งของที่เตรียมไว้ไปทำบุญตักบาตร และถวายทานแด่พระภิกษุ และสามเณร มีสมათานศีล ฟังเทศน์ และกรวดน้ำอุทิศ

^{๔๔} พระสุวิทย์ โนนท่อน, “ศาสนาและความเชื่ออีสานสองคลองสิบลี้”, อ่างแล้ว, (อัครสำเนา).

^{๔๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ่างแล้ว, หน้า ๓๒๘.

^{๔๖} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, พจนานุกรมภาษาถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๗.

^{๔๗} สาร สาระทัศนันทน์, อีสานสอง คลองสิบลี้, อ่างแล้ว, หน้า ๕๗.

ส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว การวางสิ่งของเพื่ออุทิศ ให้ผู้ล่วงลับไปแล้วดังกล่าว บางท้องถิ่นอาจทำภายหลังถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณรแล้วก็มี เป็นการเสร็จพิธีทำบุญข้างระดับดิน^{๖๒}

๑๐. เดือนสิบ บุญข้าวสาก หรือสลากภัต นิยมทำกันในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย หรือเปรตผู้เป็นญาติ และรักใคร่นับถือ

คำว่า “ข้าวสาก” ตามความหมายในพจนานุกรมภาษาถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ข้าวสาก หมายถึง ซ็องงานบุญกลางเดือน ๑๐ สลากภัตถวายสงฆ์ หรือห่ออาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ ที่นำไปเช่นวิญญูณบรรพบุรุษ”^{๖๓}

มูลเหตุเดิมที่จะมีบุญข้าวสาก มีเรื่องเล่าว่า บุตรภรรยาผู้หนึ่งเมื่อสิ้นชีวิต แม่หาภรรยาให้คนหนึ่ง แต่ไม่มีบุตรด้วยกันแม่จึงหาหญิงอื่นให้เป็นภรรยาอีก ต่อมาเมียน้อยมีบุตร เมียหลวงจึงคิดฆ่าเมียน้อย และลูก ก่อนตายเมียน้อยคิดอาฆาตเมียหลวง ชาติต่อมาทั้งสองเกิดเป็นสัตว์ชนิดต่างๆ และอาฆาตเช่นฆ่ากันเรื่อยมา จนชาติสุดท้ายฝ่ายหนึ่งเกิดเป็นคน อีกฝ่ายหนึ่งเกิดเป็นยักษ์ ยักษ์มีใจองเวร ได้มากินลูกผู้เป็นคนถึงสองคน พอเกิดคนที่สามยักษ์ก็จะตามมากินอีก หญิงคนนั้นพร้อมลูก และสามี จึงหนีไปพึ่งพระพุทธเจ้า ณ เขตวันมหาวิหาร พระพุทธเจ้าได้เทศนาให้ทั้งสองเลิกจองเวรกัน และโปรดให้นางยักษ์หนีไปอยู่ตามหัวไร่ปลายนานางยักษ์มีความรู้เกณฑ์เกี่ยวกับฝน และน้ำดี ชาวเมืองนับถือกันมาก จึงได้นำอาหารไปส่งอย่างบริบูรณ์ นางยักษ์จึงนำอาหารเหล่านั้นไปถวายเป็นสลากภัตแด่พระสงฆ์วันละแปดที่เป็นประจำ ชาวอีสานจึงถือเป็นประเพณีถวายสลากภัต หรือบุญข้าวสาก สืบต่อกันมา และในวันบุญข้าวสากชาวบ้านจะนำอาหาร ไปเลี้ยงนางยักษ์ หรือผีเสื้อนา ณ บริเวณนาของตน แต่เปลี่ยนเรียกนางยักษ์ว่า “ตาแฮก”^{๖๔}

วิธีทำ ก่อนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ในระยะ ๒-๓ วัน ต่างก็พากันจัดหาเตรียมข้าวของจะทำบุญข้าวสาก เป็นต้นว่า มะพร้าว ฟักเขียว ฟักทอง เผือก มัน กล้วย อ้อย น้ำตาล ปลา กบ เขียด กอย (คล้ายหัวมัน) ถั่ว งา หมาก พลู บุหรี่ ครอบคร้วใดมีญาติมาก และอยู่ต่างบ้านต่างเมืองกัน ก็ถือโอกาสนำสิ่งของดังกล่าวไปต้อน (ฝาก) กัน หรือแลกเปลี่ยนกัน เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ปู่ย่า ตายายของตน เมื่อเตรียมข้าวของดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว ก่อนวันงานหนึ่งวัน ต่างก็เริ่มข้าวสากกัน บ้างก็ตัดใบตองกล้วยเพื่อทำข้าวต้ม ข้าวนิยมนกันแต่โบราณมีข้าวต้มเหล็ก (เอาข้าวเหนียวหนึ่งให้สุกคลุกเข้ากับกล้วยสุก หรือตำใส่

^{๖๒} พระสุวิทย์ โนนท่อน, “ศาสนาและความเชื่ออีสานสองคลองสิบสี่”, อ่างแล้ว, (อัตถำนา).

^{๖๓} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, พจนานุกรมภาษาถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, อ่างแล้ว, หน้า ๘.

^{๖๔} คำลี รักสุทธี, อีสานสิบสอง คลองสิบสี่, อ่างแล้ว, หน้า ๕๔-๕๕.

ครกจนเข้ากันได้ดีแล้ว ห่อด้วยใบตองกล้วย แล้วมาต้มให้สุก) นอกจากข้าวต้มผสมด้วยกอย (หัวกอยมีลักษณะเหมือนหัวมัน) ข้าวต้มนี้ถือว่าเป็นของหวาน นอกจากนั้นจะมีข้าวต้ม โคน (ข้าวต้มมัดกระบองใส่กล้วยสุกข้างใน) ข้าวต้มนี้ถือเป็นของหวาน นอกจากนั้นจะมีขนมเทียนยัดไส้หวานเค็ม นอกจากข้าวต้มก็มีผลไม้แต่ทำให้สุกคือหนึ่งก่อน มีฟักทองคลุกมะพร้าวผสมด้วยน้ำตาล หรือน้ำอ้อยก้อน^{๖๕}

ส่วนของคาวนิยมใช้ปลาปิ้ง กบ เขียด เนื้อวัว หมู ไก่ ตามแต่จะหาได้ แล้วมีแจ่ว (น้ำพริกสดไม่ผสมน้ำ) ปลาธำมรงค์ หรือปลาธำของ นอกจากนั้นจะมีบุหรี หมากพลู อันเป็นของขบเคี้ยว

พอถึงวันต่างก็จัดทำแต่เช้ามีด สิ่งที่ทำมี ๒ ประเภท คือ

๑. ห่อข้าวใหญ่ ซึ่งต้องเอาไปถวายพระสงฆ์ เอาใบตองกล้วยห่อข้าวเหนียวหนึ่งสุกแล้ว ในห่อข้าวจะมีทั้งห่อปิ้งปลา กบ เขียด และแจ่ว มีขนาดกินอีก ๑ คน

๒. ห่อข้าวน้อย ซึ่งจะนำไปส่งเปรต หรือผีปู่ย่า ตายาย การห่อแบ่งเป็น ๒ ตอน ตอนที่หนึ่งใส่ของคาวรวมกับข้าว มีปิ้งปลา โดยมากเป็นอาหารแห้ง แจ่วปลาร้า รวมทั้งของหวานมีข้าวต้ม หนึ่งฟักทองเผือก อีกส่วนหนึ่งเป็นของขบเคี้ยว มีบุหรี หมากพลู แล้วเย็บติดกัน^{๖๖}

เมื่อจัดเรียบร้อยแล้ว พระสงฆ์ทางวัดจะตีกลองให้สัญญาณ ชาวบ้านก็จัดข้าวของต่างๆ ลงในถาด หรือกระจาด มีข้าวห่อใหญ่ ห่อข้าวห่อเล็ก ข้าวต้ม ขนม แล้วออกไปวัด ครั้นไปถึงวัดจัดรวมกันบนศาลาโรงธรรม ครั้นทุกคนมาพร้อมกันแล้ว พระสงฆ์จะนั่งบนอาสนะตามอาวุโสเรียบร้อย ทุกคนจะนำห่อข้าวใหญ่ไปจัดไว้ที่ถาดใหญ่ หรือสำหรับรวมกัน มีทั้งขนม ข้าวต้ม ของหวาน ของคาว กองอยู่ที่หน้าพระสงฆ์

จากนั้นก็เริ่มพิธีกรรม มีการไหว้พระสาวกมนต์ รับศีลเสร็จแล้วก็ทำเวณถวายสงฆ์คือกล่าวคำถวายข้าวสาก พอกกล่าวจบ พระสงฆ์กล่าวสาธุ กล่าวอุปัฏฐาก จากนั้นพระสงฆ์จะอนุโมทนา ต่างก็กรวดน้ำเพื่ออุทิศให้แก่ปู่พเพรตชน ครั้นแล้วต่างก็แย่งชิงเอาห่อที่ตนวางไว้ เพื่อนำเอาไปให้ผีหัวไร่ปลายนา ในเรือกสวนไร่นาของตนกินต่อไป อันเป็นสิริมงคลแก่เรือกสวนไร่นา เป็นเสร็จพิธีทำบุญข้าวสากของชาวอีสาน

สิ่งสำคัญของการทำบุญข้าวสาก คือเพื่ออุทิศส่วนกุศล ซึ่งคนนำสิ่งของต่างๆ ไปทานให้แก่สงฆ์ส่วนหนึ่ง และแจกให้แก่เปรตพวกหนึ่ง เชื่อว่าเป็นการตอบแทนบุญคุณให้แก่ปู่ย่า ตายาย หรือญาติที่ล่วงลับไปแล้ว จะได้ให้ดวงวิญญาณเป็นสุขนวรรตนั้นก็ได้รับคำอวยพรจากดวงวิญญาณญาติด้วย^{๖๗}

^{๖๕} พระสุวิทย์ โนนท่อน, “ศาสนาและความเชื่ออีสานสองคลองสิบสี่”, อ่างแล้ว, (อัคราณา).

^{๖๖} ตำลึ รักสุทธิ, อีสานสอง คลองสิบสี่, อ่างแล้ว, หน้า ๘๖.

^{๖๗} ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, (อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๓๔),

๑๑. เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา บุญออกพรรษาจัดทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ คำว่า “ออกพรรษา” เรียกวันที่สิ้นการจำพรรษาแห่งพระสงฆ์คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ว่าวันออกพรรษา วันปวารณา หรือวันมหาปวารณาก็เรียก^{๖๔}

มูลเหตุที่จะมีบุญออกพรรษา คงเนื่องจากพระภิกษุสามเณรได้มารวมกันอยู่ประจำที่วัด โดยจะไปค้างคืนที่อื่นไม่ได้ นอกจากเหตุจำเป็นบางอย่างดังกล่าวแล้ว เป็นเวลา ๓ เดือนพอดี ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด พระสงฆ์จะมาร่วมกันทำพิธีออกวัสสาปวารณา คือการเปิดโอกาสให้มีการว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ทั้งภายหลังจากนั้นพระภิกษุสามเณรส่วนมากจะแยกย้ายกันไปอยู่ในที่ต่าง ๆ ตามใจชอบ และบางรูปอาจจะลาสิกขาบท โอกาสที่พระภิกษุทำบุญที่วัดเป็นพิเศษและในช่วงระยะออกพรรษา ชาวบ้านหมคการะในการทำโรนมาและอากาศสดชื่นเย็นดี จึงถือโอกาสทำบุญโดยพร้อมกัน^{๖๕}

พิธีทำบุญออกพรรษา ตอนเช้าวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด มีการตักบาตรหรือตักบาตรเทโว ถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสามเณร บางแห่งมีการกวนข้าวทิพย์ถวาย มีรับศีลสวดมนต์ ทำวัตรเช้า ฟังเทศน์ ถวายผ้าจ่านำพรรษา ตอนค่ำมีการจุดประทีปโคมไฟบริเวณวัด และหน้าบ้าน บางแห่งมีการคบงันกันที่วัดและจุดประทัดเสียงตามด้วย นอกจากนี้บางท้องถิ่นจะมีการถวายต้นผาสาดเผิงหรือปราสาทเผิง ล่องเรือไฟ (เรือไฟ) เพื่อเป็นการบูชาและคารวะพระแม่คงคา และสักการะพระพุทธรูปที่นมทานที่ และการสว่างเรือ (แข่งเรือ) เพื่อความสนุกสนานและร่วมสามัคคีกัน^{๖๖}

วิธีทำประทีป

ก่อนออกพรรษา เณรจะต้องจัดหาขบงมาไว้ แล้วหาไม้ไผ่อ่อนมาตัดเป็นท่อน ๆ ผ่าออกเป็นซีกตากไว้ให้แห้ง เอาขบงที่ตากแห้งแล้วมาป็นให้ละเอียดร่อนเอาแต่ส่วนที่ละเอียดได้ตามความต้องการแล้ว เอาซีกไม้ไผ่ที่เหลาไว้จุ่มลงไปในน้ำเปียกเกลือไว้พอมีอุมถนืด ใช้ไม้ไผ่ที่เปียกน้ำนั้นเกลือกกับขบงจุ่มแล้วเกลือก เกลือกแล้วจุ่มสักสี่ห้าครั้ง ขบงจะติดไม่หนาพอทำประทีปได้ เมื่อหนาพอประมาณแล้วใช้ดลึงกับกับภาชนะที่เรียบ ๆ จนกลม แล้วเอาไปตากแห้ง ถ้าต้องการให้ประทีปมีกลิ่นหอมต้องเอาขบงผสมกับใบอัมใบเนียม ใบอัมใบเนียมนี้เป็นหน้าที่ของชาวบ้านทำถวาย ส่วนน้ำมันที่จะใช้จุดประทีป ในวันออกพรรษาเป็นน้ำมันพืชที่กลั่นออกมาจากเมล็ดกระบกหรือหมากเขา (สบู่ดำ) หากเมล็ดกระบกหรือหมากเขาไว้มาก ๆ ก่อนจะกลั่นเป็นน้ำมันต้องคั่วแล้วเอาไปบรรจุในกระบอกไม้ไผ่ เก็บไว้ในโรงใช้ลิมตอกให้แน่น เมื่อถูกความกดดันมากเข้าน้ำมันก็จะไหลออกมา ประทีปที่ใช้จุดในวันออกพรรษาต้องจุ่มน้ำมันพืชก่อน เพื่อให้ติดไฟง่าย เพื่อจัดไว้ในร้านประทีปตลอดคืนการทำ

^{๖๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๓๗๒.

^{๖๕} พระสุวิทย์ โนนท่อน, “ศาสนาและความเชื่อฮินดูสิบสองคลองสิบสี่”, อ้างแล้ว, (อัตสำเนา).

^{๖๖} จ. เปรียบญ, ประเพณีพิธีมงคลไทยอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : อานวยศาสน์, ม.ป.ป.), หน้า ๓๕.

ประทีปมักจะเป็นที่ของพระและเณรในวัด เมื่อถึงวันจุดได้ประทีปชาวบ้านต่างก็พากันมาบูชาเอาประทีปไปจุด ประทีปจะจุดอยู่ ๓ วัน ๓ คือ^{๑๑}

วิธีจุดได้ประทีป

ปลุกธูปหรือหมากขึ้นที่หน้าพระอุโบสถ ใช้ดินกล้วยหรือไม้แก่นเป็นเสานาคกว้าง ๒ วา ยาว ๒ วา สูงพอประมาณให้เด็กเอื้อมไม่ถึง รอบ ๆ ฐานเอาไม้เล็ก ๆ คล้ายค้ำพลูมาปักลงเป็นรั้วตาข่าย เพื่อจะได้ง่ายในการจุดได้ประทีป และทำทางให้วกไปเวียนมา รอบ ๆ ฐานนั้นเรียกว่าคิริวงกต ทางที่ทำนี้สลักซับซ้อนมาก คดเคี้ยวเลี้ยวลงหลายชั้นหลายเชิง พวกที่เดินเข้าไปจุดได้ประทีปแล้วจำต้นทางไม่ได้จะหลงทางเดินวกไปวนมาเล่นงูกินหางกันอยู่จนคึกคัก สำหรับได้ประทีปที่จุดนอกจากจะเป็นประทีปที่ทำด้วยยางบงแล้วชาวบ้านยังเอาลูกไม้ต่าง ๆ ที่พอหาได้มาจุดแทนโคมไฟ เช่น ลูกตุมกา ลูกพัก และส้มโอ นำมาควักไส้ในออก จุดให้บางเหลือแต่ผิวนอก ใช้ฝ้ายมาทำให้ไส้ประทีป แล้วจุดด้วยน้ำมันมะพร้าว น้ำมันกระบกและน้ำมันหมากเขา เอาไปจุดแขวนไว้ในร้านที่ทำขึ้นหรือตามกิ่งไม้ต้น ไม้รอบ ๆ บริเวณวัด ได้ประทีปที่จุดนี้จะทำให้แลดูสว่างไสวไปทั้งวัดสวยงามมาก^{๑๒}

ต้นดอกผึ้ง

ต้นดอกผึ้งคือปราสาทผึ้ง ชาวบ้านเอากาบกล้วยมาแทงเป็นลาย เรียกว่าแทงหยวก แล้วปิดและมุงด้วยกาบกล้วยให้เป็นรูปปราสาท เอาขี้ผึ้งไปต้มให้เปื่อยแล้วมาทำเป็นดอกไม้หรือเป็นแผ่นมาเสียบติดไว้กับกาบกล้วย ประดับด้วยผ้าแพร ไม้ขีด กระดาษดินสอด ฝ้ายไหมแล้วแห่ไปถวายพร้อม ๆ กัน เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายหรือบูชาคุณพระรัตนตรัย

มูลเหตุแห่งการทำ

มีเรื่องเล่าในธรรมบทว่า ครั้งหนึ่งพระภิกษุชาวโกสัมพีเกิดทะเลาะวิวาทกันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตกเตือนแล้วไม่ฟัง พระพุทธองค์จึงเสด็จไปจำพรรษาที่ป่ารักชิตวัน มีช้างและลิงเป็นอุปฐาก ช้างทำหน้าที่ต้มน้ำถวาย ลิงหาผลไม้ รังผึ้งและน้ำผึ้งมาถวาย รังผึ้งที่พระพุทธองค์กินเอาน้ำฉันแล้วมีผู้เห็นประโยชน์ จึงนำเอาไปทำเทียนมาถวาย ครั้นจะเอาขี้ผึ้งและเทียนไปถวายก็ดูจะไม่สำคัญ จึงทำเป็นต้องประดับประดาตกแต่งให้สวยงามแห่ไปถวาย ถือเป็นประเพณีสืบมา^{๑๓}

^{๑๑}จรรุวรรณ ธรรมวัตร, ขนบธรรมเนียมประเพณีอีสาน, อ่างแล้ว, หน้า ๑๔.

^{๑๒}พระสุวิทย์ โนนท่อน, “ศาสนาและความเชื่อยึดถือสืบสองคลองสิบสี่”, อ่างแล้ว, (อัครสำเนา).

^{๑๓}ปรีชา ปรีชญญาโณ, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บ. พิทยาการ, ๒๔๕๕), หน้า ๑๕.

ล่องเรือไฟ

เรือไฟคือเรือที่ทำด้วยท่อนกล้วยไม้ไฟ ยาวประมาณ ๒-๓ เมตร ทำร้านขึ้นสำหรับจุดไฟและวางรูปเทียน ประเพณีล่องเรือไฟนี้เหมือนกับการลอยกระทงของภาคกลาง (แต่ภาคกลางลอยกระทงในวันเพ็ญเดือน ๑๒)

มูลเหตุแห่งการทำ

เพื่อการระแม่คงคา เพื่อสักการะพระพุทธรูปที่ล่องน้ำที่ แล้วอธิษฐานให้มีความสุขความเจริญสืบไป

พิธีทำ

วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ หรือวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ชาวบ้านและพระภิกษุสงฆ์ช่วยกันทำเรือไฟลอยไว้ริมฝั่งน้ำ ถึงตอนพลบค่ำอาหารเพลที่ทำน้ำ ตอนบ่ายมีการละเล่น ฟ้อนรำ ขับร้อง ถล่องเรือไฟ บ่ายประมาณ ๕ โมงเย็นมีการสวดมนต์ฟังเทศน์

ย่ำค่ำชาวบ้านนำเครื่องกินเครื่องใช้ ขนม ข้าวต้ม กล้วย อ้อย ฝ้าย ผ้าไหม หมากพลู บุหรี่ ใส่กระจาดบรรจุไว้ในเรือไฟ ครั้นได้เวลาก็จุดไฟหรือคบเพลิงในเรือไฟให้สว่าง ชาวบ้านจุดรูปเทียนเป็นพุทธบูชาและการระแม่คงคา อธิษฐานเสร็จแล้วนำดอกไม้รูปเทียนไปวางไว้ในเรือไฟ เมื่อบูชากันหมดทุกคนแล้วจึงปล่อยเรือไฟออกจากฝั่งให้ลอยไปตามแม่น้ำ ไฟที่จุดในเรือจะมองดูสว่างไสวงดงาม รุ่งเช้าเมื่อเรือไฟติดฝั่งไหน ก็จะมีคนไปเก็บของออกจากเรือ การล่องเรือไฟจะมีราษฎรไปร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก^{๑๔}

๑๒. เดือนสิบสอง บุญกฐิน คำว่า “กฐิน” เป็นคำภาษาบาลี หมายถึง “ไม้สะดึง” คือไม้ที่ทำเป็นกรอบสำหรับจึงผ้าเวลาจะเย็บผ้า (สมัยก่อน) ช่วยให้เย็บผ้าได้สะดวกขึ้น เพราะสมัยก่อนการจะทำจีวรหรือผ้าห่มของพระจะต้องนำผ้าเป็นชิ้นๆ มาเย็บเป็นตาๆ จำเป็นต้องใช้ไม้สะดึงเพื่อตั้งจึงผ้าให้ตั้งจะได้เย็บง่ายดังกล่าว ดังนั้น ผ้ากฐินก็คือผ้าสบง จีวร หรือผ้าห่มที่จะนำไปถวายพระนั่นเอง บุญกฐินจึงคือบุญที่ต้องนำเข้าไปถวายพระเป็นสำคัญ^{๑๕}

พิธีทำบุญทอดกฐิน เจ้าภาพจะมีการจองวัดและกำหนดวันทอดล่วงหน้า เตรียมผ้าไตร จีวร พร้อมอัฐบริวาร ตลอดจนบริวารอื่น ๆ และเครื่องไทยทาน มีการบอกบุญแก่ญาติมิตร และผู้คุ้นเคยให้ทราบด้วย ก่อนนำกฐินไปทอดมักมีการคบงัน วันรุ่งขึ้นก็เคลื่อนขบวนไปสู่วัดที่ทอด เมื่อนำองค์กฐินไปถึงวัดจะมีการแห่เวียนประทักษิณรอบวัดหรือโบสถ์สามรอบจึงนำผ้ากฐินและเครื่องประกอบอื่น ๆ ไปถวายพระสงฆ์ที่โบสถ์หรือศาลาการเปรียญ เมื่อทำพิธีถวายผ้ากฐินและบริวารแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์ทำ

^{๑๔} พระสุวิทย์ โนนท่อน, “ศาสนาและความเชื่อฮิตสิบสองคลองสิบสี่”, อ่างแล้ว, (อัคราณา).

^{๑๕} ตำลึ รักสุทธิ, ฮิตสิบสอง คลองสิบสี่, อ่างแล้ว, หน้า ๑๐๖.

พิธีรับแล้วเป็นเสร็จพิธี นอกนี้อาจมีจุลกฐินหรือกฐินเล่น ซึ่งทำผ้าไตรจีวรจากปุยฝ้าย และนำไปทอดให้เสร็จภายใน ๒๔ ชั่วโมง นับแต่เวลาเริ่มทำ^{๖๖}

มูลเหตุ และความเป็นมา ในสมัยพุทธกาลมีพระภิกษุชาวเมือง ปาฐาจำนวน ๓๐ รูป พวกกันเดินทางจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งเสด็จประทับอยู่ที่เขตวันมหาวิหาร แต่เนื่องจากการเดินทางเป็นวันที่จวนใกล้กำหนดเข้าพรรษาทั้งหนทางระยะไกล และลำบากมาก พระภิกษุเหล่านั้นจึงไม่สามารถไปให้ถึงพระเขตวันมหาวิหารได้ ก็พอดีถึงกำหนดวันเข้าพรรษาเสียก่อน พระภิกษุ ๓๐ รูป จึงต้องหยุดจำพรรษาอยู่ที่เมืองสาเกต

พอออกพรรษาแล้ว จึงพากันรีบไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแต่โดยเหตุที่หนทางไกลดังกล่าว และพอดีฝนตกจึงทำให้ผ้าจีวรของพระภิกษุเหล่านั้นเปียกน้ำ และเปื้อนโคลนมาก พอไปถึงพระเขตวันมหาวิหารก็พากันตรงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทันที พระพุทธเจ้าทรงเห็นพระภิกษุที่มาเฝ้าชุ่มเหงื่อและจีวรที่ใช้ผลัดเปลี่ยนก็ไม่มี เมื่อพระองค์ทรงเห็นความลำบากของพระภิกษุเช่นนั้น จึงมีพระพุทธบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์แสวงหา และรับผ้ากฐินได้มีกำหนด ๑ เดือน นับตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ จึงมีประเพณีทอดกฐินสืบต่อกันมา

พระภิกษุที่สามารถจำพรรษาได้ครบ ไตรมาส และได้กรานกฐินแล้วย่อมได้อานิสงส์ ๕ ประการ ดังนี้

๑. อนามันตจาโร เทียบไปในตระกูลไม่ต้องอำลา คือไม่ต้องอาบัติจาริตสิกขาบท
๒. อสาทนจาโร เทียบไปโดยไม่ต้องเอาไตรจีวรไปด้วยก็ได้ ไม่เป็นอาบัติ
๓. คณโกปนํ ฉนคณะโกชนํได้ไม่เป็นอาบัติ ด้วยคณะโกชนะสิกขาบท
๔. ยาวทตถจีวร จีวรตามต้องการเพียงใด คือเก็บอดิเรกจีวรไว้ ไม่วิกัปไม่อธิษฐานเกิน ๑๐ วันได้ ไม่อาบัติ

๕. โย จ ตตถ จีวรุปปาโท โส เนสํ ภวิสฺสูติ จีวรลาภใดที่เกิดแก่สงฆ์ในโอกาสนั้น จีวรลาภที่เกิดขึ้นนั้น จักเป็นของๆ ภิกษุทั้งหลาย^{๖๗}

บุญกฐินทางภาคอีสาน จะมีพิธีการเหมือนกับการทอดกฐินในภาคกลางทุกประการ ได้แก่

จุลกฐิน ชาวอีสาน เรียกกฐินเล่น

กฐินราษฎร์ และกฐินหลวง

ในที่นี้จะกล่าวถึงสิ่งที่เห็นว่าแปลกไปกว่าทางภาคกลาง คือการแปลงทางกฐินที่เรียกว่าการแปลงกฐิน เพราะชาวบ้านเมื่อรู้ว่าจะมีการทอดกฐินในหมู่บ้านของตนแล้ว ก็จะพากันออกไปดูทางที่

^{๖๖} พระสุวิทย์ โนนท่อน, “ศาสนาและความเชื่ออีสานสองคลองสิบสี่”, อ่างแล้ว, (อัครสำเนา).

^{๖๗} ลำลี รักสุทธิ, อีสานสิบสอง คลองสิบสี่, อ่างแล้ว, หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

กฐินจะยกกองผ่านไป เมื่อแน่ใจว่าเป็นทางผ่านของกองกฐินแล้วก็จะป่าวร้องกันออกไปช่วยดวงทาง แม้ว่าทางที่ไปมาหาสู่จะสะดวกก็นิยมออกไปดวงทางกัน เพราะถือว่าการดวงทางนี้จะได้นุญได้กุศลมาก เมื่อดวงทางเสร็จก็จะปลุกกล้วยปลุกอ้อยไว้ตามข้างทางเมื่อถึงวันทอดกฐินชาวบ้านก็จะเอาฝ้ามานูไว้บนเส้นทางที่ขบวนกฐินจะผ่านไป ฝ้ามที่ปูนั้นจะมีทั้งเสื่อ กางเกง ผ้าขาวม้า ผ้าห่ม เมื่อขบวนกฐินมาถึงเห็นฝ้ามก็จะเอาขนม ข้าวต้ม กล้วย อ้อย บุหรี่ หมากพลู วางไว้ให้ครบ เรื่องการเอาฝ้ามปูบนเส้นทางผ่านของขบวนกฐินนี้ ได้สอบถามผู้รู้ชาวอีสานแล้วได้ความว่า ครั้งแรกคงจะเป็นความสนุกของเด็กเล็กเลี้ยงควายที่อยากจะทำขนม ข้าวต้มจากขบวนกฐิน ไม่รู้ว่าจะทำอะไรจึงเอาฝ้ามานูไว้ หรือไม่ก็เป็นความเลื่อมใสของชาวบ้านที่อยากจะทำบุญร่วม แต่ไม่สามารถจะหาปัจจัยมาร่วมในกองกฐินได้ จึงลอบเอาฝ้ามานูไว้เพื่อร่วมทำบุญ^{๑๘}

๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

ปัจจุบันเริ่มมีเทศบาลหลายๆ แห่ง เปลี่ยนยุทธวิธี (STRATEGY) ในการให้บริการประชาชน กล่าวคือ นอกจากจะให้บริการประชาชนตามหน้าที่ที่มีอยู่ตามกฎหมายแล้ว เทศบาลได้เริ่มเข้าหาประชาชนมากขึ้น เช่น บางเทศบาลก็มีการจัดตั้งกลุ่มประชาชน การจัดตั้งชุมชนเป็นเขต, แขวง, กลุ่ม, ฯลฯ ให้มีตัวแทนประชาชนทำหน้าที่ในการประสานความต้องการของประชาชนกับเทศบาลให้มีการจัดหน่วยเคลื่อนที่ อาจเป็นหน่วยสาธารณสุขเคลื่อนที่ให้บริการประชาชนด้านสาธารณสุขในเขตเทศบาลหรือบางเขตเทศบาลเป็นเทศบาลเคลื่อนที่ให้บริการประชาชนในงานทุกด้านของเทศบาลในเขตเทศบาล

สุธิกะ รอดสวัสดิ์ ได้กล่าวไว้ว่า “ในการพัฒนานั้นจุดสำคัญอย่างยิ่งของการพัฒนา คือ การพัฒนาคน ซึ่งจะกระทำได้โดยการประชาสัมพันธ์ การชี้แจง การฝึกอบรมประชาชน ให้มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการพัฒนา การจัดตั้งชุมชนในเขตเทศบาล ถือว่าเป็นการเริ่มต้นการพัฒนาคนอย่างหนึ่ง เพราะได้มีการเลือกตั้งกรรมการชุมชนขึ้นมาเป็นตัวแทนของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของตนเอง กรรมการชุมชนจะเป็นผู้นำและผู้ประสานงานระหว่างประชาชนในชุมชนกับเทศบาล และยังเป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสารเทศบาลในการวางแผนพัฒนาเทศบาล เพราะข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลชุมชนที่แท้จริง เป็นการมองจากข้างล่างไปสู่ข้างบน ซึ่งจะก่อให้เกิดผลที่ดีกว่าการที่จะมองจากข้างบนคือเทศบาลลงสู่ข้างล่าง คือประชาชนเพียงฝ่ายเดียว”^{๑๙}

^{๑๘} พระสุวิทย์ โนนท่อน, “ศาสนาและความเชื่ออีสานสองคลองสิบสี่”, อ่างแล้ว, (อัตถำเนา).

^{๑๙} สุธิกะ รอดสวัสดิ์, คู่มือแนวคำถาม คำตอบสำหรับสอบเลื่อนระดับพนักงานเทศบาลและเมืองพัทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนส โตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๓๕๑.

การแบ่งพื้นที่ในเขตเทศบาลออกเป็นชุมชนต่างๆ นั้นเทศบาลอาจแบ่งได้ตามความเหมาะสม และสภาพการของท้องถิ่น เช่น การแบ่งเขตออกเป็นตามลักษณะประเทศ (แม่น้ำ คู คลอง ลำธาร ถนน) การแบ่งเขตตามลักษณะการประกอบอาชีพของประชาชน (อาชีพประมงตามชายทะเล, จักสาน, ทอผ้าพื้นเมือง) แบ่งตามกลุ่มชนชาติอื่นๆ ฯลฯ

บรรจง โขนิศจิรนนท์ ได้ศึกษาแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด และแบ่งพื้นที่ชุมชนออกเป็น๑๕ชุมชน๗เขตเลือกตั้งแบ่งตามลักษณะภูมิประเทศ โดยยึดถนนเป็นหลัก เพื่อสะดวกต่อการปกครอง และให้บริการสาธารณะ “บำบัดทุกข์ บำรุงสุข” ประชาชนตามนโยบายของรัฐบาล^{๑๐}

๒.๕.๑ ความหมายของชุมชน

ปัจจุบันแนวคิดของชุมชนประกอบด้วย แนวความคิดที่เป็นปรัชญา อุดมการณ์ และวิธีการที่จะให้ได้มาซึ่งชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี นักเศรษฐศาสตร์วัดคุณภาพของชีวิต (Quality of life) โดยดูจากดัชนีของการบริโภคและอุปโภคในขณะที่นักสังคมวิทยาได้พิจารณา ก็คือการปฏิบัติต่อกันทางสังคม (Social interaction) และการร่วมมือกันในสังคมส่วนนักจิตวิทยาแสวงหาวิธีการในการให้การบำบัดรักษาชุมชนเพียงอย่างเดียวโดยมิได้พิจารณาถึงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมได้มีการศึกษาชุมชนอย่างละเอียดถี่ถ้วนโดยมีผู้ให้คำนิยามของคำว่า “ชุมชน” ดังนี้

ชุมชน คือ ระบบสังคมหนึ่งประกอบด้วยคนที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และสมาชิกในอาณาบริเวณนั้นกระทำกิจกรรมเพื่อบำบัดความต้องการจำเป็นร่วมกัน

ชุมชน คือ กลุ่มที่อยู่ร่วมกันและสมาชิกทุกคนได้ให้ความสนใจร่วมกันในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มชุมชนนั้น มิเพียงแต่ให้ความสนใจอย่างเดียวโดยเฉพาะ แต่ให้ความสนใจโดยทั่วไปซึ่งมีขอบเขตมากพอที่จะอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน

ชุมชน ประกอบด้วยกลุ่มชนที่มีบางสิ่งบางอย่างคล้ายคลึงกันและรวมกันขึ้นเป็นชุมชนหนึ่ง^{๑๑}

นักวิชาการมักจะให้ความหมายของชุมชนเพียงด้านใดด้านหนึ่งตามที่ตนสนใจ แต่พอสรุปความหมายของชุมชนดังที่กล่าวมา ดังนี้

ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มรวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมาย หรือข้อบังคับเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน และมีผลประโยชน์คล้ายๆ กัน และ

^{๑๐}บรรจง โขนิศจิรนนท์, แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๒, (ร้อยเอ็ด : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

^{๑๑}สิงห์ พัฒนา, คู่มือสอนนักพัฒนาชุมชน, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๘๗.

มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ภาษาพูดขนบธรรมเนียมประเพณี หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ มีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง^๒

๒.๕.๒ ชุมชนและการเอื้อเฟื้อต่อประเพณี

ประเพณีฮีตสิบสอง เกิดขึ้นและอยู่ได้เพราะความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในชุมชนกับประเพณีฮีตสิบสอง หากประกอบกิจกรรมตามกำหนดทุกๆ ปี จะเกิดอานิสงส์แห่งบุญ หากละทิ้งจะพบแต่ความฉิบหาย สูญเสีย ประชาชนในชุมชนจึงให้ความร่วมมือและเอื้อเฟื้อต่องานประเพณีทุกครั้ง ทุกปี^๓

๒.๕.๓ สภาพปัญหาของชุมชน

ปัญหาของประชาชนในชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด โดยเรียงลำดับตามความสำคัญ ได้แก่ ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านสังคม ปัญหาด้านการเมือง การบริหาร ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^๔

ปัญหาดังกล่าว คือ ปัญหาด้านสาธารณะเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีหน้าที่ต้องให้บริการ และอาจส่งผลต่อการเอื้อเฟื้อและการให้ความร่วมมือต่องานประเพณีและอื่นๆ ด้วย

๒.๖ สภาพพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

๒.๖.๑ ประวัติความเป็นมา และข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดร้อยเอ็ด

ในสมัยพุทธกาล ร้อยเอ็ดเป็นเมืองใหญ่ชื่อ “สาเกตนคร” มีเมืองขึ้น ๑๑ เมืองมีทางเข้าเมือง ๑๑ ทาง (ประตู) ซึ่งสมัยนั้นพระเจ้ากุนทะเป็นกษัตริย์ผู้ครองนคร

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ช่วง พ.ศ. ๒๒๕๖ อาณาจักรกุนทะ ถูกทำลาย สาเกตนครจึงกลายเป็น เมืองร้างมีต้นกุ่มขึ้นทั่วไป จึงได้ชื่อว่า “บ้านกุ่มช้าง”

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๘ รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน ได้โปรดเกล้าฯ ยกบ้านกุ่ม ขึ้นเป็นเมืองร้อยเอ็ด และแต่งตั้ง ท้าวหนาค์ เป็นเจ้าเมือง นามว่า “พระยาขัติยวงษา” เป็นเจ้าเมืองร้อยเอ็ดคนแรก

^๒ สุทธิกะ รอดสวัสดิ์, คู่มือแนวคำถาม คำตอบสำหรับสอบเลื่อนระดับพนักงานเทศบาลและเมืองพัทยา, อ่างแล้ว, หน้า ๓๕๑.

^๓ ปรีชา พิณทอง, ประเพณีอีสาน ฉบับ ส. ธรรมภักดี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕๔.

^๔ บรรจง โฉมิตจรินันท์, แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๒, อ่างแล้ว, หน้า ๒๒.

ปี พ.ศ. ๒๔๓๓ ในการจัดการปกครองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือออกเป็น ๔ บริเวณ ร้อยเอ็ด เป็นบริเวณหนึ่ง ต่อเมืองอุบลและนครจำปาศักดิ์

ปี พ.ศ. ๒๔๓๔ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งเป็น ๒ มณฑลร้อยเอ็ด ขึ้นต่อมณฑล “ลาวกาบ” ซึ่งต่อมาเป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ และมณฑลอิสาน ตามลำดับ

ปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้เปลี่ยนชื่อ “บริเวณร้อยเอ็ด” เป็นจังหวัดร้อยเอ็ด

ปี พ.ศ. ๒๔๕๕ มณฑลอิสาน แยกเป็น ๒ มณฑล ได้แก่ มณฑลอุบล และมณฑลร้อยเอ็ด

ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้ยุบมณฑลต่างๆ มณฑลร้อยเอ็ด จึงเปลี่ยนเป็นจังหวัดร้อยเอ็ด จนถึงปัจจุบันร้อยเอ็ดในปัจจุบัน^{๔๕}

๒.๖.๒ ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดร้อยเอ็ด

ห่างจากกรุงเทพฯ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นระยะทาง ๕๑๒ กิโลเมตร และมีพื้นที่ ๘,๒๘๘.๔๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๕,๑๘๗,๑๕๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕.๑ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ ร้อยละ ๑.๖ ของพื้นที่ทั่วประเทศ

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อ. กมลาไสย อ. กุฉินารายณ์ และ อ. ร่องคำ จ. กาฬสินธุ์และ อ. คำชะอี จ. มุกดาหาร
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อ. ชุมพลบุรี และอ. ท่าตูม จ. สุรินทร์ และ อ. ราษีไศล จ. ศรีสะเกษ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อ. เลิงนกทา อ. เมืองยโสธร และ อ. กุดชุม จ. ยโสธร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อ. เมือง จ. มหาสารคาม อ. พัทธภูมิพิสัย และ อ. วาปีปทุม จ. มหาสารคาม

๒.๖.๓ การแบ่งเขตการปกครอง

แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๗ อำเภอ ๓ กิ่ง อำเภอ ๑๘๖ ตำบล

- ประชากร	จำนวน	๑,๓๒๒,๘๖๔	คน
- เป็นชาย	จำนวน	๖๖๑,๗๑๖	คน
- เป็นหญิง	จำนวน	๖๖๑,๑๔๘	คน ^{๔๖}

^{๔๕} คณะกรรมการจังหวัดร้อยเอ็ดและสี่มวลชน, ๑๐๑ สูดยอดโอทอป, (ร้อยเอ็ด : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๖.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

๒.๖.๔ ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดร้อยเอ็ด มีอากาศร้อนจัดและแห้งแล้ง ในฤดูร้อน และมีอากาศหนาวเย็น ในฤดูหนาว ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ฤดู คือ

- ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ ถึงเดือน เมษายน
- ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือน พฤษภาคม ถึงเดือน ตุลาคม
- ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน ถึงเดือน มกราคม

๒.๖.๕ การจัดการบริหารของจังหวัดร้อยเอ็ด

การจัดองค์กรราชการบริหารส่วนภูมิภาค มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้บังคับบัญชาควบคุมดูแล

๑. ส่วนราชการในระดับจังหวัด มี ๒ ลักษณะ

- ๑.๑ หน่วยงานราชการส่วน ภูมิภาคประจำจังหวัด มี ๓๓ หน่วยงาน
- ๑.๒ หน่วยราชการบริหารส่วนกลางในจังหวัด (ขึ้นตรงต่อส่วนกลางมี ๕๓ หน่วยงาน)

๒. หน่วยงานระดับอำเภอ ประกอบด้วย ๑๗ อำเภอ ๓ กิ่ง ๑๕๒ ตำบล และ ๒,๒๕๒ หมู่บ้าน
การจัดองค์กรราชการส่วนท้องถิ่น มี ๓ รูปแบบ ประกอบด้วย

- ๒.๑ องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด
- ๒.๒ เทศบาล ๑๗ แห่ง ประกอบด้วย เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ๑ แห่ง ได้แก่ เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เทศบาลตำบล ๑๖ แห่ง
- ๒.๓ องค์การบริหารส่วนตำบล ๑๕๖ แห่ง^{๕๓}

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จารุเกตุ กาญจนนาภา ได้อธิบายไว้ว่า “ชนบทรอบนิยมประเพณีถือว่าเป็นกฎเกณฑ์ของสังคมมนุษย์ทุกสังคมมีหน้าที่ที่จะประพฤติปฏิบัติตาม ชนบทรอบนิยมประเพณีเป็นสถาบันอันหนึ่งในสังคมที่มนุษย์เป็นผู้ตั้งขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการและความรู้สึกของตนเช่นเดียวกับสถาบันอื่นๆ ในสังคม ชนบทรอบนิยมประเพณีของแต่ละสังคมแตกต่างกันออกไป เพราะความนึกคิดของมนุษย์ที่อยู่อาศัยอยู่ในที่ต่างกันย่อมได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ซึ่งมีผลต่อจิตใจ และความนึกคิดของมนุษย์มากเช่นเดียวกับศาสนา ซึ่งทั้งสองได้ถือว่าเป็นตัวก่อให้เกิดชนบทรอบนิยมประเพณีต่างๆ และเป็นโครงสร้างความมั่นคงของสังคม”^{๕๔}

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘-๙.

^{๕๔} จารุเกตุ กาญจนนาภา, “ประเพณีรามัญในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๔๓, ๑๓๖ หน้า.

วิจิตรา ขอนยาง ศึกษาประเพณีไทยอีสาน พบว่า “พื้นฐานของความเชื่อที่ทำให้เกิดประเพณีมีทั้งความเชื่อในธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ ศาสนา พบได้จากการแสดงออกทางบทบาทของชาวชนบทขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม คาถา วัตถุที่นำมาประกอบพิธี ส่วนลักษณะสำคัญของประเพณีนั้นมีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นเรื่องของปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อันเนื่องมาจากความเชื่อ ศรัทธาต่อสิ่งนั้นๆ การประพฤติปฏิบัติ การหวังผลตอบแทน

๒. เป็นการสั่งสมสืบทอด ประเพณีต้องเกิดมาจากการสั่งสมเอาไว้ในระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร จนคนส่วนใหญ่มองเห็นเป็นเรื่องคิงาม ยึดเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต

๓. เป็นเรื่องของแต่ละท้องถิ่น มนุษย์และสิ่งแวดล้อมเป็นตัวทำให้เกิดประเพณี จึงเป็นเรื่องของแต่ละท้องถิ่น ประเพณีทั้งส่วนที่เหมือนกันและแตกต่างกัน พร้อมกับ ไม่สามารถเปรียบเทียบความดีความเลวของประเพณีในท้องถิ่นต่างๆ ได้

๔. เป็นเรื่องราวของแต่ละกลุ่มชน กลุ่มชนที่สืบทอดเชื้อสายจากบรรพบุรุษเดียวกัน ศาสนาเดียวกัน ย่อมมีประเพณีอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน”^{๕๕}

กาญจนา สนวนประดิษฐ์ ได้ศึกษาผีตาโขนที่อำเภอคำชะอี จังหวัดเลย โดยมุ่งศึกษาคุณค่าของการเล่นผีตาโขนที่มีต่อสังคม ผลการศึกษาพบว่า “การเล่นผีตาโขนของอำเภอคำชะอี มีเฉพาะในประเพณีบุญหลวงเท่านั้น จุดมุ่งหมายของการเล่นผีตาโขนเล่นเพื่อถวาย “เจ้านาย” ซึ่งเชื่อว่าเป็นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษชาวคำชะอี นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อขอฝนเพื่อความสนุกสนาน และเพื่อประกอบขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง ประเพณีการเล่นผีตาโขนยังสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของชาวอำเภอคำชะอี มีคติความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และภูตผีปีศาจ ตลอดจนอำนาจศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ”^{๕๖}

พระมหาธนุฤทธิ์ ดวงดี ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ของชุมชนสองฝั่งโขง ในประเพณีฮีตสิบสอง : กรณีชุมชนวัดมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย กับชาวบ้านท่าม่วง เมืองหาดทรายฟอง อำเภอเวียงจันทน์ ผลการศึกษาพบว่า “ประเพณีฮีตสิบสองที่เหมือนกันและมีบทบาทรับใช้สังคมปรากฏอยู่ในปัจจุบัน คือ เดือนสี่บุญสะเทวด เดือนห้าบุญสงกรานต์ เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษาและเดือนสิบสองบุญกฐิน ประเพณีฮีตที่

^{๕๕}วิจิตรา ขอนยาง, “การศึกษาประเพณีไทยจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๑, ๑๖๒ หน้า.

^{๕๖}กาญจนา สนวนประดิษฐ์, “ผีตาโขน : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอคำชะอี จังหวัดเลย”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๑, ๑๓๘ หน้า.

เหมือนกันแยกตามองค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบของพิธีกรรมเกี่ยวกับสถานที่ พิธีกรรมเกี่ยวกับสังคัม กลุ่มของบุคคลที่มีบทบาทสร้างความสัมพันธ์พร้อมทั้งเปิด โอกาสประกอบพิธีกรรมอย่างอิสระ และเครื่องบวงสรวงที่เหมือนกัน

ประเพณีฮีดลิบสองที่ปฏิบัติร่วมกัน มีบทบาทรับใช้สังคัมอยู่ในปัจจุบัน ประเพณีที่เกี่ยวข้องแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ชุมชนวัดมีชัย ได้แก่ เดือนสี่บุญพะเหวด เดือนสิบสองบุญกฐิน และชาวบ้านท่าม่วง ได้แก่ เดือนสี่บุญพะเหวด เดือนเจ็ดบุญชำระ เดือนแปดบุญเข้าพรรษา เดือนสิบบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษาและเดือนสิบสองบุญกฐิน^{๕๐}

พวงพิณุล มัชฌิมา ได้ทำการศึกษาเรื่อง บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสากบ้านกุดรัง ตำบลกุดรัง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า “องค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ บุคคล วัตถุประสงค์ของ สถานที่ และเวลาที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

องค์ประกอบพิธีกรรมทางพุทธ มีบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้นำพิธีกรรม ได้แก่ พระสงฆ์ กรรมการวัด เฒ่าจ้ำ ผู้นำท้องถิ่น และผู้ร่วมพิธีกรรม ได้แก่ ชาวบ้านกุดรัง ทุกเพศทุกวัย วัตถุประสงค์ที่ใช้ คือ เครื่องสักการะ สำหรับอาหารคาวและหวานสลากกัต สถานที่ประกอบพิธีกรรม คือ วันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ และวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐

องค์ประกอบพิธีกรรมทางผี มีบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ เฒ่าจ้ำและผู้ร่วมพิธีกรรม ซึ่งเป็นชาวบ้านกุดรัง ทุกเพศทุกวัย สิ่งของที่ใช้มีห่อข้าวสากหรือห่อข้าวน้อย สถานที่ประกอบพิธีกรรม คือ วัดบริเวณลานวัด โบสถ์ ต้นไม้กิ่งไม้ ธาตุบรรจ้อัฐิ ทางสามแพร่ง และผืนนา ส่วนเวลาที่ประกอบพิธีกรรม คือ เวลาเช้าถึงเที่ยงของวัน ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐

ขั้นตอนของพิธีกรรมทางพุทธ หลังจากฟังเทศน์ ผู้ร่วมพิธีกรรมจะวางข้าวสาก เพื่อผีเลี้ยงบรรพบุรุษ ตามบริเวณลานวัด โบสถ์ ต้นไม้กิ่งไม้ ธาตุบรรจ้อัฐิ และทางสามแพร่ง แล้วจะเก็บข้าวสากที่เลี้ยงผีบรรพบุรุษ ไปเลี้ยงผีตาแฮก ตามหัวไร่ปลายนา ส่วนเฒ่าจ้ำจะนำข้าวสากที่ผู้ร่วมพิธีกรรมนำมามอบให้ครอบครัวละ ๑ คู่ไปเลี้ยงผีปู่ตา

ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีพิธีกรรมกับวิถีชีวิตชาวบ้านกุดรัง แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีและวิถีชีวิตส่วนบุคคล อัน ได้แก่ ผู้ร่วมพิธีกรรมครอบครัว เครือญาติ หมู่บ้าน ตลอดจนถึงเหนือธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีพิธีกรรมกับวิถีชีวิตส่วนรวม ได้แก่ สังคัม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

^{๕๐}พระมหาธนอุทธี ดวงดี, “ความสัมพันธ์ของชุมชนสองฝั่ง โขง ในประเพณีฮีดลิบสอง : กรณีชุมชนวัดมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย กับชาวบ้านท่าม่วง เมืองหาดทรายฟอง กำแพงนครเวียงจันทร์”, การศึกษาค้นคว้าอิสระ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๕๑, ๑๔๐ หน้า.

คติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรม บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมมีความเชื่อว่าการได้ร่วมพิธีกรรม เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและผีตาแฮก โดยการทำบุญอุทิศส่วนกุศล ไปให้ด้วยวิธี ทางศาสนาพุทธและวิธีการเลี้ยงผี ทำให้มีจิตใจเบิกบานได้กุศล และเชื่อว่าผลบุญจะส่งให้ญาติผีวิญญูณจะ คลบ้นกาลให้มีความสุข ประสบความสำเร็จในอาชีพและได้รับความปลอดภัยในชีวิต”^๒

รัตนา สิงห์พร ได้ทำการศึกษา ประเพณีทำบุญแจกข้าวของชาวบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า

๑. ด้านองค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรม องค์ประกอบของพิธีกรรมมี ๔ อย่าง คือ บุคคล วัตถุ สถานที่และเวลา บุคคลที่เข้าร่วมในพิธีกรรม ได้แก่ มรรคนายก พระสงฆ์ เจ้าภาพ หมอพร และชาวบ้าน วัตถุที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ เครื่องบูชา เครื่องเซ่น เครื่องไทยทาน วัตถุทาน ธาตุ และภาชนะ สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีทำบุญแจกข้าว ได้แก่ บ้านของเจ้าภาพและวัด วันและ เวลา สำหรับประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ช่วงเดือนอ้ายถึงเดือนสี่ ขึ้นหรือแรม ๖-๘ ค่ำ หรือ ๑๓-๑๕ ค่ำ ขั้นตอนของพิธีกรรมแบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน คือขั้นเตรียมการ ซึ่งได้แก่ การเตรียมบุคคล วัตถุ สถานที่ และ วันเวลา ขั้นดำเนินการแบ่งได้เป็น ๓ วัน คือ วันเตรียมงาน วันรวม และวันบรรจุอัฐิ

๒. ด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบุญแจกข้าว คติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีทำบุญแจก ข้าวนี้แบ่งเป็น ๔ ประเด็น คือ ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคล ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุ ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ และความเชื่อเกี่ยวกับเวลา บุคคลที่มีส่วนร่วมในการทำบุญเชื่อว่าการทำบุญจะช่วยให้ผู้ตายมีภูมิกัน และได้ไปเกิดในภพใหม่ วัตถุสิ่งของที่นำมาทำบุญก็จะตกเป็นสมบัติของผู้ตายนำไปใช้ในภพหน้า บ้าน และวัดเป็นสถานที่ผู้ตายมีความผูกพัน จึงนิยมใช้บ้านและวัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม วัน เวลา ที่ทำบุญ ที่ใช้วันพระเพราะเชื่อว่าเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา

ประเพณีการทำบุญแจกข้าว เป็นประเพณีที่ชาวบ้านยึดมั่นมาแต่อดีตและจะยังคงถือปฏิบัติไป อีกนาน ทั้งนี้เพราะเป็นสิ่งที่แสดงถึงความผูกพันกตัญญูที่มั่นคงของญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ต่อผู้มี พระคุณที่ล่วงลับไปแล้ว”^๓

^๒ พวงพิกุล มัชฌิมา, “บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสากบ้านกุรัง ตำบลกุรัง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๒, ๑๒๔ หน้า.

^๓ รัตนา สิงห์พร, “ประเพณีทำบุญแจกข้าวของชาวบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๒, ๑๓๓ หน้า.

ถนนอมลศิลป์ โทบุญ ได้ทำการศึกษาเรื่อง โลกทัศน์ต่อประเพณีบุญบั้งไฟของชาวตำบลหนองแสง อำเภอกว๊านป่า จังหวัดมหาสารคาม ผลของการศึกษาพบว่า

๑. โลกทัศน์ที่มีต่อมนุษย์ งานบุญบั้งไฟตำบลหนองแสงสะท้อนให้เห็น โลกทัศน์ที่มีต่อมนุษย์ คือ มีผู้เข้าร่วมงานเป็นจำนวนมากเหมือนทุกปีที่ผ่านมา มีผู้เข้าร่วมงานทุกเพศทุกวัย สมาชิกของบางครอบครัวเข้าร่วมงานทุกคน ผู้เข้าร่วมงานส่วนใหญ่ไม่สามารถทำบั้งไฟได้ ผู้ทำบั้งไฟได้เป็นช่างบั้งไฟเท่านั้น การทำบั้งไฟยึดเป็นอาชีพไม่ได้เพราะเสี่ยงอันตรายและมีบุญบั้งไฟปีละครั้งเดียว ช่างบั้งไฟจึงสืบทอดเฉพาะบางครอบครัวเท่านั้น และหลายคนสามารถเล่าตำนานเกี่ยวกับบั้งไฟได้

๒. โลกทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติ งานบุญบั้งไฟตำบลหนองแสงสะท้อนให้เห็น โลกทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติ คือ ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่าสิ่งต่อไปนี้ เป็นความลับเฉพาะของช่างบั้งไฟที่จะให้คู่แข่งกันล่วงรู้ไม่ได้ ได้แก่ ขั้นตอนของการทำบั้งไฟ องค์ประกอบของตัวบั้งไฟ กรรมวิธีในการทำวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ สูตรการผลิตดินปืนบั้งไฟ การตอกบั้งไฟตลอดจนขั้นตอนที่เป็นรูปบั้งไฟ ส่วนการจัดขบวนแห่ ความสวยงามของขบวนแห่ การเซิ้งบั้งไฟ และการละเล่นที่หยาบโลนเหล่านี้ ล้วนเป็นขั้นตอนสำคัญที่มีผลต่อการแพ้หรือชนะในการแข่งขันได้

ด้านผลที่มีต่อชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่า ตำบลหนองแสง มีความเหมาะสมในการจัดงานบุญบั้งไฟเพราะเป็นศูนย์กลางของอำเภอ และเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอกว๊านป่า จึงมีความพร้อมทุกด้าน ผลดีต่อชุมชนมีหลายด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านการอนุรักษ์ประเพณี ด้านการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวและด้านอื่นๆ ดังนั้น ชาวบ้านจึงมีความเห็นว่าน่าจะจัดงานบุญบั้งไฟที่เดิมอีกในปีต่อๆ ไป

๓. โลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ งานบุญบั้งไฟตำบลหนองแสงสะท้อนให้เห็น โลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ การจัดงานบุญบั้งไฟไม่ใช่การทำบุญแต่เป็นการจัดงานประเพณีเพื่อความสนุกสนานและการท่องเที่ยวเท่านั้น การจัดงานบุญบั้งไฟไม่ได้จัดให้ถูกต้องตามประเพณีดั้งเดิมนัก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของคณะกรรมการผู้จัดงาน ช่างบั้งไฟประชาชนและวัตถุประสงค์ของการจัดงาน ในด้านความเชื่อการที่ไม่เคยมีบั้งไฟตกเป็นอันตรายต่อคน สัตว์และสิ่งของเลยนั้น ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเพราะอำนาจของผีบ้านผีเรือนคุ้มครอง ชาวบ้านไม่เชื่อว่าบุญบั้งไฟจะอยู่ได้นานหรือจะมีมากขึ้นหรือมีความสำคัญมากกว่าประเพณีอื่นๆ ในอดีตสืบสอง เพราะบ้านเมืองเจริญเติบโตขยายตัวมากขึ้น

ส่วนด้านความเชื่อเกี่ยวกับงานบุญบั้งไฟ ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เชื่อในสิ่งต่อไปนี้ คือ ตำนานผาแดงนางไอ่และพญาแถน ตำนานบุญบั้งไฟ ความศักดิ์สิทธิ์ของพญาแถนในการบันดาลให้ฝนตก กระบวนการเซิ้งบั้งไฟ การฮดสร่งน้ำพระสงฆ์และพระพุทธรูป การถือน้ำพิพัฒน์ต่อพระ-พุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และแผ่นดิน การผูกเสี่ยว และการต่อสู้เพื่อพิสูจน์ฝีมือชายชาติตรี แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่

เชื้อสิ่งต่อไปนี้ คือผีชอบอวยวะเพศ การบวชนาคในงานบุญบังไฟ การทำบุญที่จัดในวัดจัดงานบุญบังไฟและการเส็งกลอง^{๕๔}

ภักดี เอื้อราษฎร์ ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญพระเวสของจังหวัดร้อยเอ็ดกับบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า “องค์ประกอบของพิธีกรรมบุญพระเวสบ้านบ่อใหญ่และที่จังหวัดร้อยเอ็ด มีองค์ประกอบด้านบุคคล วัตถุ สถานที่และเวลาคล้ายกัน แต่แตกต่างกันในรายละเอียดด้านจุดประสงค์ของการจัดการ นั่นคือ การทำบุญพระเวสบ้านบ่อใหญ่ เป็นการทำบุญตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา ส่วนบุญมหาชาติจังหวัดร้อยเอ็ด มีจุดประสงค์เพิ่มขึ้นจากเดิม คือ จัดเป็นประเพณีประจำจังหวัดและมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว บุคคลที่เกี่ยวข้องที่บ้านบ่อใหญ่เป็นระดับหมู่บ้าน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัด, ภิกษุ, สามเณร, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้าน ส่วนที่จังหวัดร้อยเอ็ดผู้เกี่ยวข้องเป็นเจ้าของเป็นเจ้าคณะ พระเถระชั้นผู้ใหญ่ ผู้ว่าราชการจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการ ประชาชนและนักท่องเที่ยว ด้านวัตถุประสงค์ของที่ใช้ประกอบพิธีเหมือนกัน คือ มีเครื่องบูชาคาถาพัน เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์เป็นหลัก สถานที่ในการจัดงาน บ้านบ่อใหญ่ยังคงแนวเดิม คือ จัดที่วัด แต่จังหวัดร้อยเอ็ดใช้สวนสาธารณะประจำจังหวัด และเวลาในการจัดงานยังยึดคตินิยมเดิมทั้งสองแห่ง คือ เดือนสี่ หรือประมาณต้นเดือนมีนาคม

ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ทั้งสองแห่งแตกต่างกัน บ้านบ่อใหญ่เตรียมงาน ๗ วัน มีเจ้าอาวาสวัดเป็นประธาน ชาวบ้านผู้ร่วมงาน รับทราบจากการบอกต่อๆ กัน จังหวัดร้อยเอ็ดเตรียมงาน ๖ เดือน มีการแบ่งหน้าที่ต่างๆ โดยออกคำสั่งราชการ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน การประกอบพิธีกรรม การประกอบพิธีกรรมในวันงานนั้นตรงกันในวันแรก คือ มีพิธีอัญเชิญและแห่พระอุปคุตเทศน์มาไลยหมื่น มาไลยแสน วันที่สองแตกต่างกัน บ้านบ่อใหญ่นำเทศน์มหาชาติตลอดวัน แต่จังหวัดร้อยเอ็ดมีขบวนแห่เกี่ยวกับเรื่องมหาเวสสันดรชาดกทั้ง ๑๓ กัณฑ์ วันที่สามจึงเทศน์มหาชาติ

ด้านความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีนี้ ทั้งสองแห่งยังมีความเชื่อตรงกันตามคติเดิม คือ ถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติติดต่อกันให้จบในวันเดียวจะได้บุญมาก^{๕๕}

^{๕๔} ถนอมศิลป์ โทบุญ, “โลกทัศน์ต่อประเพณีบุญบังไฟของชาวดำบลหนองแสง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๐, ๑๔๔ หน้า.

^{๕๕} ภักดี เอื้อราษฎร์, “การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญพระเวสของจังหวัดร้อยเอ็ดกับบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๐, ๑๔๗ หน้า.

สุนทร การงาน ได้ทำการศึกษาเรื่อง ประเพณีกุ่มข้าวใหญ่และบุญข้าวจ้ที่บ้านหนองกง ตำบลเสื่อไถ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า

๑. องค์ประกอบของประเพณีกุ่มข้าวใหญ่ ประกอบด้วย บุคคล เวลา สถานที่ และวัตถุประสงค์ของ บุคคลที่ชาวบ้านหนองกงเห็นว่าสำคัญ คือ ผู้ประกอบพิธีกรรมที่ชาวบ้านเรียกว่าพราหมณ์ หรือ หมอสูตร เชื่อว่าเป็นผู้มีความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับแม่โพสพได้เวลาในการประกอบพิธีกรรม คือ วันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ตามปกติแล้วในหมู่บ้านอื่นจัดงานประเพณีกุ่มข้าวใหญ่ในเดือนนี้ สถานที่ในการประกอบพิธีเลือกตามความเหมาะสม คือ ศาลากลางบ้านและวัตถุประสงค์ของที่ใช้ในพิธีกรรมนี้ ที่สำคัญที่สุด คือ ข้าวเปลือก ซึ่งถือว่าคือ แม่โพสพเชื่อว่าใครที่ถูกลูกเหยียบย่ำข้าวจะประสบภัยพิบัติ

องค์ประกอบของบุญข้าวจ้ ประกอบด้วย บุคคล เวลา สถานที่ และวัตถุประสงค์ของของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับบุญข้าวจ้มีผู้ประกอบพิธี และผู้ร่วมพิธี ผู้ประกอบพิธี คือ พระภิกษุ เวลาในการประกอบพิธี คือ วันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ซึ่งเชื่อว่าเป็นวันที่ดีที่สุด สถานที่ประกอบพิธีมี ๒ แห่ง คือ ที่ศาลากลางบ้าน และศาลหลักบ้าน ศาลหลักบ้านนี้เป็นที่สถิตของอารักษ์ มีหน้าที่ดูแลรักษาให้ชาวบ้านอยู่ด้วยความสงบสุข ส่วนวัตถุประสงค์ของที่ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของบุญ คือ ข้าวจ้ มีความเชื่อว่าผู้ให้ทางข้าวจ้แก่พระสงฆ์จะได้กุศลมาก

๒. ขั้นตอนประเพณีกุ่มข้าวใหญ่และบุญข้าวจ้ แบ่งเป็นสองขั้นตอน คือ ขั้นตอนก่อนวันงาน และขั้นตอนในวันงาน ในประเพณีกุ่มข้าวใหญ่ ขั้นตอนก่อนวันงาน เป็นกิจกรรมทางสงฆ์ ขั้นตอนในวันงานเป็นพิธีกรรมทางพราหมณ์ ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดในประเพณีนี้ ส่วนขั้นตอนบุญข้าวจ้ทั้งขั้นตอนก่อนวันบุญ และขั้นตอนในวันบุญพิธีกรรมทางสงฆ์ทั้งหมด

๓. คติความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนของประเพณีกุ่มข้าวใหญ่ที่สำคัญที่สุด คือ การบูชาแม่โพสพด้วยการส่วขวัญซึ่งเป็นขั้นตอน ในวันงาน และขั้นตอนในบุญข้าวจ้ที่สำคัญที่สุด คือ ขั้นตอนการถวายข้าวจ้แก่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นขั้นตอนในงานเช่นกัน^{๖๖}

ศิริรักษ์ จรรย์ยานนท์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความเชื่อผีปู่ตาของชาวบ้านหนองตื้น ตำบลเขวาสินรินทร์ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า “ชาวบ้านหนองตื้นมีความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ตามาก โดยเชื่อว่าการบนบานต่อผีปู่ตาจะช่วยให้ผู้บนบานประสบความสำเร็จตามที่ต้องการ วิธีการสื่อสารกับผีปู่ตาจะกระทำโดยผ่านเจ้าหรือผู้นำในการประกอบพิธีกรรม โดยมีการนำเครื่องเซ่นไหว้ไปบนบาน เมื่อประสบผลสำเร็จตามที่บนบานไว้ จะไปแก้บนด้วยไก่หรือไข่ต้ม ข้าวเหนียวหนึ่ง ดอกไม้ รูปเทียน เหล้าอหิง

^{๖๖}สุนทร การงาน, “ประเพณีกุ่มข้าวใหญ่และบุญข้าวจ้ที่บ้านหนองกง ตำบลเสื่อไถ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๐, ๑๖๕ หน้า.

และขนมหวานหรืออื่นๆ ตามที่แต่ละคนได้บนบานไว้ นอกจากการเลี้ยงไก่บนแล้ว ยังมีการเลี้ยงผีปู่ตาประจำปี โดยปีหนึ่งจะมีการเลี้ยง ๒ ครั้ง ครั้งแรกช่วงเดือนพฤษภาคม จุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการบอกผีปู่ตาค่อนการลงมือทำนา มีการเลี้ยงคางไก่ เพื่อเป็นการทำนายนผลผลิตทางการเกษตรและสภาพดินฟ้าอากาศ ครั้งที่สอง ช่วงเดือนมกราคม จะเลี้ยงหลังเสร็จสิ้นฤดูกาลเก็บเกี่ยว จุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการบอกกล่าวให้ผีปู่ตาได้รับทราบผลผลิตในปีนั้น พิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ตาแต่ละครั้ง จะสะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี โดยแต่ละครอบครัวจะนำเครื่องเซ่นไหว้มาร่วมประกอบพิธีกรรมกันอย่างพร้อมเพรียงความเชื่อของชาวบ้านหนองต้นเกี่ยวกับผีปู่ตา มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ดังนี้ บทบาทต่อครอบครัวและชุมชน ผีปู่ตาเป็นสถาบันทางความเชื่อของครอบครัวและชุมชนเมื่อครอบครัวประสบปัญหาจะบอกกล่าวให้ผีปู่ตาทราบ และให้ผีปู่ตาช่วยแก้ปัญหา ส่วนบทบาทต่อชุมชนเป็นบทบาทต่อโครงสร้างทางศาสนา ชาวบ้านนับถือพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันก็นับถือผีปู่ตาไปด้วย เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ภายในหมู่บ้านจะมีการบอกกล่าวผีปู่ตา และเมื่อมีการทำพิธีที่ศาลปู่ตาก็จะมีพิธีกรรมทางศาสนามาร่วมด้วยทุกครั้ง บทบาทต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ เมื่อชาวบ้านหนองต้นต้องประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ มักจะบนบานผีปู่ตาให้กิจการเจริญก้าวหน้า บทบาทต่อโครงสร้างทางระบบนิเวศน์ ผีปู่ตาเป็นเสมือนองค์กรหรือมาตรการในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อม และโครงสร้างระบบนิเวศน์ของชุมชนให้คงอยู่”^{๕๖}

วิภาณณ์ เทศน์ธรรม ได้ทำการศึกษารูปแบบการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ผลการศึกษาพบว่า “มูลเหตุที่ทำให้เกิดประเพณีบุญบั้งไฟ เนื่องจากภาวะดินฟ้าอากาศไม่แน่นอนและเกิดความแห้งแล้ง ทำให้มีผลต่ออาชีพเกษตรกรรม และชาวจังหวัดยโสธรเชื่อว่าพญาแถนคือ ผู้ที่จะบันดาลให้ฝนตกได้ จึงทำบั้งไฟจุดขึ้นไปขอฝนจากพญาแถนบั้งไฟจึงเป็นสัญลักษณ์ และสื่อในการขอฝน

รูปแบบการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟในอดีต จัดกันในคุ้มเป็นงานเล็กๆ มีพระและผู้นำครอบครัวเป็นผู้ดำเนินการงบประมาณได้จากการเรียไ้ภายในคุ้ม ครอบครัวละ ๑-๒ บาท บั้งไฟทำเพียงคุ้มละบั้ง โดยใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น ใช้งบประมาณในการจัดทำไม่ถึง ๑๐๐ บาท ชาวคุ้มร่วมกันทำมีพิธีกรรมทางศาสนา คือ การเลี้ยงพระ บวชนาค และการสงฆ์พระส่วนชบวนแห่และการเซ็ง เป็นไปด้วยความสนุกสนาน บรรยากาศเป็นกันเอง ไม่มีพิธีการ

^{๕๖}ศิริรักษ์ จรรย์ยานนท์, “ความเชื่อผีปู่ตาของชาวบ้านหนองต้น ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๒, ๑๕๕ หน้า.

ปัจจุบันความเชื่อเรื่องพญาแถนลดน้อยลง รูปแบบการจัดและกิจกรรมเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นกิจกรรมของจังหวัด เทศบาล และผู้บริหารระดับจังหวัดดำเนินการชาวบ้านเป็นผู้ร่วมบั้งไฟมี ๒ ประเภท คือ ประเภทบั้งไฟสวยงาม และประเภทบั้งไฟขึ้นสูงใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่จัดทำ มีการประกวดทุกประเภท มีการจ้างมืออาชีพทำบั้งไฟ กิจกรรมต่างๆ ได้รับเงินสนับสนุนจากเทศบาลคุ้มละ ๓๐,๐๐๐ บาท มีการเรียโรหรือรับสนับสนุนเพิ่มเติมค่าใช้จ่ายในการดำเนินการทั้งหมดรวมขบวนและประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ บาท มีการเติมพันการแข่งขันบั้งไฟขึ้นสูง ขบวนการทุกขบวนหวังได้รับชื่อเสียงและเงินรางวัล กิจกรรมทุกอย่าง จึงเป็นการแสดงโชว์ เพื่อชนะเลิศกรรมการ

ส่วนแนวโน้มอนาคต จากแผนพัฒนาประเพณีบุญบั้งไฟ พบว่า จะเปลี่ยนรูปแบบใหม่ คดีความเชื่อเดิมจะลดน้อยลง สถานที่และลักษณะกิจกรรมไม่จัดให้ใหญ่โต คงจัดได้เพียงขบวนแห่และบั้งไฟสวยงาม ส่วนการจุดบั้งไฟ ต้องย้ายที่จุดใหม่หรืออาจจัดงานให้เล็กลงจุดบั้งไฟลงไปในแม่น้ำชี มีบั้งไฟจำลอง มีบั้งไฟบุปผาชาติ และดิษฐ์เพื่อความปลอดภัย มีการแสดงแสง สี เสียง ประเพณีบุญบั้งไฟของชาวยโสธร เป็นสัญลักษณ์และเป็นธุรกิจการท่องเที่ยวของจังหวัด^{๕๔}

สมพร พิมรัตน์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง ประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ผลของการศึกษาพบว่า “ประเพณีการเข้าปริวาสกรรม คือ การจัดพิธีกรรมอย่างหนึ่งทางศาสนา เพื่อฝึกปฏิบัติตามระเบียบวินัยสงฆ์อย่างเคร่งครัด โดยหวังผลการกระทำเพื่อชดใช้ความผิดพลาดทางวินัยที่อาจเกิดขึ้น โดยมีได้ตั้งใจในช่วงเวลาที่ผ่านมา พิธีการดังกล่าวกำหนดขึ้นระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม ในบริเวณวัดป่าช้าหรือบริเวณที่เป็นธรรมชาติร่มรื่นและเงียบสงบภายในวัด

พิธีกรรมของสงฆ์ได้ดำเนินการในเขตขันขมิมา มีกำหนด ๖ ขันตอน คือ ขันขออนุญาต ขันปฏิบัติกรรมและขันการขอมรับจากคณะสงฆ์ไม่ต่ำกว่า ๒๐ รูป พิธีกรรมนี้มีกำหนดเวลาไม่น้อยกว่า ๑๐ วันการทำพิธีเข้าปริวาสกรรมของทางวัด ได้มีชาวบ้านมาช่วยจัดบริเวณซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ศาลเพียงตาเพื่อถวายเป็นเครื่องสักการะ เครื่องสังเวย โองน้ำมนต์และวัตถุที่จำเป็นอื่นๆ สำหรับใช้ในชีวิตรประจำวันสิ่งเหล่านี้จะถูกล้อมรอบบริเวณด้วยด้ายสายสิญจน์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงขอบเขตแห่งความเชื่อในการประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และสามัคคีต่อกันในการเตรียมงานร่วมกับทางวัด

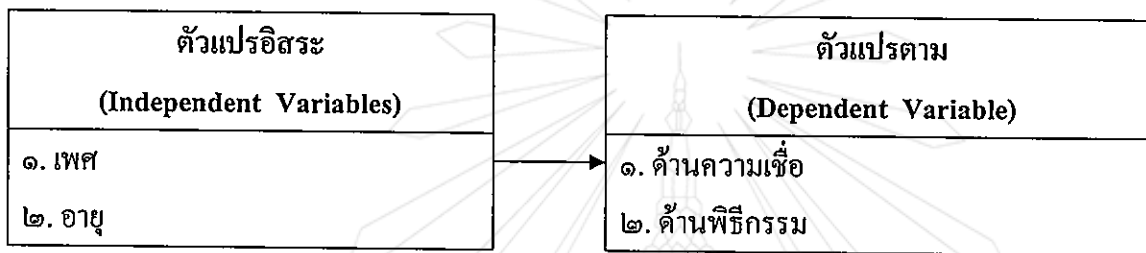
ประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในเรื่องของการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมบำเพ็ญกุศล เสริมความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต โดยการให้ทานการอุปถัมภ์พระภิกษุด้วย

^{๕๔}“วิภานต์ เทศน์ธรรม, “การศึกษารูปแบบการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๑, ๑๕๔ หน้า.

ปัจจัยที่ รักษาศีล และเจริญภาวนา นอกจากนั้นบุญเข้าปริวาสกรรมยังเป็นแหล่งการศึกษาอบรมพระ
ธรรมวินัยแก่พระภิกษุและภรรวาสกรรม”^{๕๕}

๒.๘ กรอบแนวคิด

จากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์
ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดใน
การวิจัยครั้งนี้ คือ

^{๕๕}สมพร พิมรัตน์, “ประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”, วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๐, ๑๒๕ หน้า.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาตามรูปแบบดังต่อไปนี้

- ๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๓ วิธีการสร้างเครื่องมือ
- ๓.๔ การจัดกระทำข้อมูล

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุ จำนวน ๑๐ รูป และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๒๐ คน ผู้สูงอายุ ๒๐ คน รวมทั้งสิ้นจำนวน ๕๐ รูป/คน

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือต่อไปนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. แบบสัมภาษณ์
๒. สมุดบันทึก
๓. เครื่องบันทึกเสียง

๓.๓ วิธีการสร้างเครื่องมือ

๓.๓.๑ ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) ผู้ศึกษาค้นคว้าได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และคติความเชื่อประเพณีฮีตสิบสอง

๓.๓.๒ ข้อมูลภาคสนาม (Field Study) มีวิธีการ ดังนี้

๑. การสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านจนถึงสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน
๒. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเป็นการสัมภาษณ์ไปตามสถานการณ์และโอกาสเอื้ออำนวยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องการ
๓. นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาตรวจสอบแล้วนำมาปรับปรุงตามคำแนะนำ

๔. นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองสัมภาษณ์ เพื่อหาข้อบกพร่องของแบบสัมภาษณ์
๕. นำผลการสัมภาษณ์ มาหาข้อบกพร่องแล้วปรับปรุงแก้ไขก่อนออกเก็บข้อมูลจริงต่อไป

๓.๔ การจัดกระทำกับข้อมูล

๓.๔.๑ ตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือทุกประเภท ทั้งแบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ สุ่มฉบับที่ก และเครื่องบันทึกเสียง

๓.๔.๒ จำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามความมุ่งหมายและประเด็นที่ทำการศึกษาค้นคว้า

๓.๔.๓ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ตามความมุ่งหมายและประเด็นสำคัญที่ต้องการศึกษาค้นคว้านำข้อมูลพื้นฐานที่เก็บได้มาประกอบในการวิเคราะห์

๓.๔.๔ นำเสนอผลการวิจัย โดยนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษา เพื่อให้การวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการศึกษาวิจัย ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้มาจากการสัมภาษณ์ ทั้งแบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง โดยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บรรพชิต ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้สูงอายุ รวมทั้งจากการสังเกต และการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ แล้วนำมาเสนอผลการวิจัย โดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย สามารถวิเคราะห์ผลการวิจัยได้ ดังนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชน

๑. บุญเข้ากรรม (บุญเดือนห้า) ประเพณีบุญเข้ากรรม คือ ถึงเดือนเจียง (เดือนห้า) ภิกษุสงฆ์ จะต้องเตรียมพิธีเข้าปริวาสกรรม เพราะถือเป็นธรรมเนียมประเพณีมาแต่โบราณขออย่าได้ละทิ้งประเพณีนี้ หากไม่แล้วจะทำให้เกิดภัยพิบัติได้ ด้วยคำสอนของชาวอีสานจึงนำมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจนปัจจุบัน*

๒. บุญคูณลาน(บุญเดือนยี่) คือพอถึงเดือนยี่จะต้องเตรียมหาฟืนไม้มารวมไว้ และต้องทำบุญคูณลาน หากไม่ทำจะทำให้เกิดภัยพิบัติ ความชั่วร้ายอาจเกิดขึ้นได้ ชาวอีสานจึงต้องปฏิบัติตามฮีตจนปัจจุบัน จุดมุ่งหมายของการทำบุญคูณลาน ก็เพื่อความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญงอกงามของข้าวในนาเป็นหลักซึ่งเป็นความเชื่อ แต่คนอีสานส่วนใหญ่จะเชื่อว่าทุกอย่างอยู่ที่กรรม หากกรรมดีหมายถึงองค์รวมอันเกี่ยวกับการจัดการทุกอย่างดีผลผลิตก็จะออกมาดีเอง เช่น มีน้ำดี การดูแลรักษาดีให้ปุ๋ยดี (คอก) ดี พันธุ์ข้าวดี ดินดี เรียกว่าองค์รวมของการทำนาดีผลผลิตย่อมออกมาดี การสวดวิญและบุญคูณลานจึงเป็นเพียงความเชื่อตามฮีตคลองเท่านั้น หากองค์รวมไม่ดีต่อให้สวดวิญและทำบุญมากเพียงใดก็ไม่อาจช่วยให้ข้าวอุดมสมบูรณ์ได้อย่างไรก็ตามฮีตคลองนี้ชาวอีสานก็ยังคงรักษาอย่างเคร่งครัด^๒

๓. บุญข้าวจี่ (บุญเดือนสาม) เมื่อถึงเดือนสามจะต้องพากันทำบุญจี่ข้าว คือนำข้าวเหนียวมาปั้นแล้วจี่ข้าวไปถวายพระหากทำก็จะทำให้ได้บุญกุศลมากความสุขจะเกิดตามมา หากไม่ทำก็จะเกิดภัยร้าย

*สัมภาษณ์ นายสมหมาย สุ่มมาตย์, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๘.

^๒สัมภาษณ์ นางแดง จันทะวารีย์, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๘.

แก่หมู่บ้านชุมชนได้” การจีข้าวมีมานานพร้อม ๆ กันกับการรับประทานข้าวเหนียวของชาวอีสาน เหตุที่ชาวอีสานต้องจีข้าวในช่วงเดือน ๓ เพราะช่วงนี้เป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จใหม่ ๆ ที่ชาวอีสานเรียกว่า “ข้าวใหม่ปลามัน” การจีข้าวในช่วงนี้จะทำให้มีความหอม ข้าวเหนียวดี ประกอบกับอากาศในขณะนี้ จะหนาวผู้คนมักก่อกองไฟผิงกันหนาวจึงเป็นโอกาสเหมาะที่จะผิงไฟไปด้วยและจีข้าวไปด้วย^๔

๔. บุญแหวดหรือบุญมหาชาติ (บุญเดือนสี่) ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดให้มีการจัดบุญแหวดขึ้นในช่วงเดือนสี่ของทุก ๆ ปี บุญแหวดหรือบุญมหาชาติมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้เชื่อกันว่า หากใครได้ร่วมทำบุญนี้และสามารถทนฟังการเทศน์เรื่องพระเวสสันดรจนจบทุกกัณฑ์จะได้ผลานิสงส์มาก^๕ สถานที่ การประกอบพิธีเทศน์แหวดที่ธรรมาสันบนศาลาการเปรียญเป็นการสร้างคุณค่าสำหรับผู้มีอายุและบ่งบอกถึงร่มเงาแห่งพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้เฒ่าผู้สูงอายุไม่ว่าเหว่ สถานที่อัญเชิญพระอุปคุตคือที่ริมทำนน้ำ เป็นเครื่องหมายแห่งความเย็นค้ำร้อนและแม่น้ำที่ทรงคุณค่าเป็นสายเลือดของชุมชนที่หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ ทางด้านอุปโภคบริโภคเกษตรกรรมได้ตลอดปี ชาวบ้านจะมีการสมาคม ด้วยการทำบุญเป็นเจ้าภาพถวายกัณฑ์เทศน์ ถวายเครื่องไทยธรรม รับประทานอาหาร ร่วมแห่แหวดสันครเข้าเมืองฟังพระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ร่วมฟังเทศน์บุญแหวดทำนองแหลีสาน การบวงสรวง แตะຂັນตอนของพิธีกรรม เช่น พิธีอัญเชิญพระอุปคุต พิธีบูชาเครื่องพันกัณฑ์เทศน์ พิธีอัญเชิญแหวดสันคร พิธีแห่ข้าวพันก้อน^๖

เครื่องบวงสรวง ในพิธีอัญเชิญพระอุปคุตประกอบด้วย อัฐบริวาร ๘ ขันธ ๕ ขันธ ๘ ฆ้อง ๑ ใบ เป็นผลสะท้อนให้ทราบว่า ผู้น้อยยอมแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ ผู้ที่มีกำลังกว่ายอมคุ้มครองผู้ที่อ่อนแอได้เป็นอย่างดี

เครื่องบวงสรวงในพิธีบูชาเครื่องพันกัณฑ์เทศน์ ประกอบด้วย รูป ๑ พันดอก เทียน ๑ พันเล่ม ดอกไม้ ๑ พันดอก เมียง หมากร พลุ บุหรี่ ข้าวตอก ดอกไม้อย่างละ ๑ พัน ต้นกล้วย ๔ ต้น อ้อย ๔ ต้น หม่อมะพร้าว ๔ หม่อ สำหรับบอกแทน ดอกบัว ปลูก ปลา หอย เต่า ใส่งลงในโอ่งน้ำ ๔ ใบ เป็นผลสะท้อนให้ทราบว่าเครื่องบวงสรวงครบสมบูรณ์ยอมไม่เกิดภัยภยันตรายบ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุข แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลาในนามีข้าวพืชพันธุ์ธัญญาหาร

^๔ สัมภาษณ์ นายที บริบูรณ์, ผู้สูงอายุ, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๔๘.

^๕ สัมภาษณ์ นางถม สุระชัย, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๔๘.

^๖ สัมภาษณ์ นางอ่อน ตรีทศ, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๘.

^๗ สัมภาษณ์ นายบรรจง โฆษิตจิรนนท์, นายกเทศมนตรีเมืองร้อยเอ็ด, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๘.

เครื่องบวงสรวงในพิธีอัญเชิญแหวดสันดรเข้าเมืองประกอบด้วย ชั้นที่ ๕ ชั้นที่ ๘ พระพุทธรูป ผ้าแหวดและเครื่องดนตรี มโหรีเสพงัน เป็นผลสะท้อนให้ทราบว่า เป็นกิจประเพณีส่วนรวม ความหลากหลายในสังคมอันเป็นผลเนื่องมาจากความเชื่อของสังคมที่ได้รับสืบทอดกันมา^๑

๕. บุญสงกรานต์ (บุญเดือนห้า) ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดกำหนดเอาวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน เป็นประจำทุกปี

เดือนห้าบุญสงกรานต์ เกี่ยวกับสถานที่ การประกอบพิธีสงฆ์พระพุทธรูปที่หอพระค้ำหน้าของอุโบสถ เหตุผลทำให้พุทธศาสนิกชนได้สงน้ำที่หอพระและได้กราบไหว้พระประธานที่อุโบสถด้วย เป็นผลสะท้อนให้ทราบว่าศูนย์รวมหรือหัวใจของวัดคือ อุโบสถ ศูนย์รวมของมนุษย์คือจิตใจ^๒

ในเดือนห้าบุญสงกรานต์ มีการประกอบพิธีโดยผู้นำฝ่ายสงฆ์เจ้าอาวาสจะเป็นผู้นำประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์และสงน้ำพระพุทธรูป เหตุผลเป็นการทำชะล้างสิ่งไม่คงามทั้งภายนอกและภายในให้หมดจดสะอาดบริสุทธิ์ ยังความชุ่มชื้นเย็นใจดับร้อนคลายเครียดช่วงฤดูร้อนได้เป็นอย่างดี เป็นผลสะท้อนให้เห็นว่าผู้นำฝ่ายสงฆ์มีอิทธิพลต่อชุมชนมาก ทำให้องคาพยพทางประเพณีวัฒนธรรมอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ พุทธศาสนิกชนนำดอกไม้ธูปเทียน น้ำหอมสงน้ำพระพุทธรูปและพระภิกษุสงฆ์ เหตุผลเป็นการแสดงความเคารพด้วยอามิสบูชา และปฏิบัติบูชา ต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผลสะท้อนทำให้ทราบว่าความเข้มแข็งของชุมชนอยู่ที่ความหลากหลายของภูมิปัญญาแต่ละท้องถิ่น

เครื่องบวงสรวงในพิธีสงน้ำพระพุทธรูปของชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ได้แก่ ชั้นที่ ๕ ชั้นที่ ๘ น้ำอบน้ำหอม หม้อน้ำมนต์ เหตุผลเพราะชั้นที่ ๕ เป็นชั้นขอสีล ชั้นที่ ๘ เป็นชั้นการวะพระรัตนตรัย ดอกไม้บูชาพระสงฆ์ ธูปบูชาคุณพระพุทธเจ้า เทียนบูชาพระธรรม น้ำอบน้ำหอมหม้อน้ำมนต์เป็นวัตถุมงคลที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นการแสดงออกถึงกรอบของสังคมตามแนวทางของพระพุทธเจ้าให้เกิดเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตสามารถอยู่เย็นเป็นสุขให้ผ่านฤดูร้อนไปได้อย่างราบรื่นเป็นผลสะท้อนทำให้ทราบว่า เครื่องบวงสรวงเป็นบรรณาการที่ชุมชนนำมาแสดงความเคารพในพิธีกรรม เปรียบเสมือนการแสดงความรักภักดีสวามีภักดีต่ออำนาจผู้ปกครอง

เวลาในพิธีสงน้ำวันสงกรานต์ของชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ได้กำหนดเอาวันที่ ๑๓ เมษายน เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นวันสงกรานต์ และประกอบพิธีกรรม เหตุผลวันที่ ๑๓ เมษายนเป็นวันต้น คือ วันมหาสงกรานต์ เพราะสงกรานต์ แปลว่า ผ่าน หรือเคลื่อนย้ายเข้าไป วันและเวลาที่พระอาทิตย์

^๑สัมภาษณ์ นายบรรจง โขนิศจิรนนท์, นายกเทศมนตรีเมืองร้อยเอ็ด, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^๒สัมภาษณ์ นางประมวล รักณ์ศักดิ์, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๔๕.

ขึ้นสู่ราศีเมษคือในเดือนเมษายนส่วนมากถือเป็นวันและเวลาที่ตั้งต้นเป็นปีใหม่ เป็นผลสะท้อนให้ทราบว่า เป็นวันปลดปล่อยมีอิสระเป็นไทแก่ตัวเอง เป็น โอกาสดีที่ทุกคนสมควรเปิดประตูใจสร้างสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน โดยอาศัยทางกายภาพและชีวภาพ^๕

๖. เดือนหกบุญบั้งไฟ ถือเป็นจารีตประเพณีสำคัญของชาวอีสานนิยมทำบุญบั้งไฟก่อนลงมือไถหว่าน เพื่อบูชาพญาแถนให้บันดาลฝนตกต้องตามฤดูกาล ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดไม่มีการจัดทำบุญบั้งไฟ สาเหตุมาจากกลัวได้รับอันตราย บั้งไฟตกถูกหลังคาบ้านเรือนราษฎรประชาชนสามารถไปร่วมบุญบั้งไฟ กับชุมชนอื่นตามศรัทธา^๖

๗. เดือนเจ็ดบุญซำชะ จัดทำเพื่อชำระจิตใจ พร้อมทั้งมีการทำความสะอาดที่อยู่อาศัย ชาวชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ไม่นิยมทำบุญซำชะมานานแล้ว ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดไม่มีการจัดทำบุญนี้ขึ้น^๗

๘. บุญเข้าพรรษา ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดกำหนดเอาตามปฏิทิน คือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เป็นวันเข้าพรรษา ชาวชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดประกอบพิธีที่ศาลาการเปรียญ และอุโบสถ เหตุผลศาลาการเปรียญและอุโบสถเป็นศูนย์รวมความสามัคคีของกลุ่มคนที่บรรพบุรุษสร้างขึ้นด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ เป็นสถานที่ใช้ประโยชน์มากที่สุดสำหรับประกอบพิธีกรรม^๘

การประกอบพิธีกรรม คือ แสดงอาบัติทำวัตรสวดมนต์การะขอมมาพระรัตนตรัย และพระลูกวัดขอขมาเจ้าอาวาส พร้อมกับกล่าวคำอธิษฐานพรพรมาจนครบทุกรูป สวดท้ายเจ้าอาวาสกล่าวให้โอวาท เหตุผลพระภิกษุจะนับถือที่พรรษารูปไหนมีพรรษามากเรียกว่าผู้อาวุโส การปกครองภายในวัดต้องยกอำนาจสูงสุดให้กับเจ้าอาวาส เพราะวัดเป็นนิติบุคคลการปกครองจึงเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ระบอบการปกครองซึ่งผู้นำสงฆ์แต่ละวัดมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหารวัด^๙

ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีการประกอบพิธีกรรม คือ ไหว้พระรับศีลทำบุญตักบาตรถวายจตุปัจจัย ผ้าอาบน้ำฝน เทียนพรรษา และเครื่องอัฐบริขารแด่พระภิกษุสงฆ์ เหตุผลการประกอบพิธีทางพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนที่มาด้วยความศรัทธา และบริสุทธิต่อผู้มีได้ถูกบังคับหรือเกณฑ์มา ความสมหวังสูงสุดคือบุญกุศล

^๕ สัมภาษณ์ นายสังคม ค้อราษฎร์, ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๘.

^๖ สัมภาษณ์ นายหัน คนขาว, ผู้สูงอายุ, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๘.

^๗ สัมภาษณ์ นายเสงี่ยม จิตต์ดำรง, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๘.

^๘ สัมภาษณ์ นายทองปาน แสนแก้ว, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๘.

^๙ สัมภาษณ์ นางพุด ตอถัมภ์, ผู้สูงอายุ, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๘.

เครื่องบวงสรวงในพิธีทำบุญเข้าพรรษา ได้แก่ ชั้นที่ ๕ ชั้นที่ ๘ ดอกไม้ รูปเทียน อาหาร คาวหวาน เหตุผล ชั้นที่ ๕ เป็นชั้นขอสมათานศีล ชั้นที่ ๘ เป็นชั้นการขอขมาพระรัตนตรัย ดอกไม้ เป็นการบูชาพระภิกษุสงฆ์ รูปเป็นการบูชาคุณของพระพุทธเจ้า เทียนเป็นการบูชาพระธรรมและพระวินัย อาหารคาวหวานถวายแก่เทพารักษ์ ภายในวัด

ได้กำหนดเอาวันเพ็ญเดือนแปด (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ วันอาสาฬหบูชา) เป็นวันเวลาทำบุญของฆราวาส เริ่มพิธีตอนเช้าประมาณ ๐๗.๐๐ น. เหตุผลเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนพึงกระทำสร้างคุณงามความดี ตั้งแต่เริ่มรุ่งอรุณของวันใหม่ สำหรับพิธีกรรมของภิกษุสงฆ์กำหนดแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เวลา ๑๕.๐๐ น. เหตุผลเป็นกิจของสงฆ์ที่จะต้องปฏิบัติ รูปไหนไม่เข้าร่วมกิจกรรมจะถูกขับไปหิขับไล่ออกจากวัด เป็นผลสะท้อนให้ทราบว่าเป็นกฏเหล็กที่ควรถืออย่างเคร่งครัด ในหมู่ภิกษุสงฆ์ ฝ่ายหินยานเถรวาทวินัยเลื่อนวันโคพุทธศาสนาขอมคลอนแคลน^{๑๔}

๕. บุญข้าวประดับดิน ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด กำหนดเอาตามปฏิทินคือ วันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ เป็นวันทำบุญข้าวประดับดิน เป็นความเชื่อเกี่ยวกับผี และวิญญาณของบรรพบุรุษ การทำบุญนี้มีประโยชน์ในด้านการคิดถึงบุญคุณของบรรพบุรุษ มีความกตัญญูรู้คุณ และการเป็นห่วงใยในเรื่องกินข้าวปลาอาหาร เป็นการอนุรักษ์ เพราะเชื่อกันว่าการนำข้าวประดับดินฝังลงดินและวางบนดินจะช่วยให้ดินอุดมสมบูรณ์^{๑๕}

ในการประกอบพิธีกรรม จะใช้ศาลาการเปรียญเป็นสถานที่ภิกษุสงฆ์ใช้แสดงธรรม ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี เป็นผลสะท้อนทำให้ทราบว่าศาลาการเปรียญเป็นเอนกประสงค์รับใช้สังคมได้มากที่สุด^{๑๖} มีการประกอบพิธีกรรม คือ ตีกลองตีกรับ ทำวัตรสวดมนต์เช้า-เย็น ให้ศีล ๕ ศีล ๘ สวดถวายพรพระ อนุโมทนาภาต เทศนา บรรยายธรรม ฟังพระปาติโมกข์ เหตุผลตีกลองตีกรับเฉพาะช่วงเข้าพรรษาวันพระ พร้อมกับปฏิบัติตามกิจของสงฆ์ ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ให้ศีลให้พรสวดถวายพรพระ เพื่อให้ญาติโยมทำบุญ ตักบาตรเทศนา และบรรยายธรรมเป็นการเผยแพร่พุทธศาสนา ปาติโมกข์เป็นพุทธานุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกวัน อุโบสถเป็นผลสะท้อนทำให้ทราบว่าพระภิกษุสงฆ์ช่วงเข้าพรรษาต้องประกอบกิจของสงฆ์ ให้ครบสมบูรณ์และรักษาวินัยไม่ให้ค้างพร้อย ชาวชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดมีการประกอบพิธีกรรมคือ การนำข้าวไปวางไว้ตามบริเวณวัดพื้นดินห้อยต้นไม้ ธาดูเจดีย์ พิธีกรนำไหว้พระขอสมათานศีล ๕ ศีล ๘ ทำบุญ ตักบาตร ถวายสังฆทานถวายจตุปัจจัย เหตุผลตามคติความเชื่อว่ายามบาล ยมชุต ได้รับคำสั่งจากพญายม

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายพูลชัย แสนคำ, ผู้สูงอายุ, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางปิ่น สุรนกุล, ผู้สูงอายุ, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายอำนาจ อายุวัฒน์, สมาชิกสภาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๕.

ให้ส่งคนตายจากเมืองนครมารับส่วนบุญจากญาติของใครของมัน^{๑๗} เครื่องบวงสรวงในพิธีทำบุญข้าวประดับดินของชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด มีอาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ ใส่กระตุง ใบตอง ดอกไม้ รูป เทียน ชั้นธูป ๕ เหตุผล เพื่อส่งบุญส่งทานให้แก่เปรต มีวิญญูณบรรพบุรุษลูกหลานนำเครื่องเช่นสังเวทวงไว้ตามทางเดิน ได้กำหนดเอาวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๕ เวลา สามนาฬิกา (๐๓.๐๐ น.) ญาติโยมนำอาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ ใส่กระตุงใบตอง วางไว้ตามพื้นดินโคนต้นไม้ รอบอุโบสถหรือเจดีย์ เหตุผลลูกหลานมีความตั้งใจจริงบางท่านไม่หลับ ไม่นอนพอเลยเที่ยงคืนวันใหม่ นำเครื่องเช่นสังเวทมาอุทิศให้บรรพชนกลัวท่านหิวและมารอนาน^{๑๘}

๑๐. บุญข้าวสาก จะมีความคล้ายกับบุญข้าวประดับดิน ชาวชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด กำหนดเอาวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันทำบุญข้าวสาก สถานที่ใช้ในการทำบุญคือ ศาลาการเปรียญ เหตุผลเป็นสถานที่ทำให้มนุษย์ขึ้นสวรรค์ และพ้นจากนรก การประกอบพิธีคือ ตีกลองคึก ทำวัตรสวดมนต์เข้าเฝ้า ให้ศีล ๕ ศีล ๘ สวดถวายพรพระ อนุโมทนาภาวนาเทศนา มีการนำอาหาร ซึ่งเตรียมใส่ภาชนะหรือชะลอม พิธีกรนำไหว้พระสมათานศีล ๕ ศีล ๘ ทำบุญตักบาตร กล่าวคำถวายสังฆทาน และสลากภัตถวายจุดปัจจัย เหตุผลประชาชนจะตื่นตัวมากพิเศษเนื่องจากการทำบุญห่อข้าวใหญ่^{๑๙}

เครื่องบวงสรวงในพิธีทำบุญข้าวสาก ได้แก่อาหารคาวหวาน เครื่องครัว เครื่องเทศ หมากพลู บุหรี่ จุดปัจจัย เขียนชื่อ-สกุล ของผู้ตายบนแผ่นกระดาษบรรจุลงในภาชนะ ดอกไม้ รูป เทียน และชั้นธูป ๕ เหตุผลเครื่องบวงสรวงมีมากทำให้บ้านเมืองเศรษฐกิจมั่นคง^{๒๐}

๑๑. บุญออกพรรษา กำหนดเอาตามปฏิทินคือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันวันทำบุญออกพรรษา สถานที่ประกอบพิธีกรรมทำบุญ ณ ศาลาการเปรียญ และอุโบสถ เหตุผลเป็นสถานที่รวมญาติ ปัญญาของชาวบ้านและคงไว้ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์^{๒๑}

การประกอบพิธี คือ แสดงอาบัติทำวัตรสวดมนต์เทศนาบรรยายธรรมจุดได้ประทีปบนบกหน้าอุโบสถ มีการนำเอาอาหารคาวหวาน ไหว้พระสมათานศีล ๕ ศีล ๘ ทำบุญตักบาตร กล่าวคำถวายสังฆทาน และผ้าจ้มนำพรรษาถวายจุดปัจจัย เหตุผลหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่จะต้อง ปฏิบัติตามขั้นตอนพิธีกรรม^{๒๒} การบวงสรวงในพิธีทำบุญออกพรรษาชาวบ้าน จะนำอาหารคาวหวาน หมากพลู ดอกไม้

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายทองจันทร์ ไสยรส, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายปิ่น คำสาริรักษ์, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายอ่อน ศรีหิน, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายควง ไชยจันลา, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางอินทร์ โมฆรัตน์, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายเคน ดิธนะรัตน์, ผู้สูงอายุ, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๕.

รูป เทียน และขันธุ์ ๕ ขันธุ์ ๘ เหตุผลเครื่องบวงสรวงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะต้องนำมาบูชาพระรัตนตรัยและเทพารักษ์^{๒๓}

เวลาในพิธีออกพรรษา กำหนดเอาวันเพ็ญเดือนสิบเอ็ด (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑) เป็นวันออกพรรษาและกำหนดเอาวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ เริ่มพิธีกรรมของภิกษุสงฆ์ ตั้งแต่เวลา ๐๔.๐๐ น. และเวลาทำบุญของฆราวาส เวลา ๐๗.๐๐ น. เหตุผลความเชื่อมีความสัมพันธ์กับเวลาและสอดคล้องกับวิถีชีวิตจากเกิดจนตาย^{๒๔}

๑๒. บุญกฐิน การทำบุญกฐินนั้นจะใช้ผ้าเพียงไม่กี่ผืน ส่วนใหญ่จะเป็นผ้า ๑ ผืน ที่เรียกว่า ผ้าไตรและบริวารเพียงเล็กน้อยก็สามารถทอดถวายได้ แต่ปัจจุบันบุญนี้ได้เปลี่ยนไปอย่างมากมายจนทำให้อุณขจรุ่นหลังเข้าใจไขว้เขว คิดว่าทำบุญกฐินต้องทำอะไรมากมาย^{๒๕} ตามปกติจะกำหนดเอาตามหลักของพระพุทธบัญญัติการทำบุญกฐินนับตั้งแต่เดือนสิบสองขึ้นใหม่ไปจนถึงวันเพ็ญ (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) เป็นช่วงเวลาการทำบุญกฐิน สถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทำบุญ ณ ศาลาการเปรียญ และอุโบสถ เหตุผลศาลาการเปรียญเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมของฆราวาส ส่วนอุโบสถเป็นสถานที่ประกอบสังฆกรรมเฉพาะพระภิกษุสงฆ์^{๒๖} ชาวชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดจะนำอาหารคาวหวานลงวัดไหว้พระสมათานศีล ๕ ทำบุญตักบาตร กล่าวคำถวายสังฆทานประกอบพิธี กล่าวคำทอดถวายกฐินสามัคคี เหตุผลกระบวนการขั้นตอนได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น การบวงสรวงในพิธีทำบุญกฐิน จะนำอาหารหวานคาว ดอกไม้ รูป เทียน ขันธุ์ ๕ พานบายศรี คู่ขวัญองค์กฐินเครื่องบริวารกฐิน เหตุผลวัตถุประสงค์ประกอบเครื่องบวงสรวงเป็นฐานในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนา^{๒๗} ส่วนเวลาในการประกอบพิธีบุญกฐินกำหนดช่วง แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ตามหลักพระพุทธานุญาตพื้นกำหนดนี้ไปจัดเป็นผ้าป่า^{๒๘}

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายทองใบ วิชาสวัสดิ์, ผู้สูงอายุ, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นางประมุต ฦ ร้อยเอ็ด, ผู้สูงอายุ, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^{๒๕} สัมภาษณ์ บุญคม ศรีสมมาตย์, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายทองใบ วิชาสวัสดิ์, ผู้สูงอายุ, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายเขต จำปาจันทร์, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๕.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางหนูพิศ วังมนตรี, ผู้สูงอายุ, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๕.

บทที่ ๕

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอ

ผลการศึกษาศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสอง กับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาทั้งจากเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม การศึกษาเอกสารเป็นการศึกษาแนวความคิดและข้อมูลที่สำคัญในเรื่องที่ศึกษาและศึกษาข้อมูลภาคสนามโดยทำการสัมภาษณ์ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระภิกษุ จำนวน ๑๐ รูป และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๒๐ คน ผู้สูงอายุ ๒๐ คน รวมทั้งสิ้นจำนวน ๕๐ รูป/คน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามประเด็นที่ศึกษาและนำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ จากการศึกษาสามารถสรุปผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสอง กับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม บุญเข้ากรรมคือพิธีทำบุญ โดยให้พระภิกษุผู้ต้องอาบัติ สังฆาทิเสส เป็นอาบัติหนักรองลงจากอาบัติปาราชิก พระภิกษุต้องเข้าแล้วต้องอยู่กรรมจึงจะพ้นอาบัติได้ ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

เดือนยี่บุญอุณฺณลาน เป็นการทำบุญข้าวที่นวดเสร็จ และกองไว้สาเหตุเนื่องมาจากบุคคลใดทำนาได้ข้าวมาก ๆ นับว่าเป็นโชคมหาศาล ก่อนขนไปใส่ยุ้งฉางจะต้องทำบุญกุศลก่อนเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนและครอบครัว

เดือนสามบุญข้าวจี กำหนดประกอบพิธีกรรมในกลางเดือน ๓ เป็นการ เปิดโอกาสแก่ผู้คน ในการทำบุญให้ทาน หลังจากนวดข้าวเสร็จแล้วจะนำข้าวเหนียวมาทำข้าวจีถวายพระ นี่คือผลสัมฤทธิ์ทางการเกษตร

เดือนสี่บุญแหวด หรือบุญมหาชาติ เป็นการส่งเสริมทางพระพุทธศาสนาเป็นไปตามประเพณีไทยอีสานทั่วไป และถือเป็นงานสำคัญประจำของจังหวัดร้อยเอ็ด วันงานมีพิธีแห่อัญเชิญพระอุปคุต แห่งพระเวสสันดร เจริญพระพุทธมนต์ เทศน์บันดั้น โภธัสถ์ย เทศน์มัลลย์หมื่นมัลลย์แสน แห่ข้าวพันก้อน เทศน์สังกาส เทศน์มหาชาติ แห่กัณฑ์จอบ และกัณฑ์หลอน หลังจากนั้นเป็นวันเก็บงาน ทุกคนช่วยกันเก็บวัสดุ

สิ่งของให้เป็นระเบียบเรียบร้อย มีการเปลี่ยนแปลงเช่น นิยมนิมนต์พระนักเทศน์มาเทศน์ทกษัตริย์ แห่
ทำนองอีสาน

เดือนห้าบุญสงกรานต์ ทำบุญสงกรานต์ตามประเพณีไทยอีสาน พบว่า ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด
ทำบุญสงกรานต์ในวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน เป็นประจำทุกปี ส่วนวันที่ ๒๒ เมษายน จัดงานบุญซำฮะและ
ก่อเจดีย์ทรายมีการสงฆ์ พระพุทธรูป พระสงฆ์ รดน้ำคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ มีการเปลี่ยนแปลงในการทำบุญได้
มีการนิมนต์พระ ๔ รูป สวดซำฮะทางสามแพร่งบุญซำฮะได้เริ่มจัดทำในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ก่อเจดีย์ทรายเจริญ
พระพุทธรูปทำบุญสะเคาะเคราะห์ สวดต่ออายุ ส่งเสริมมงคลชีวิต และทำบุญเบิกบ้าน ฟังพระธรรม
เทศนา

เดือนหกบุญบั้งไฟ ถือเป็นจารีตประเพณีสำคัญของชาวอีสานนิยมทำบุญบั้งไฟก่อนลงมือไถ
หว่าน เพื่อบูชาพญานาคให้บันดาลฝนตกต้องตามฤดูกาล ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดไม่มีการจัดทำบุญบั้ง
ไฟ สาเหตุมาจากกลัวได้รับอันตราย บั้งไฟตกถูกหลังคาบ้านเรือนราษฎรประชาชนสามารถไปร่วมบุญบั้ง
ไฟกับชุมชนอื่นตามศรัทธา

เดือนเจ็ดบุญซำฮะ จัดทำเพื่อชำระจิตใจ พร้อมทั้งมีการทำความสะอาดที่อยู่อาศัย ชาวชุมชน
เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดไม่นิยมทำบุญซำฮะมานานแล้ว

เดือนแปดบุญเข้าพรรษา พบว่า ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดได้ทำบุญให้ทานถวายจตุปัจจัยเครื่อง
ไทยทาน ผ้าไตรจีวร ผ้าจันทาพรรษา เครื่องสังฆทาน ฟังเทศน์ ในวันเข้าพรรษา และพระภิกษุสามเณร
บรรพชาธรรมเป็นคณะ ในช่วงตอนเย็นประจำวันพระหลังสวดมนต์ทำวัตรเสร็จ ระหว่างเข้าพรรษา อุบาสก
อุบาสิกาจำศีลอุโบสถบำเพ็ญภาวนา คณะสงฆ์และชุมชน ชาวบ้านร่วมกันจัดทำหล่อเทียนพรรษาเพื่อร่วม
ขบวนแห่เข้าประกวดต้นเทียนประจำทุกปี

เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน พบว่า ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดทำบุญตามคติความเชื่อ เพื่ออุทิศ
ผลบุญแก่เปรตวิญญานบรรพบุรุษ และผีไม่มีญาติ โดยนำกระทงใบตอบใบบัวห่อใบกล้วยบรรจุอาหาร
หวานคาว หมากพลูพุทรี นำไปวางไว้บริเวณพื้นดินใต้ต้นไม้ หรือบริเวณ โบสถ์ ลานวัด มีการประกอบพิธี
ถวายทานแด่พระสงฆ์ สมาทานศีลฟังเทศน์ กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้วายชนม์ที่ล่วงลับไปแล้ว การ
เปลี่ยนแปลงชาวบ้านบางคน นำกระทงใบตองไปวางไว้ตามเสาไฟฟ้า หน้าบ้านและบางคนเปลี่ยนจาก
ใบตองมาเป็น โฟมบางปีจัดการฟังเทศน์กลางพรรษา

เดือนสิบบุญข้าวสาก พบว่า ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ทำบุญถวายทานแด่พระสงฆ์ นำอาหาร
หวานคาว ผลไม้ หมากพลู พุทรี เครื่องเทศ เครื่องครัวตามคติความเชื่อถวายพระสงฆ์ เพื่ออุทิศผลบุญกุศล
แก่ผีบรรพบุรุษ การเปลี่ยนแปลงชาวบ้านนิยมนำเครื่องเทศ เครื่องครัว จตุปัจจัย เวชภัณฑ์ บรรจุในกะละมัง
ใหญ่แทนชะลอม บางคนมีकुถสังฆทาน

เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา พบว่า ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ทำบุญถวายทานสมათานศีล ฟังเทศน์ ถวายผ้าอาบน้ำฝน ทำวัตรเจริญพรพุทธมนต์เวียนเทียนจุดประทีป โคมไฟฟังการบรรยายธรรมจากพระภิกษุสามเณร แข่งขันเรือยาว

เดือนสิบสองบุญกฐิน พบว่า ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดทำบุญกฐินตามประเพณี เป็นการทำบุญถวายผ้าแก่พระสงฆ์ซึ่งจำพรรษาแล้ว ตลอดจนเครื่องบริขารต่าง ๆ ชาวชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดถือกันว่าใครทำบุญกฐินเป็นของตัวเองนำไปทอดได้บุญกุศลแรงนัก

๕.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีสิบสอง กับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม ผลการวิจัยพบว่า การทำบุญถวายแก่พระภิกษุในบุญเข้ากรรมถือว่าได้บุญกุศล หรือผลานิสงส์แรงมากเป็นการส่งเสริมทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับผลการวิจัยของวิมล ภูศรี ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง วิถีการดำเนินชีวิตตามฮีตคองของชาวบ้านขาว ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด กล่าวว่า การเข้ากรรมจัดทำโดยพระสงฆ์ เป็นการชำระจิตใจให้หายจากมัวหมองตามคติทางศาสนา เชื่อว่าเมื่อบวชแล้วจะแทนคุณมารดา ได้จะต้องอยู่กรรม เพราะมารดาท่านเคยอยู่กรรมมาก่อน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมพร พิมรัตน์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง ประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ผลของการศึกษาพบว่า ประเพณีการเข้าปริวาสกรรม คือ การจัดพิธีกรรมอย่างหนึ่งทางศาสนา เพื่อฝึกปฏิบัติตามระเบียบวินัยสงฆ์อย่างเคร่งครัด โดยหวังผลการกระทำเพื่อชดใช้ความผิดพลาดทางวินัยที่อาจเกิดขึ้น โดยมีได้ตั้งใจในช่วงเวลาที่ผ่านมา พิธีการดังกล่าวกำหนดขึ้นระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม ในบริเวณวัดป่าช้าหรือบริเวณที่เป็นธรรมชาตัมรินทร์และเสียบสงบภายในวัด

พิธีกรรมของสงฆ์ได้ดำเนินการในเขตขันตลิวา มีกำหนด ๖ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนอนุญาต ขั้นตอนปฏิบัติและขั้นตอนการยอมรับจากคณะสงฆ์ไม่ต่ำกว่า ๒๐ รูป พิธีกรรมนี้มีกำหนดเวลาไม่น้อยกว่า ๑๐ วัน การทำพิธีเข้าปริวาสกรรมของทางวัด ได้มีชาวบ้านมาช่วยจัดบริเวณซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ศาลเพียงตาเพื่อถวายเครื่องสักการะ เครื่องสังเวท โองน้ำมนต์และวัตถุที่จำเป็นอื่นๆ สำหรับใช้ในชีวิตประจำวันสิ่งเหล่านี้จะถูกล้อมรอบบริเวณด้วยด้ายสายสิญจน์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงขอบเขตแห่งความเชื่อในการประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และสามัคคีต่อกันในการเตรียมงานร่วมกับทางวัด

ประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในเรื่องของการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมบำเพ็ญกุศล เสริมความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต โดยการให้ทานการอุปถัมภ์พระภิกษุด้วย

ปัจจัยสี่ รักษาศีล และเจริญภาวนา นอกจากนี้บุญเข้าปริวาสกรรมยังเป็นแหล่งการศึกษาอบรมพระ
ธรรมวินัยแก่พระภิกษุและฆราวาสกรรม

เดือนขึ้นบุญคุณลาน ผลการวิจัยพบว่า เป็นการทำบุญชัววหลังจากที่เก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว นับว่า
เป็นผลบรรลุความสำเร็จทางการเกษตรกรรม จัดทำบุญเพื่อเป็นสิริมงคลเพื่อความมั่งมีศรีสุข แก่ตนและ
ครอบครัว

เดือนสามบุญชัววี่ ผลการวิจัยพบว่า ทำบุญหลังจากทำนาเสร็จและนำชัววขึ้นยุ้งเรียบร้อยแล้ว
ชาวอีสานจึงทำชัววี่ถวายแด่พระสงฆ์ เชื่อว่าเมื่อถวายชัววี่แล้วจะเกิดอานิสงส์และเป็นมงคลแก่ตนเอง
และครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุนทร การงาน ได้ทำการศึกษาเรื่อง ประเพณีกุ่มชัววใหญ่
และบุญชัววี่บ้านหนองกง ตำบลเสื่อ โก๊ก อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า

๑. องค์ประกอบของประเพณีกุ่มชัววใหญ่ ประกอบด้วย บุคคล เวลา สถานที่ และวัตถุประสงค์ของ
บุคคลที่ชาวบ้านหนองกงเห็นว่าสำคัญ คือ ผู้ประกอบพิธีกรรมที่ชาวบ้านเรียกว่าพราหมณ์ หรือหมอสูตร
เชื่อว่าเป็นผู้มีความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับแม่โพสพได้เวลาในการประกอบพิธีกรรม คือ วันขึ้น
๓ ค่ำ เดือน ๓ ตามปกติแล้วในหมู่บ้านอื่นจัดงานประเพณีกุ่มชัววใหญ่ในเดือนยี่ สถานที่ในการประกอบ
พิธีเลือกตามความเหมาะสม คือ ศาลากลางบ้านและวัตถุประสงค์ของที่ใช้ในพิธีกรรมนี้ ที่สำคัญที่สุด คือ
ชัววเปลือก ซึ่งถือว่าเป็นแม่โพสพเชื่อว่าใครที่ดูถูกเหยียดชัววจะประสบภัยพิบัติ

องค์ประกอบของบุญชัววี่ ประกอบด้วย บุคคล เวลา สถานที่ และวัตถุประสงค์ของของบุคคลที่
เกี่ยวข้องกับบุญชัววี่มีผู้ประกอบพิธี และผู้ร่วมพิธี ผู้ประกอบพิธี คือ พระภิกษุ เวลาในการประกอบพิธี
คือ วันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ซึ่งเชื่อว่าเป็นวันดีที่สุดในสถานที่ประกอบพิธีมี ๒ แห่ง คือ ที่ศาลากลางบ้าน และ
ศาลหลักบ้าน ศาลหลักบ้านนี้เป็นที่สถิตของอารักษ์ มีหน้าที่ดูแลรักษาให้ชาวบ้านอยู่ด้วยความสงบสุข
ส่วนวัตถุประสงค์ของที่ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของบุญ คือ ชัววี่ มีความเชื่อว่าผู้ให้ทางชัววี่แด่พระสงฆ์จะได้
กุศลมาก

๒. ขั้นตอนประเพณีกุ่มชัววใหญ่และบุญชัววี่ แบ่งเป็นสองขั้นตอน คือ ขั้นตอนก่อนวันงาน
และขั้นตอนในวันงาน ในประเพณีกุ่มชัววใหญ่ ขั้นตอนก่อนวันงาน เป็นกิจกรรมทางสงฆ์ ขั้นตอนในวัน
งานเป็นพิธีกรรมทาพราหมณ์ ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดในประเพณีนี้ ส่วนขั้นตอนบุญชัววี่ทั้ง
ขั้นตอนก่อนวันบุญ และขั้นตอนในวันบุญพิธีกรรมทางสงฆ์ทั้งหมด

๓. คติความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนของประเพณีกุ่มชัววใหญ่ที่สำคัญที่สุด คือ การบูชาแม่โพสพ
ด้วยการสู่ขวัญซึ่งเป็นขั้นตอนในวันงาน และขั้นตอนในบุญชัววี่ที่สำคัญที่สุด คือ ขั้นตอนการถวาย
ชัววี่แด่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นขั้นตอนในงานเช่นกัน

เดือนสี่บุญเผาคว้านคร หรือบุญมหาชาติ ผลการวิจัยพบว่า เป็นการส่งเสริมทางพระพุทธศาสนา
เป็นไปตามประเพณีไทยอีสานทั่วไป และถือเป็นงานสำคัญประจำปีของจังหวัดร้อยเอ็ด แต่นิยมจัดใน

เดือนสาม เพราะช่วงเดือนนี้ว่างจากงานบุญข้าวจี จึงได้ดำเนินการทำบุญพระเวศแทน แลวันงานมีพิธีแห่อัญเชิญพระอุปคุต แห่พระเวสสันดร เจริญพระพุทธมนต์ เทศน์บันได โปธิสัตย์ เทศน์มาลัยหมั้น มาลัยแสน แห่ข้าวพันก้อน เทศน์สังกาสและเทศน์มหาชาติ หลังจากนั้นเป็นวันเก็บงาน ทุกคนช่วยกันเก็บวัสดุสิ่งของให้เป็นระเบียบเรียบร้อย มีการเปลี่ยนแปลงเช่น นิยมนิมนต์พระนักเทศน์มาเทศน์หกษัตริย์ แห่ทำนองอีสาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภักดี เอื้อราษฎร์ ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญพระเวศของจังหวัดร้อยเอ็ดกับบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบริบูรณ์ จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า

องค์ประกอบของพิธีกรรมบุญพระเวศบ้านบ่อใหญ่และที่จังหวัดร้อยเอ็ด มีองค์ประกอบด้านบุคคล วัตถุ สถานที่และเวลาลดต่างกัน แต่แตกต่างกันในรายละเอียดด้านจุดประสงค์ของการจัดการ นั่นคือ การทำบุญพระเวศบ้านบ่อใหญ่ เป็นการทำบุญตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา ส่วนบุญมหาชาติ จังหวัดร้อยเอ็ด มีจุดประสงค์เพิ่มขึ้นจากเดิม คือ จัดเป็นประเพณีประจำจังหวัดและมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว บุคคลที่เกี่ยวข้องที่บ้านบ่อใหญ่เป็นระดับหมู่บ้าน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัด, ภิกษุ, สามเณร, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้าน ส่วนที่จังหวัดร้อยเอ็ดผู้เกี่ยวข้องเป็นเจ้าของเจ้าคณะเจ้า พระเถระชั้นผู้ใหญ่ ผู้ว่าราชการจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการ ประชาชนและนักท่องเที่ยว ด้านวัตถุประสงค์ที่ใช้ประกอบพิธีเหมือนกัน คือ มีเครื่องบูชาคาถาพัน เครื่องบูชากัมม์เทศน์เป็นหลัก สถานที่ในการจัดงานบ้านบ่อใหญ่ยังคงแนวเดิม คือ จัดที่วัด แต่จังหวัดร้อยเอ็ดใช้สวนสาธารณะประจำจังหวัด และเวลาในการจัดงานยังยึดคตินิยมเดิมทั้งสองแห่ง คือ เดือนสี่ หรือประมาณต้นเดือนมีนาคม

ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ทั้งสองแห่งแตกต่างกัน บ้านบ่อใหญ่เตรียมงาน ๗ วัน มีเจ้าอาวาสวัดเป็นประธาน ชาวบ้านผู้ร่วมงาน รับทราบจากการบอกต่อๆ กัน จังหวัดร้อยเอ็ดเตรียมงาน ๖ เดือน มีการแบ่งหน้าที่ต่างๆ โดยออกคำสั่งราชการ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน การประกอบพิธีกรรม การประกอบพิธีกรรมในวันงานนั้นตรงกันในวันแรก คือ มีพิธีอัญเชิญและแห่พระอุปคุต เทศน์มาลัยหมั้น มาลัยแสน วันที่สองแตกต่างกัน บ้านบ่อใหญ่เน้นเทศน์มหาชาติตลอดวัน แต่จังหวัดร้อยเอ็ดมีขบวนแห่เกี่ยวกับเรื่องมหาเวสสันดรชาดกทั้ง ๑๓ กัณฑ์ วันที่สามจึงเทศน์มหาชาติ

ด้านความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีนี้ ทั้งสองแห่งยังมีความเชื่อตรงกันตามคติเดิม คือ ถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติติดต่อกันให้จบในวันเดียวจะได้นุญมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภักดี เอื้อราษฎร์ ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญพระเวศของจังหวัดร้อยเอ็ดกับบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบริบูรณ์ จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า

องค์ประกอบของพิธีกรรมบุญพระเวศบ้านบ่อใหญ่และที่จังหวัดร้อยเอ็ด มีองค์ประกอบด้านบุคคล วัตถุ สถานที่และเวลาลดต่างกัน แต่แตกต่างกันในรายละเอียดด้านจุดประสงค์ของการจัดการ นั่นคือ การทำบุญพระเวศบ้านบ่อใหญ่ เป็นการทำบุญตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา ส่วนบุญมหาชาติ

จังหวัดร้อยเอ็ด มีจุดประสงค์เพิ่มขึ้นจากเดิม คือ จัดเป็นประเพณีประจำจังหวัดและมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว บุคคลที่เกี่ยวข้องที่บ้านบ่อใหญ่เป็นระดับหมู่บ้าน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัด, ภิภษุ, สามเณร, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้าน ส่วนที่จังหวัดร้อยเอ็ดผู้เกี่ยวข้องเป็นเจ้าของเป็นเจ้าคณะเจ้า พระเถระชั้นผู้ใหญ่ ผู้ว่าราชการจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการ ประชาชนและนักท่องเที่ยว ด้านวัตถุประสงค์ของที่ใช้ประกอบพิธีเหมือนกัน คือ มีเครื่องบูชาคาถาพื้น เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์เป็นหลัก สถานที่ในการจัดงานบ้านบ่อใหญ่ยังคงแนวเดิม คือ จัดที่วัด แต่จังหวัดร้อยเอ็ดใช้สวนสาธารณะประจำจังหวัด และเวลาในการจัดงานยังยึดคตินิยมเดิมทั้งสองแห่ง คือ เดือนสี่ หรือประมาณต้นเดือนมีนาคม

ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ทั้งสองแห่งแตกต่างกัน บ้านบ่อใหญ่เตรียมงาน ๗ วัน มีเจ้าอาวาสวัดเป็นประธาน ชาวบ้านผู้ร่วมงาน รับทราบจากการบอกต่อๆ กัน จังหวัดร้อยเอ็ดเตรียมงาน ๖ เดือน มีการแบ่งหน้าที่ต่างๆ โดยออกคำสั่งราชการ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน การประกอบพิธีกรรม การประกอบพิธีกรรมในวันงานนั้นตรงกันในวันแรก คือ มีพิธีอัญเชิญและแห่พระอุปคุต เทศน์มาโดยหมื่น มาโดยแสน วันที่สองแตกต่างกัน บ้านบ่อใหญ่เน้นเทศน์มหาชาติตลอดวัน แต่จังหวัดร้อยเอ็ดมีขบวนแห่เกี่ยวกับเรื่องมหาเวสสันดรชาดกทั้ง ๑๓ กัณฑ์ วันที่สามจึงเทศน์มหาชาติ

ด้านความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีนี้ ทั้งสองแห่งยังมีความเชื่อตรงกันตามคติเดิม คือ ถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติติดต่อกันให้จบในวันเดียวจะได้บุญมาก

เดือนห้าบุญสงกรานต์ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดทำบุญสงกรานต์ในวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน เป็นประจำทุกปี ส่วนวันที่ ๒๒ เมษายน จัดงานบุญช่าชะและก่อเจดีย์ทรายมีการสร้างน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ รดน้ำคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ มีการเปลี่ยนแปลงในการทำบุญได้มีการนิมนต์พระ ๔ รูป สวดช่าชะทางสามแพร่งบุญช่าชะได้เริ่มจัดทำในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ก่อเจดีย์ทรายเจริญพระพุทธมนต์ทำบุญสะเดาะเคราะห์ สวดต่ออายุ ส่งเสริมมงคลชีวิต และทำบุญเบิกบ้าน ฟังพระธรรมเทศนา

เดือนหกบุญบั้งไฟ ผลการวิจัยพบว่า ถือเป็นจารีตประเพณีสำคัญของชาวอีสานนิยมทำบุญบั้งไฟก่อนลงมือไถหว่าน เพื่อบูชาพญาแถนให้บันดาลฝนตกต้องตามฤดูกาล ชุมชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดไม่มีการจัดทำบุญบั้งไฟ สาเหตุมาจากกลัวได้รับอันตราย บั้งไฟตกถูกหลังคาบ้านเรือนราษฎรประชาชนสามารถไปร่วมบุญบั้งไฟ กับชุมชนอื่นตามศรัทธา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิภาชน์ เทศน์ธรรม ได้ทำการศึกษารูปแบบการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ผลการศึกษาพบว่า มูลเหตุที่ทำให้เกิดประเพณีบุญบั้งไฟ เนื่องจากภาวะดินฟ้าอากาศไม่แน่นอนและเกิดความแห้งแล้ง ทำให้มีผลต่ออาชีพเกษตรกรรม และชาวจังหวัดยโสธรเชื่อว่าพญาแถน คือ ผู้ที่จะบันดาลให้ฝนตกได้ จึงทำบั้งไฟจุดขึ้นไปขอฝนจากพญาแถนบั้งไฟจึงเป็นสัญลักษณ์ และสื่อในการขอฝน

รูปแบบการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟในอดีต จัดกันในคุ้มเป็นงานเล็กๆ มีพระและผู้นำครอบครัวเป็นผู้ดำเนินการงบประมาณได้จากการเรียกรายในคุ้ม ครอบครัวละ ๑-๒ บาท บั้งไฟทำ

เพียงคุ้มละบั้ง โดยใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น ใช้งบประมาณในการจัดทำไม่ถึง ๑๐๐ บาท ชาวคุ้มร่วมกันทำมีพิธีการทางศาสนา คือ การเลี้ยงพระ บวชนาค และการสร้างพระส่วนขบวนแห่และการเจี๊ยะเป็นไปด้วยความสนุกสนาน บรรยากาศเป็นกันเอง ไม่มีพิธีการ

ปัจจุบันความเชื่อเรื่องพญาแถนลดน้อยลง รูปแบบการจัดและกิจกรรมเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นกิจกรรมของจังหวัด เทศบาล และผู้บริหารระดับจังหวัดดำเนินการชาวบ้านเป็นผู้ร่วมบั้งไฟมี ๒ ประเภท คือ ประเภทบั้งไฟสวยงาม และประเภทบั้งไฟขึ้นสูงใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่จัดทำ มีการประกวดทุกประเภท มีการจ้างมืออาชีพทำบั้งไฟ กิจกรรมต่างๆ ได้รับเงินสนับสนุนจากเทศบาลคุ้มละ ๓๐,๐๐๐ บาท มีการเรียกรับสนับสนุนเพิ่มเติมค่าใช้จ่ายในการดำเนินการทั้งหมดรวมขบวนและประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ บาท มีการเติมพันการแข่งขันบั้งไฟขึ้นสูง ขบวนการทุกขบวนหวังได้รับชื่อเสียง และเงินรางวัล กิจกรรมทุกอย่าง จึงเป็นการแสดงโชว์ เพื่อชนะเลิศกรรมการ

ส่วนแนวโน้มอนาคต จากแผนพัฒนาประเพณีบุญบั้งไฟ พบว่า จะเปลี่ยนรูปแบบใหม่ คติความเชื่อเดิมจะลดน้อยลง สถานที่และลักษณะกิจกรรมไม่จัดให้ใหญ่โต คงจัดได้เพียงขบวนแห่และบั้งไฟสวยงาม ส่วนการจุดบั้งไฟ ต้องย้ายที่จุดใหม่หรืออาจจัดงานให้เล็กลงจุดบั้งไฟลงไปในแม่น้ำชี มีบั้งไฟจำลอง มีบั้งไฟบุปผาชาติ และคิดริเริ่มเพื่อความปลอดภัย มีการแสดงแสง สี เสียง ประเพณีบุญบั้งไฟของชาวยโสธร เป็นสัญลักษณ์และเป็นธุรกิจการท่องเที่ยวของจังหวัด

เดือนเจ็ดบุญซำชะ ผลการวิจัยพบว่า จัดทำเพื่อชำระจิตใจ พร้อมทั้งมีการทำความสะอาดที่อยู่อาศัย แต่ชาวมุขชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดไม่นิยมทำบุญซำชะมานานแล้ว

เดือนแปดบุญเข้าพรรษา ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุสามเณรอยู่ประจำวัดใดวัดหนึ่งตลอด ๓ เดือน ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณรไปค้างที่อื่นยกเว้นเมื่อมีเหตุจำเป็น ประชาชนมีการทำบุญ มีการถวายอาหารคาวหวาน ปังจ้อยเครื่องไทยทาน ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าจ่านำพรรษา มีการสวดมนต์ ฟังเทศน์ ถวายเทียนพรรษา ได้พบแสงสว่าง

เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน ผลการวิจัยพบว่า เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรต หรือญาติมิตรที่ตายไปแล้วที่ประกอบไปด้วยอาหารหวานคาว หมากพลู บุหรี่ ที่ใส่กระถาง ห่อไปวางไว้ตามลานวัด สถานที่สำคัญ วิญญาณที่ล่วงลับไปแล้วมาเอาสิ่งของเหล่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พวงพิกุล มัชฌิมา ได้ทำการศึกษาเรื่อง บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสากบ้านกุคั้ง ตำบลกุคั้ง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ บุคคล วัตถุสิ่งของ สถานที่ และเวลาที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

องค์ประกอบพิธีกรรมทางพุทธ มีบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้นำพิธีกรรม ได้แก่ พระสงฆ์ กรรมการวัด เฒ่าจ้ำ ผู้นำท้องถิ่น และผู้ร่วมพิธีกรรม ได้แก่ ชาวบ้านกุคั้ง ทุกเพศทุกวัย วัตถุสิ่งของที่ใช้

คือ เครื่องสักการะ สำหรับอาหารคาวและหวานสลากภัต สถานที่ประกอบพิธีกรรม คือ วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ และวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐

องค์ประกอบพิธีกรรมทางผี มีบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ เฒ่าจ้ำและผู้ร่วมพิธีกรรม ซึ่งเป็นชาวบ้านกุครั้ง ทุกเพศทุกวัย สิ่งของที่ให้มีห่อข้าวสากหรือห่อข้าวน้อย สถานที่ประกอบพิธีกรรม คือ วัดบริเวณลานวัด โบสถ์ ต้นไม้กิ่งไม้ ธาตุบรรพบุรุษ ทางสามแพร่ง และผืนนา ส่วนเวลาที่ประกอบพิธีกรรม คือ เวลาเช้าถึงเที่ยงของวัน ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐

ขั้นตอนของพิธีกรรมทางพุทธ หลังจากฟังเทศน์ ผู้ร่วมพิธีกรรมจะวางข้าวสาก เพื่อผีเลี้ยงบรรพบุรุษ ตามบริเวณลานวัด โบสถ์ ต้นไม้กิ่งไม้ ธาตุบรรพบุรุษ และทางสามแพร่ง แล้วจะเก็บข้าวสากที่เลี้ยงผีบรรพบุรุษ ไปเลี้ยงผีตาแฮก ตามหัวไร่ปลายนา ส่วนเฒ่าจ้ำจะนำข้าวสากที่ผู้ร่วมพิธีกรรมนำมามอบให้ครอบครัวละ ๑ คู่ ไปเลี้ยงผีปู่ตา

ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีพิธีกรรมกับวิถีชีวิตชาวบ้านกุครั้ง แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีและวิถีชีวิตส่วนบุคคล อันได้แก่ ผู้ร่วมพิธีกรรมครอบครัว เครือญาติ หมู่บ้าน ตลอดจนสิ่งเหนือธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีพิธีกรรมกับวิถีชีวิตส่วนรวม ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

คติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรม บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมมีความเชื่อว่าการได้ร่วมพิธีกรรม เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและผีตาแฮก โดยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ด้วยวิธีทางศาสนาพุทธและวิธีการเลี้ยงผี ทำให้มีจิตใจเบิกบาน ได้กุศล และเชื่อว่าผลบุญจะส่งผลให้ภูตผีวิญญาณจะคล้อยตามมีความสุข ประสบความสำเร็จในอาชีพและได้รับความปลอดภัยในชีวิต

เดือนสิบบุญข้าวสาก ผลการวิจัยพบว่า เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ผู้ตายพร้อมจุดเทียนบอกกล่าวให้ญาติมิตรพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว มารับเอาอาหารหวานคาว หมากพลู บุหรี่ เครื่องเทศ เครื่องครัว โดยจัดเป็นชลอมหรือคูลัง กะละมัง แลชามขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และผลบุญที่อุทิศให้นอกจากนี้ชาวบ้านได้นำอาหารหวานคาว ข้าวดำ ข้าวแดง ไปเลี้ยง “ตาแฮก” ที่มาของตนเอง

เดือนสิบเ็ดบุญออกพรรษา ผลการวิจัยพบว่า ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ พระภิกษุสงฆ์จะมา ร่วมกันทำพิธีออกวัสสาปวารณา คือการเปิดโอกาสให้มีการว่ากล่าวตักเตือนกันได้ เป็นโอกาสที่พระภิกษุสามเณรจะอยู่พร้อมกันที่วัดมาก ๆ ชาวบ้านจึงถือเป็นวันสำคัญถือโอกาสทำบุญที่วัดเป็นพิเศษ

เดือนสิบสองบุญกฐิน ผลการวิจัยพบว่า เป็นพิธีกรรมขั้นตอนเกี่ยวกับการถวายผ้าไตรจีวร และเครื่องอัฐบริวารแด่พระภิกษุสามเณรตลอดจนเป็นการก่อให้เกิดความสามัคคีธรรมขึ้นในหมู่ประชาชน และมีคติความเชื่อส่วนบุคคลได้ทำบุญกฐิน จะเป็นบุคคลที่ได้รับมหากุศลอย่างสูง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ผู้นำหรือคณะกรรมการในท้องถิ่นควรมีนโยบายหรือวิสัยทัศน์ในการส่งเสริมสนับสนุนประเพณีนิยมในท้องถิ่นตนเอง

๒. ท้องถิ่นต้องปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนในชุมชนเกิดความรักความสามัคคีและให้ความร่วมมือ ส่งเสริม อนุรักษ์ ประเพณีในท้องถิ่น

๓. ท้องถิ่นต้องมีสถานที่ประกอบกิจกรรมงานประเพณีของท้องถิ่น

๔. ท้องถิ่นต้องจัดสรรงบประมาณสนับสนุนในการจัดงานประเพณีของท้องถิ่น

๕. ในการจัดงานประเพณีนิยมในท้องถิ่นผู้นำหรือคณะกรรมการ ควรเน้นประสานงานกับองค์กรทั้งภาครัฐ เอกชน วัด ชุมชน และสื่อมวลชน

๖. สถาบันท้องถิ่น สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนาหรืออื่นๆ ควรมีนโยบายหรือมีโครงการปลูกจิตสำนึกให้ประชาชน เยาวชน นักเรียน นักศึกษา ได้ส่งเสริมประเพณีที่นิยมในท้องถิ่น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับกลุ่มชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด มีข้อเสนอแนะ เพื่อการศึกษาครั้งต่อไปดังนี้

๑. ควรศึกษาความสัมพันธ์ ประเพณี ๑๒ เดือน (ฮีตสิบสอง) กับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ควรให้กลุ่มตัวอย่างหรือกลุ่มเป้าหมาย ได้รับผลจากการศึกษาที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้นเรื่อยๆ

๒. ควรศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ทั้ง ๑๕ ชุมชน ๓ เขตการเลือกตั้งเพื่อสรุปเปรียบเทียบแต่ละปี

๓. ควรศึกษาระดับการมีส่วนร่วมขององค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนในจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อมีข้อมูลเปรียบเทียบแต่ละปี

๔. ควรใช้แนวทางการศึกษานี้ไปศึกษาเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณี เพื่อเปรียบเทียบและปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

๕. การศึกษาครั้งต่อไปกลุ่มเป้าหมายควรเป็นสถานศึกษาในชุมชนเพราะจะได้ปลูกจิตสำนึกให้นักเรียน นักศึกษาได้มีส่วนร่วมกับกิจกรรมประเพณีฮีตสิบสองมากขึ้น

๖. กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาความสัมพันธ์ ควรเกี่ยวข้องและมีความรู้ความเข้าใจกับเรื่องที่ศึกษา จึงจะได้ผลการศึกษาที่ชัดเจน และเกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์

๗. การศึกษาความสัมพันธ์งานประเพณี หากศึกษาเฉพาะบางท้องถิ่นและเฉพาะบางประเพณีที่ท้องถิ่นนั้นเกี่ยวข้องจริงๆ จะเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นนั้นอย่างชัดเจน และสามารถนำมาเป็น

๘. ในการศึกษาเปรียบเทียบด้านความสัมพันธ์ สถานภาพของกลุ่มเป้าหมาย เช่น อาชีพ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่และสถานภาพโสด การได้สมรส แต่ละสถานภาพย่อมมีแนวคิดที่แตกต่างกัน หากนำกลุ่มที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์จริงๆ มาศึกษาก็ยังเกิดประโยชน์ต่อการศึกษา

๙. การจัดกลุ่มประเภทความสัมพันธ์ ของประเพณีทำให้ผู้ศึกษาและการอภิปรายเกิดความเข้าใจมากขึ้น

บรรณานุกรม

๑. หนังสือทั่วไป

คณะกรรมการจังหวัดร้อยเอ็ดและสื่อมวลชน. ๑๐๑ สูดยอดไอทอป. ร้อยเอ็ด : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, ๒๕๔๖.

จ. เปรียญ. ประเพณีพิธีมงคลไทยอีสาน. กรุงเทพมหานคร : อำนวยสาส์น, ม.ป.ป.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๒๔.

_____. คติชาวบ้านอีสาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ๒๕๔๘.

เจริญ จันทมหาพราน. เบื้องประเพณีบ้านซ้อย. กรุงเทพมหานคร : อักษรแก้ว, ๒๕๔๑.

ฐาปนี. พิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘.

คนัย ไชยโยธา. ทัศนศึกษาและระบบความเชื่อกับประเพณีในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๓๘.

ทองพูน สิงจัก. อีตลิบสองคองลิบสี่. เวียงจันทร์ : กระทรวงธรรมการ, ๒๔๗๕.

นงลักษณ์ สุทธิวัฒนพันธ์. พัฒนาศิลปะผู้นำและนักบริหาร. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๓๘.

บรรจง โฆษิตจिरนันท์. แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๒. ร้อยเอ็ด : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, ๒๕๔๘.

บุญเกิด พิมพ์วรรณกุล. อีต คอง คะลำ วิถีชีวิตของคนล้านนาและไทยอีสาน. ขอนแก่น : บริษัทเฟ้นพรินติ้ง, ๒๕๓๘.

ประมวณ พิมพ์เสน. ความเชื่อเรื่องผี เล่ม ๔. ขอนแก่น : โรงพิมพ์พระธรรมขันธ์, ๒๕๔๖.

ปรีชา ปริญญาไธ. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บ. พิทยาการ, ๒๔๘๕.

ปรีชา พิณทอง. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๓๔.

_____. ประเพณีอีสาน ฉบับ ส. ธรรมภักดี. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี, ๒๕๓๘.

พระยาอนุมารราชชน. การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๐๕.

พิชญ์ สมพอง. สังคมชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒.

เพ็ญศรีคุ้ม. วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วรายุทธ พิชัยศรีทัด. สูขยอดธรรมะฉบับพินัยกรรม. กรุงเทพมหานคร : บริษัทไทยยูเนียน กราฟฟิกส์ จำกัด, ๒๕๔๕.

สมเด็จพระญาณสังวร. หลักระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๑๖.

สวิง บุญเจิม. มรดกอีสาน. อุบลราชธานี : อีสานการพิมพ์ออฟเซท, ๒๕๓๒.

สาร สารพัฒนานันท์. อีตลีสอง คลองลีสี่. เลข : เมืองเลขการพิมพ์, ๒๕๓๔.

สิงห์ พัฒนา. คู่มือสอบนักพัฒนาชุมชน. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๑.

ลีลา วีระวงศ์. อีตลีสอง. เวียงจันทร์ : ม.ป.ท., ๒๕๑๑.

สุริกะ รอดสวัสดิ์. คู่มือแนวคำถาม คำตอบสำหรับสอบเลื่อนระดับพนักงานเทศบาลและเมืองพัทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. พจนานุกรมภาษาล้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๔.

ลำลี รักสุทร. อีตลีสอง คลองลีสี่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๕.

อภิศักดิ์ โสมอินทร์. โลกทัศน์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. มหาสารคาม : อภิศักดิ์การพิมพ์, ๒๕๓๗.

๒. วิทยานิพนธ์

กาญจนา สวนประดิษฐ์. “ผีตาโขน : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอคำชะอี จังหวัดเลย”. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๓.

จารุกฤต กาญจนนาถ. “ประเพณีรำมัญในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓.

ถนอมศิลป์ โทบุญ. “โลกทัศน์ต่อประเพณีบุญบั้งไฟของชาวดำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.

พวงพิกุล มัชฌิมา. “บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสากบ้านกุดรัง ตำบลกุดรัง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒.

ภัคดี เอื้อราษฎร์. “การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญพระเวสของจังหวัดร้อยเอ็ดกับบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.

รัตนา สิงห์พร. “ประเพณีทำบุญแจกข้าวของชาวบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒.

วิจิตรา ขอนยาง. “การศึกษาประเพณีไทยจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑.

วิภาชน์ เทคนิธรรม. “การศึกษารูปแบบการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑.

ศิริรักษ์ จรรย์ยานนท์. “ความเชื่อผีปู่ตาของชาวบ้านหนองคัน ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒.

สมพร พิมรัตน์. “ประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.

สุนทร การงาน. “ประเพณีกุ่มข้าวใหญ่และบุญข้าวจีบ้านหนองกง ตำบลเสื่อโก้ก อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.

๓. การศึกษาค้นคว้าอิสระ

พระมหาธนูฤทธิ์ ดวงดี. “ความสัมพันธ์ของชุมชนสองฝั่งโขง ในประเพณีฮีตสิบสอง : กรณีชุมชนวัดมีชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย กับชาวบ้านท่าม่วง เมืองหาดทรายฟอง กำแพงนครเวียงจันทร์”. การศึกษาค้นคว้าอิสระ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๓.

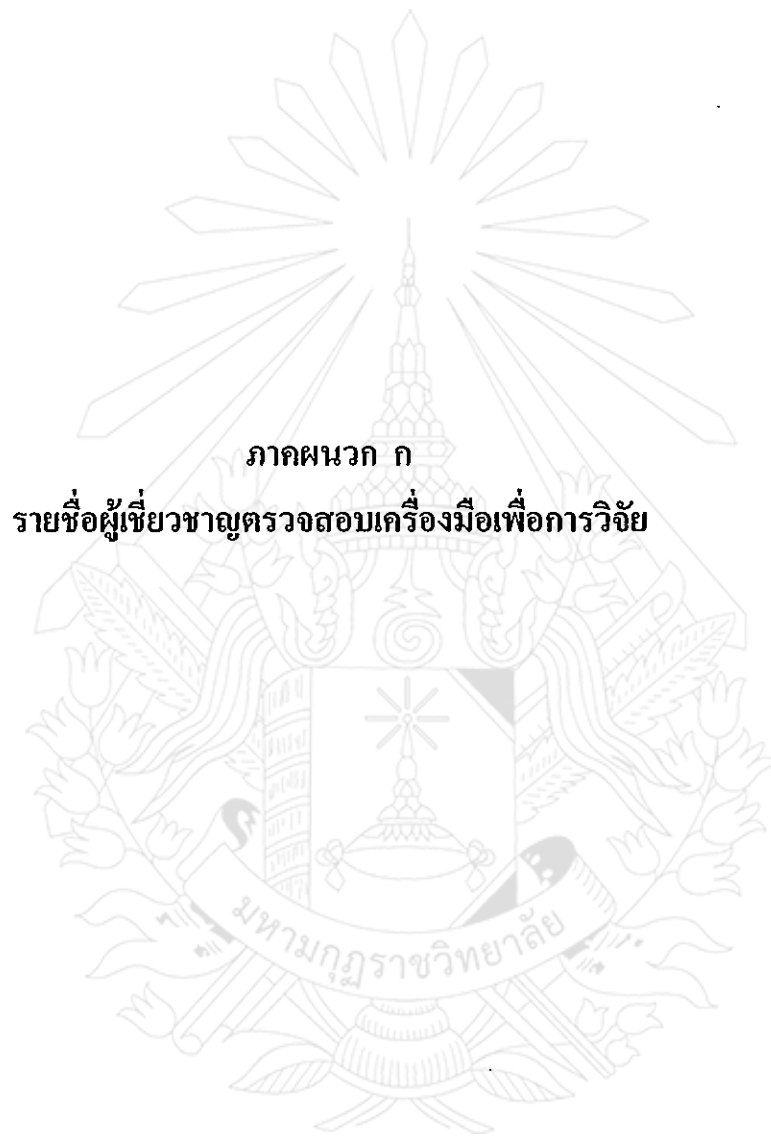
๔. เอกสารอื่นๆ ที่ไม่ได้ตีพิมพ์

พระสุวิทย์ โนนท้อน. “ศาสนาและความเชื่อฮีตสิบสองคลองสิบสี่”. มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐, (อัดสำเนา).

ภาคผนวก

มหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

๑. รศ. พิเศษ ดร. จรัส พยัคฆราชศักดิ์

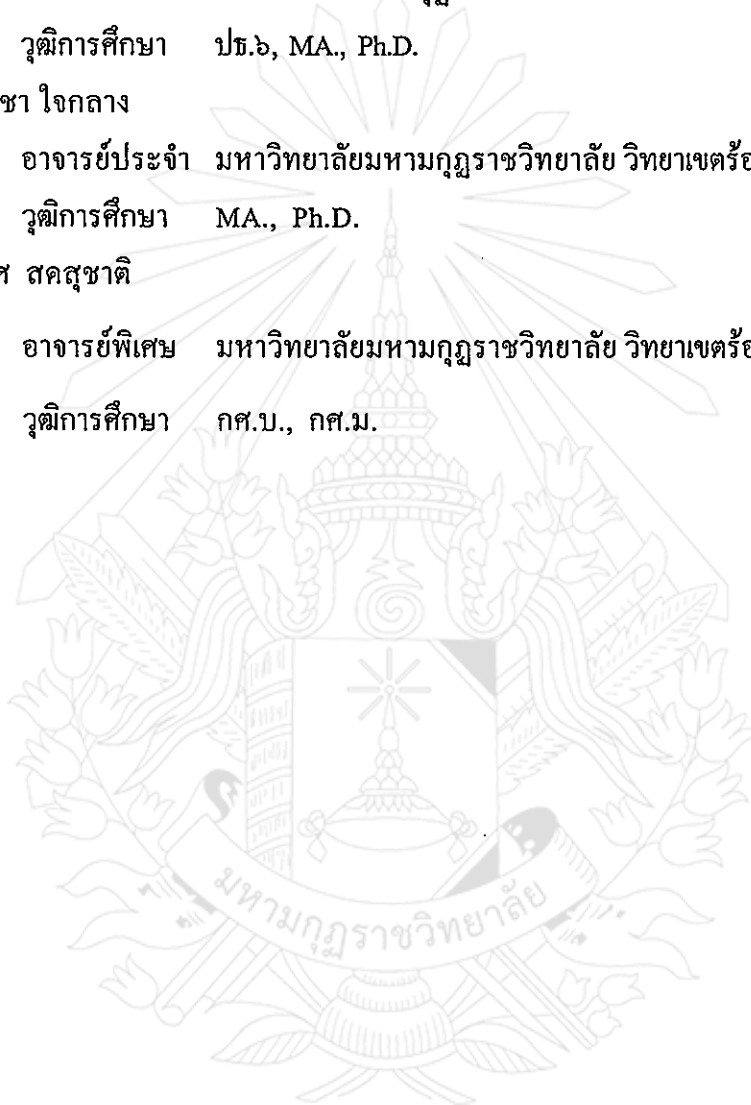
อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
วุฒิการศึกษา ปช.๖, MA., Ph.D.

๒. ผศ. ดร. เดชา ใจกลาง

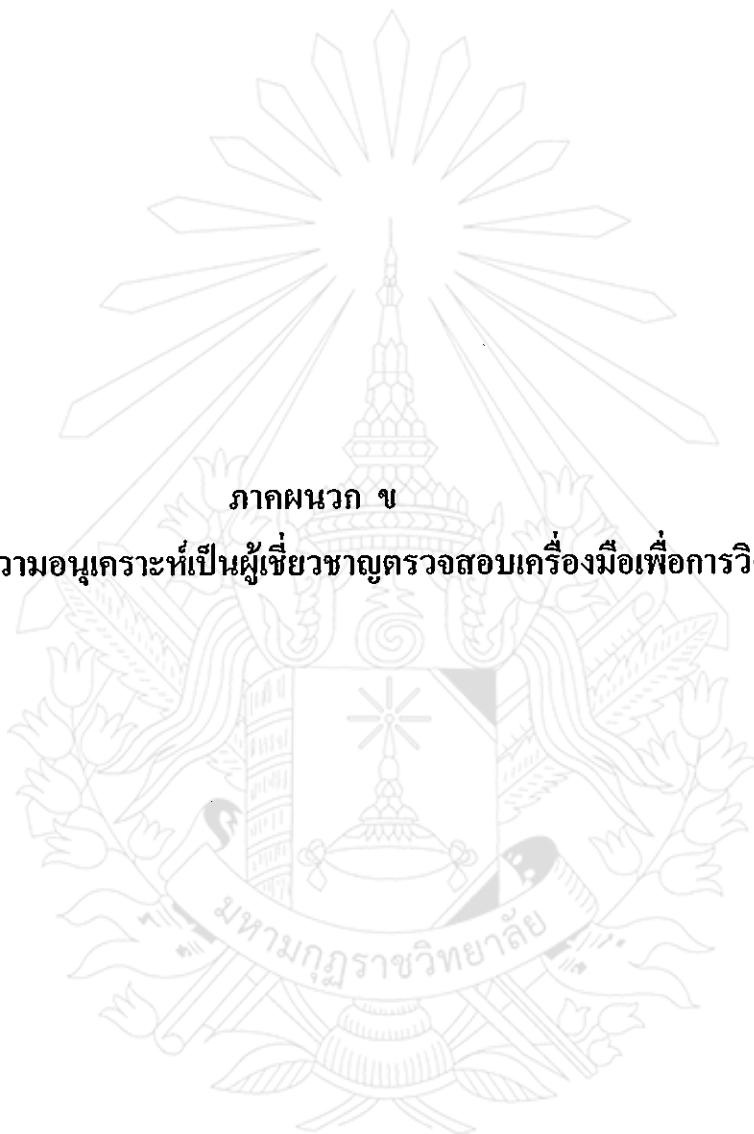
อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
วุฒิการศึกษา MA., Ph.D.

๓. ผศ. บุญเลิศ สดสุขชาติ

อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
วุฒิการศึกษา กศ.บ., กศ.ม.

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

ที่ ศร 6015/ว 3๐2

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลี้ยวเมือง
ตำบลคงสถาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

31 ตุลาคม 2549

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

เจริญพร รศ. พิเศษ ดร. จี๊ใจ พงษ์เทพมาลาชัยรัตน์

ด้วย นายสง่า นามวิชัย นักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดทราบและพิจารณา วิทยาเขตร้อยเอ็ดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร โสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติกรแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษามหาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ที่ ศธ 6015/ว 3๐2

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลี้ยวเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

31 ตุลาคม 2549

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

เจริญพร พศ.๓๑.๒๓๕๖ ไซกอลจาง

ด้วย นายสง่า นามวิชัย นักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดทราบและพิจารณา วิทยาเขตร้อยเอ็ดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร ไสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษามหาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ที่ ศธ 6015/ว 3๐2

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลียงเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

31 ตุลาคม 2549

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

เจริญพร ศศ. นฤมลใจ สุธาส์ชาติ

ด้วย นายสง่า นามวิชัย นักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอกความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

จึงเจริญพรมาเพื่อ โปรดทราบและพิจารณา วิทยาเขตร้อยเอ็ดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร ไสวง)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

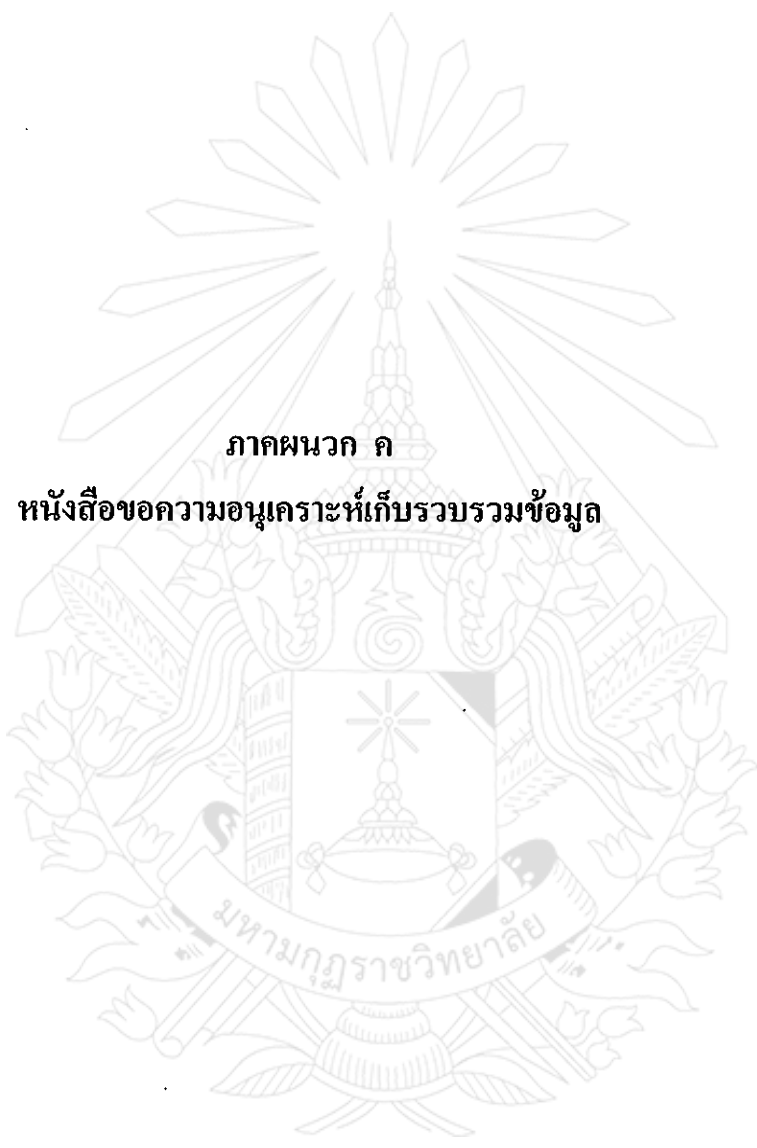
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษามหาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364, 0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

ที่ ศษ 6015/ว 3๐3

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลี้ยวเมือง
ตำบลคงลาน อำเภอเมือง
จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

31 ตุลาคม 2549

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

ด้วย นายสง่า นามวิชัย นักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ทำสารนิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสองกับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด” เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.)

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ขอความอนุเคราะห์ให้ นักศึกษาดังกล่าว ได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในหน่วยงานของท่าน ส่วน วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะมาติดต่อประสานงานกับท่านโดยตรง

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดทราบ และวิทยาเขตร้อยเอ็ด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสาร โสภณ)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ศูนย์การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

โทร. 0-4351-8364,0-4351-6076

โทรสาร. 0-4351-4618

[http:// www.rec.mbu.ac.th](http://www.rec.mbu.ac.th)

ภาคผนวก ง
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

บ้านเลขที่.....บ้าน.....ตำบล.....
 อำเภอ.....จังหวัด.....
 วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....
 สถานที่.....ผู้ร่วมสนทนา.....

หัวข้อสนทนา/ข้อสังเกต.....

 บันทึกรายละเอียด.....

 สรุป/ข้อสังเกต.....

(ลงชื่อ).....ผู้สัมภาษณ์
 (.....)

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีตสิบสอง กับชุมชนของเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้
ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์
ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีฮีตสิบสอง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล.....เพศ.....อายุ.....ปี

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับฮีตสิบสอง

๑. ฮีตสิบสองเดือนใดที่หมู่บ้านทำเป็นประจำ (ระบุจารีตประเพณี).....

.....

ที่ทำเป็นประจำเพราะเหตุใด อธิบาย.....

.....

๒. ประเพณีใดที่ไม่ค่อยได้ทำ.....

.....

ที่ไม่ค่อยได้ทำเพราะเหตุใด อธิบาย.....

.....

๓. กิจกรรมทางด้านฮีตสิบสองของแต่ละเดือนท่านมีความรู้ ความเข้าใจและความเชื่ออย่างไรบ้าง.....

.....

.....

๓.๑ เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม

- ท่านทราบหรือไม่ว่าบุญเข้ากรรมมีมูลเหตุหรือความเป็นมาอย่างไร และนิยมจัดทำกันในช่วงไหน อธิบาย.....

.....

- พิธีทำบุญข้าวกรรมมีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร อธิบาย.....

.....
.....

- ท่านคิดว่าพิธีทำบุญเข้ากรรมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในครอบครัวและในชุมชนของท่านหรือไม่ () สำคัญ () ไม่สำคัญ

อธิบาย.....
.....

- ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพิธีบุญเข้ากรรมมากน้อยเพียงใด () มากที่สุด () มาก () ปานกลาง () น้อย () น้อยที่สุด

อธิบาย.....
.....

๓.๒ เดือนยี่-บุญคุณลาน

- ท่านทราบหรือไม่ว่าบุญคุณลานมีมูลเหตุหรือความเป็นมาอย่างไร และนิยมจัดทำกันในช่วงไหน อธิบาย.....

.....
.....

- พิธีทำบุญคุณลานมีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร อธิบาย.....

.....
.....

- ท่านคิดว่าพิธีทำบุญคุณลานมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในครอบครัวและในชุมชนของท่านหรือไม่ () สำคัญ () ไม่สำคัญ

อธิบาย.....
.....

- ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพิธีบุญคุณลานมากน้อยเพียงใด () มากที่สุด () มาก () ปานกลาง () น้อย () น้อยที่สุด

อธิบาย.....
.....

๓.๓ เดือนสาม-บุญข้าวจี

- ท่านทราบหรือไม่ว่าบุญข้าวจีมีมูลเหตุหรือความเป็นมาอย่างไร และนิยมจัดทำกันในช่วงไหน อธิบาย.....

.....
.....

- พิธีทำบุญข้าวจีมีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร อธิบาย.....

.....

- ท่านคิดว่าพิธีทำบุญข้าวจีมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในครอบครัวและใน
 ชุมชนของท่านหรือไม่ () สำคัญ () ไม่สำคัญ

อธิบาย.....

.....

- ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีความสนใจ ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพิธีบุญข้าวจีมาก
 น้อยเพียงใด () มากที่สุด () มาก () ปานกลาง () น้อย () น้อยที่สุด

อธิบาย.....

.....

๓.๔ เดือนสี่-บุญพะเหวดสันทร

- ท่านทราบหรือไม่ว่าบุญบุญพะเหวดหรือบุญมหาชาติมีมูลเหตุหรือความ
 เป็นมาอย่างไร และนิยมจัดทำกันในช่วงไหน อธิบาย.....

.....

- พิธีทำบุญพะเหวดสันทรหรือบุญมหาชาติมีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร

อธิบาย.....

.....

- ท่านคิดว่าพิธีทำบุญเข้ากรรมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในครอบครัวและใน
 ชุมชนของท่านหรือไม่ () สำคัญ () ไม่สำคัญ

อธิบาย.....

.....

- ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีความสนใจ ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพิธีบุญพะเหวด
 หรือบุญมหาชาติมากน้อยเพียงใด () มากที่สุด () มาก () ปานกลาง () น้อย () น้อยที่สุด

อธิบาย.....

.....

๓.๕ เดือนห้า-บุญสงกรานต์

- ท่านทราบหรือไม่ว่าบุญสงกรานต์มีมูลเหตุหรือความเป็นมาอย่างไร และ
 นิยมจัดทำกันในช่วงไหน อธิบาย.....

.....

.....

- พิธีทำบุญสงกรานต์มีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร อธิบาย.....

.....

.....

- ท่านคิดว่าพิธีทำบุญสงกรานต์มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในครอบครัวและในชุมชนของท่านหรือไม่ () สำคัญ () ไม่สำคัญ

อธิบาย.....

.....

- ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพิธีบุญสงกรานต์มากน้อยเพียงใด () มากที่สุด () มาก () ปานกลาง () น้อย () น้อยที่สุด

อธิบาย.....

.....

๓.๖ เดือนหก-บุญบั้งไฟ

- ท่านทราบหรือไม่ว่าบุญบั้งไฟมีมูลเหตุหรือความเป็นมาอย่างไร และนิยมจัดทำกันในช่วงไหน อธิบาย.....

.....

.....

- พิธีทำบุญบั้งไฟมีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร อธิบาย.....

.....

.....

- ท่านคิดว่าพิธีทำบุญบั้งไฟมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในครอบครัวและในชุมชนของท่านหรือไม่ () สำคัญ () ไม่สำคัญ

อธิบาย.....

.....

- ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพิธีบุญบั้งไฟมากน้อยเพียงใด () มากที่สุด () มาก () ปานกลาง () น้อย () น้อยที่สุด

อธิบาย.....

.....

๓.๗ เดือนเจ็ด-บุญซำฮะ

- ท่านทราบหรือไม่ว่าบุญซำฮะมีมูลเหตุหรือความเป็นมาอย่างไร และนิยมจัดทำกันในช่วงไหน อธิบาย.....

.....

.....

- พิธีทำบุญช่าชะมีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร อธิบาย.....

.....

- ท่านคิดว่าพิธีทำบุญช่าชะมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในครอบครัวและในชุมชนของท่านหรือไม่ () สำคัญ () ไม่สำคัญ

อธิบาย.....

.....

- ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพิธีบุญช่าชะมากน้อยเพียงใด () มากที่สุด () มาก () ปานกลาง () น้อย () น้อยที่สุด

อธิบาย.....

.....

๓.๘ เดือนแปด-บุญเข้าพรรษา

- ท่านทราบหรือไม่ว่าบุญเข้าพรรษามีมูลเหตุหรือความเป็นมาอย่างไร และนิยมจัดทำกันในช่วงไหน อธิบาย.....

.....

- พิธีทำบุญเข้าพรรษามีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร อธิบาย.....

.....

- ท่านคิดว่าพิธีทำบุญเข้าพรรษามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในครอบครัวและในชุมชนของท่านหรือไม่ () สำคัญ () ไม่สำคัญ

อธิบาย.....

.....

- ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพิธีบุญเข้าพรรษามากน้อยเพียงใด () มากที่สุด () มาก () ปานกลาง () น้อย () น้อยที่สุด

อธิบาย.....

.....

๓.๙ เดือนเก้า-บุญข้าวประดับดิน

- ท่านทราบหรือไม่ว่าบุญข้าวประดับดินมีมูลเหตุหรือความเป็นมาอย่างไร และนิยมจัดทำกันในช่วงไหน อธิบาย.....

.....

- พิธีทำบุญข้าวประดับดินมีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร อธิบาย.....

.....

- ท่านคิดว่าพิธีทำบุญข้าวประดับดินมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในครอบครัว และในชุมชนของท่านหรือไม่ () สำคัญ () ไม่สำคัญ

อธิบาย.....

- ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีความสนใจ ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพิธีบุญข้าวประดับดินมากน้อยเพียงใด () มากที่สุด () มาก () ปานกลาง () น้อย () น้อยที่สุด

อธิบาย.....

๓.๑๐ เดือนสิบ-บุญข้าวสาก

- ท่านทราบหรือไม่ว่าบุญข้าวสากมีมูลเหตุหรือความเป็นมาอย่างไร และนิยมจัดทำกันในช่วงไหน อธิบาย.....

.....

- พิธีทำบุญข้าวสากมีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร อธิบาย.....

.....

- ท่านคิดว่าพิธีทำบุญข้าวสากมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในครอบครัวและในชุมชนของท่านหรือไม่ () สำคัญ () ไม่สำคัญ

อธิบาย.....

- ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีความสนใจ ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพิธีบุญข้าวสากมากน้อยเพียงใด () มากที่สุด () มาก () ปานกลาง () น้อย () น้อยที่สุด

อธิบาย.....

๓.๑๑ เดือนสิบเอ็ด-บุญออกพรรษา

- ท่านทราบหรือไม่ว่าบุญออกพรรษามีมูลเหตุหรือความเป็นมาอย่างไร และนิยมจัดทำกันในช่วงไหน อธิบาย.....

.....

- พิธีทำบุญออกพรรษามีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร อธิบาย.....

.....

- ท่านคิดว่าพิธีทำบุญออกพรรษามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในครอบครัวและ
ในชุมชนของท่านหรือไม่ () สำคัญ () ไม่สำคัญ

อธิบาย.....

- ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีความสนใจ ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพิธีบุญออก
พรรษามากน้อยเพียงใด () มากที่สุด () มาก () ปานกลาง () น้อย () น้อยที่สุด

อธิบาย.....

๓.๑๒ เดือนสิบสอง-บุญกฐิน

- ท่านทราบหรือไม่ว่าบุญกฐินมีมูลเหตุหรือความเป็นมาอย่างไร และนิยม
จัดทำกันในช่วงไหน อธิบาย.....

.....

- พิธีทำบุญกฐินมีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร อธิบาย.....

.....

- ท่านคิดว่าพิธีทำบุญกฐินมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในครอบครัวและใน
ชุมชนของท่านหรือไม่ () สำคัญ () ไม่สำคัญ

อธิบาย.....

- ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีความสนใจ ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพิธีบุญกฐินมาก
น้อยเพียงใด () มากที่สุด () มาก () ปานกลาง () น้อย () น้อยที่สุด

อธิบาย.....

.....

ภาคผนวก จ
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

- สัมภาษณ์ นางแดง จันทะวารีย์. ปราชญ์ชาวบ้าน. ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นางถม สุระชัย. ปราชญ์ชาวบ้าน. ๑๖ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นายที บริบูรณ์. ผู้สูงอายุ. ๑๖ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นางประมวล รักณ์สัตย์. ปราชญ์ชาวบ้าน. ๑๖ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นายสมหมาย สุ่มมาตย์. ปราชญ์ชาวบ้าน. ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นายทองจันทร์ ไสยรส. ปราชญ์ชาวบ้าน. ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นายบรรจง โหมจิตจิรนนท์. นายกเทศมนตรีเมืองร้อยเอ็ด. ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นายปิ่น คำสาริรักษ์. ปราชญ์ชาวบ้าน. ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นายสังคม ก้อรากุล. ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม. ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นางอ่อน ตรีทศ. ปราชญ์ชาวบ้าน. ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นายอ่อน ศรีหิน. ปราชญ์ชาวบ้าน. ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นายอำนาจ อายุวัฒน์. สมาชิกสภาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นายเขต จำปาจันทร์. ปราชญ์ชาวบ้าน. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นายทอง ไชยจันตา. ปราชญ์ชาวบ้าน. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นายทองปาน แส่นแก้ว. ปราชญ์ชาวบ้าน. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นางปิ่น สุรนกุล. ผู้สูงอายุ. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นางพุด ทอถัมภ์. ผู้สูงอายุ. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นายพุดชัย แส่นคำ. ผู้สูงอายุ. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ บุญคม ศรีสมมาตย์. ปราชญ์ชาวบ้าน. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นางประมุล ณ ร้อยเอ็ด. ผู้สูงอายุ. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นางอินทร์ โมฆรัตน์. ปราชญ์ชาวบ้าน. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นายเด่น ตีรณะรัตน์. ผู้สูงอายุ. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นายทองใบ วิชาวัดดี. ผู้สูงอายุ. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๘.
- สัมภาษณ์ นางหนูพัก วังมนตรี. ผู้สูงอายุ. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๘.

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ	นายสง่า นามวิชัย
วันเดือนปีเกิด	วันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๓
ที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ ๘๑/๑ ถนนรณชัยชาญยุทธ ต.ในเมือง อ. เมือง จ.ร้อยเอ็ด
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๓๕ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ปวส. บริหารธุรกิจ (สาขาการบัญชี) โรงเรียนร้อยเอ็ดพาณิชย์การเทคโนโลยี
สถานที่ทำงาน	พ.ศ. ๒๕๔๑ ปริญญาตรี ศศ.บ. (การจัดการทั่วไป) สถาบันราชภัฏมหาสารคาม สำนักงานเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด (กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม)

